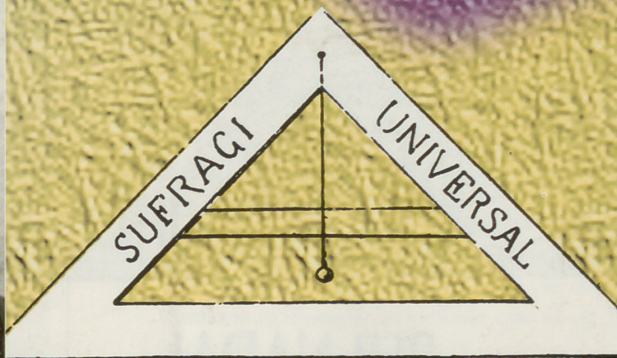
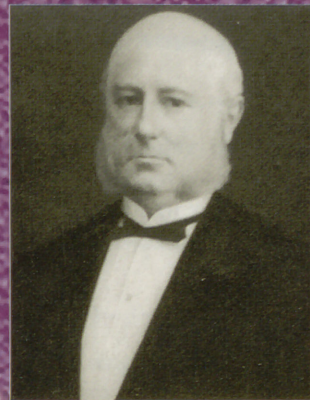
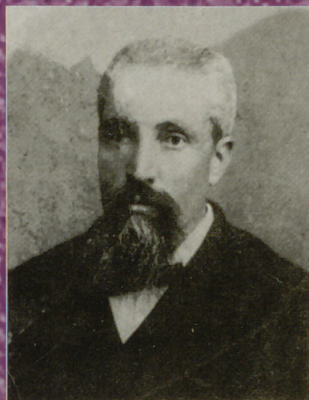

LLUC

El Republicanisme mallorquí (1868-1923)

Les Illes del Mediterrani occidental

Joaquim Molas o el lector professional

PER NADAL UN VIATGE ÉS UN VIATGE. A ISRAEL ÉS MOLT MÉS.

Aquest Nadal, fe'l diferent. Vine amb la teva família a Israel i viuràs una experiència única i irrepetible que sempre recordaràs. Perquè a Israel cada pedra és testimoni de fets amb mil·lenis d'antiguitat.

Fets que són a la memòria de tots els homes,
en les creences de milions de persones.

Viu-los. A la Terra Santa el teu esperit
sempre trobarà quelcom més.

TURISMO DE ISRAEL
Las vacaciones son sagradas

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXXVI
SETEMBRE-OCTUBRE 1996
Núm. 794

Direcció

Missioners dels Sagrats Cors
Monestir de La Real
07010 Ciutat de Mallorca

Informació i correspondència

Apartat de correus 619
07080 Palma (Mallorca)
Telèfon 75 04 95

Director

Damià Pons i Pons

Conseller Delegat

Ramon Ballester i Vives

Consell de Redacció

Josep Amengual i Batle
Francesc Bujosa i Homar
Miquel Gayà i Sitjar
Pere Fullana i Puigserver
Gabriel Janer Manila
Maria de la Pau Janer Mulet
Joan Mas i Vives
Joan Mir i Obrador
Leonard Muntaner i Mariano

Administradors

Joan Arbona i Colom
Josep Riera i Vila

Subscripcions: 2.300 ptes. anuals
Estranger: 3.100 ptes. anuals
Preu d'aquest exemplar: 500 ptes.

Els articles publicats en aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors

Fotografies de la portada:

Ignasi Vidal, Eusebi Pascual, Antoni Villalonga Pérez, Francesc García Orell, Benet Pons Fàbregues, Miquel Quetglas, Jeroni Pou, Alexandre Rosselló (de dalt a baix, i d'esquerra a dreta)

Edició realitzada per

Taller Gràfic Ramon
Jaume Balmes, 43 • Tel. 75 44 32
07004 Palma (Mallorca)

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N. 0211-092 X

Pàg.

2

La Balanguera, himne per a un país. El passat 5 de novembre, el Consell Insular de Mallorca va decidir que el poema de Joan Alcover —amb música d'Amadeu Vives— fos l'himne de Mallorca. Aquest fet representa l'oficialització institucional d'una voluntat que la societat civil nacionalment més sensible ja havia manifestat els darrers anys.

3

Amb l'objectiu d'aconseguir que la Unió Europea tenguí en compte la problemàtica i els interessos de les illes mediterrànies, les Balears, Còrsega i Sardenya han decidit crear l'IMEDOC, un instrument per donar operativitat política a unes aspiracions múltiples ben legítimes.

10

El doctor **Joaquim Molas** representa la saviesa posada al servei de la crítica i la història de la literatura catalana. El nostre col·laborador Sebastià Alzamora ha sabut posar al descobert la lucidesa del personatge.

18

Un grup d'historiadors especialment actius i solvents —Antoni Marimon, Pere Fullana i Isabel Peñarrubia— ens ofereixen una aproximació al **republicanisme mallorquí** del període que va de La Gloriosa a la proclamació de la dictadura de Primo de Rivera.

46

Recentment han aparegut dos projectes editorials destinats a incrementar el coneixement històric que tenim sobre l'illa. En un cas es tractarà d'obres d'un ampli ventall temàtic que posaran a l'abast dels lectors els moments històrics més rellevants de les Balears dels dos darrers segles. El primer títol ha estat *Mallorca durant la guerra* de Josep Massot i Muntaner. L'altre projecte pretén analitzar la guerra civil a Mallorca poble a poble. Ha estrenat la col·lecció Manel Santana amb *Consell. Les penes de mort*. Hem cregut que tenia interès reproduir els textos que es llegiren en els actes de presentació d'ambdós llibres.

51

A *L'ESGLÉSIA NOSTRA* Bartomeu Bennàssar fa una reflexió colpidora sobre la situació internacional, especialment en l'aspecte de les relacions entre el primer i el tercer món.

54

Josep R. Cerdà analitza tres esdeveniments teatrals recents: la **Fira de Teatre de Manacor**, i les estrenes al Teatre Principal de **Deserts**, de Josep Pere Peyró, i de **La Dida**, de Salvador Galmés.

56

A *LA CIUTAT DELS LLIBRES* Joan Melià comenta *La normalitat improbable*, d'Albert Branchadell; Antoni Artigues, *Els primers reculls de proverbis*, de Maria Conca i Josep Guia; i David Ginard, *El nacionalisme com a ideologia*.

59

El *MOSTRADOR* ens presenta dotze novetats dels darrers mesos. Hi trobareu una mica de tot.

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

5104064462

LA BALANGUERA, UN HIMNE PER A UN PAÍS

El Consell Insular de Mallorca acaba de prendre l'acord de declarar *La Balanguera* l'himne oficial de l'illa. És una bona notícia. Es tracta d'una passa important més en el nostre llarg procés de recobriment nacional. Els símbols compartits són imprescindibles si volem arribar a ser un poble cohesionat, un poble que afirmi activament la seva identitat i, a la vegada, que sigui capaç de teixir projectes propis de futur.

Els mallorquins —com a mínim els més compromesos amb la cultura del país— d'ençà de fa cent anys havien tingut l'aspiració de comptar amb un himne que sintetitzés la història i els anhels col·lectius de la seva terra. Tan sols aquesta voluntat pot explicar que hi hagi hagut tants d'escriptors i músics que al llarg de més d'un segle es proposassin la creació de composicions que tenien la vocació de convertir-se en l'himne de l'illa. Més enllà del fet que fossin qualitativament desiguals, o que tenguessin més poca o més molta acceptació, tots aquests himnes compartien un tret comú: la voluntat d'enaltir i dignificar la història, la cultura, el paisatge i la gent de Mallorca. En alguns casos, per ventura els autors hi posaren unes excessives dosis de xovinisme o de nostàlgia. La majoria de vegades, però, es tractava de textos amarats de la noblesa d'aspiracions característica d'aquells ciutadans que tan sols pretenen que el seu poble assoleixi el mateix nivell de respecte o de llibertat per a decidir el propi futur que tenen tots els altres pobles.

D'entre totes les composicions que han estat percebudes com a possibles himnes de l'illa, el poema *La Balanguera* de Joan Alcover, musicat per Amadeu Vives, ha estat el que amb el pas dels anys s'ha guanyat l'adhesió de la societat, almenys d'aquella part de la societat que volia que Mallorca tengués un himne que reflectís la identitat i les aspiracions comunitàries. Ha estat la societat civil mallorquina la que les dues darreres dècades ha triat *La Balanguera* com a himne de Mallorca. Els darrers temps el seu cant havia esdevingut un clam multitudinari en actes públics de milers de persones. Per tot això, l'acord del Consell Insular de Mallorca de dia 5 de novembre tan sols ha estat donar carta d'oficialitat institucional i política a una decisió que una gran part del poble mallorquí ja havia pres. La majoria representada pel PSOE, PSM, UM i EU va encertar plenament a l'hora de triar l'himne de Mallorca: els símbols autèntics són aquells que neixen en el si de la societat i que aconsegueixen un elevat consens d'acceptació prèviament a la seva institucionalització política. Hi havia el perill de cometre l'error de treure's un himne de la màniga per tal d'aconseguir una unanimitat absoluta.

Si el PP es va abstenir en la votació de *La Balanguera* és perquè li venia gros un himne carregat de contingut civil i que, a més a més, havia esdevingut bandera d'un recobriment nacional de veritat per a Mallorca. El poema d'Alcover és un element central del sistema de referències que ha construït el catalanisme cultural i el mallorquinisme polític. Val a dir, és clar, que aquests valors culturals i polítics —que són els que han permès que Mallorca encara sigui, malgrat tantes adversitats, una nacionalitat històrica viva— en bona lògica haurien de ser compartits per la majoria de la societat. En les escasses ocasions que així succeeix, ens n'hem de felicitar. D'altra banda, cal valorar positivament el fet que importants càrrecs públics del PP donassin el seu suport a *La Balanguera* al marge de la decisió oficial dels consellers populars del CIM. Siguem optimistes i pensem que hi ha uns mínims de país que ja comencen a ser compartits per les diferents ideologies i forces socials.

La Balanguera, amb la seva incitació a contruir el futur sobre la solidesa que dona la lleialtat a les arrels pròpies i amb un missatge que ens recorda que cadascun de nosaltres és una baula de la llarga cadena que garanteix la continuïtat històrica del poble, és un magnífic himne per a Mallorca, que afronta el canvi de mil·lenni amb la incertesa de no tenir garantida la perduració actualitzada de la seva identitat. Que el cant de *La Balanguera* sigui un mitjà més per a fer possible que la ciutadania dels mallorquins continuï venint determinada, ben igual que els darrers set segles, per la conjunció de la pertinença a un «regne enmig del mar» i a la possessió viencial de la catalanitat de llengua i de cultura. ■

■ JAUME PAYERAS ALZINA

LES ILLES DEL MEDITERRANI OCCIDENTAL: UNA OPCIO ESTRATÈGICA PER A BALEARS

UNA HISTÒRIA I CULTURA COMUNES

Unes illes tan pròximes geogràficament, com ho són Còrsega, Balears i Sardenya han de tenir forçosament punts de referència històrica comuns. Fins i tot podríem dir que les històries particulars de les tres illes són, en certa mida, paral·leles.

Totes varen conèixer la colonització o el comerç amb les civilitzacions del Mediterrani oriental; totes varen pertànyer a l'imperi romà; totes passaren posteriorment a dependre de regnes continentals i en un moment determinat estaren sota dominació d'un sol regne: el d'Aragó, posteriorment integrat en la corona de Castella-Aragó; totes varen veure com es convertien en la perifèria dels nous estats-nació espanyol, italià i francès; totes varen sofrir l'emigració i l'abandonament del país per manca de perspectives econòmiques; totes han viscut la creació dels estats democràtics i, finalment, totes disposen d'un cert grau d'autonomia político-administrativa que els permet assegurar el control del seu desenvolupament cara al futur.

Aquest patrimoni comú fa que avui, en viatjar a alguna de les altres illes del Mediterrani occidental tenguem la sensació que no ens trobam en terra estranya, cosa que no ens ha de sorprendre en unes illes banyades per la mateixa mar, la Mediterrània, que durant molts segles serví de nexa d'unió entre els pobles que l'habitaven. No podem oblidar, però, que a pesar de totes aquestes similituds la història recent ha marcat certes diferències entre les illes, diferències que ens permeten parlar de tres varietats dins una mateixa realitat.

BREU PANORÀMICA DE LES ILLES

Les dimensions de les illes del Mediterrani occidental van dels aproximadament 5.000 Km² de Balears als 24.000 de Sardenya, és a dir quasi cinc vegades més. La densitat de població és molt feble a Còrsega, a causa de l'alt nombre de combatents corsos que varen perdre la

El President Matas, el Conseller Flaquer i el batle de l'Alguer

vida a la segona guerra mundial i la immigració que la va succeir, i en canvi prou alta a Balears.

Còrsega i Sardenya són bastant muntanyoses. Aquest fet ha condicionat molt especialment el caràcter i l'economia corsa, fortament dependent del pastoreig en el passat i amb grans problemes de transport interior, encara avui.

Una altra de les característiques comunes de Sardenya i de les Balears és la concentració progressiva de la població al voltant de les seves capitals. A Còrsega, en canvi, pel fet de la dualitat Bastia-Ajaccio, la població es troba encara bastant repartida.

L'estructura econòmica de les tres comunitats és similar. D'ella en podem destacar el procés inflexible de terciarització que s'observa a partir dels anys seixanta, sobretot a les Illes Balears, però que no és menys fort, al contrari del que es pensa, a Còrsega. Sardenya és en tot cas l'illa on aquest procés de substitució avança més len-

tament, en part a causa de la importància de l'activitat agrícola tradicional i a la potenciació de la indústria minera i pesada en general que dugué a terme el Govern italià durant els anys setanta.

SITUACIÓ ACTUAL DE LES RELACIONS ENTRE LES ILLES DEL MEDITERRANI

La història recent de les relacions entre les Balears, Còrsega i Sardenya no es pot deslligar de la història de les relacions entre els seus respectius Estats.

El proteccionisme econòmic, les males comunicacions, l'atracció exercida pel nou món fins fa relativament poc, les conseqüències de la segona guerra mundial i la inexistència de produccions agrícoles o industrials deficitàries a les altres illes, ens poden ajudar a explicar en part la manca de relacions comercials, turístiques i culturals entre les illes. Tant és així que si avui demanàssim a molts balears que ens diguessin quina de les dues illes veïnes és la més grossa i a quin Estat pertany, malauradament ens duríem una sorpresa.

Aquest desconeixement mutu s'ha reforçat sense dubte en les darreres dècades. El gran flux humà que representa el turisme ha condicionat l'orientació econòmica i fins i tot cultural de les illes del Mediterrani, que ja no tenen en aquesta mar l'àmbit normal de relacions econòmiques i humanes que tenien abans. A hores d'ara es pot dir que l'orientació econòmica, cultural i política de les illes està dirigida clarament vers el nord, ja sigui cap a les respectives capitals, ja sigui cap als països emissors de turisme o productors de béns de consum. Curiosament però, el mateix turisme és també una de les grans oportunitats que tenim els illencs per retrobar-nos una vegada més i, fins i tot, per encetar noves relacions econòmiques.

L'ENTRADA DE L'ESTAT ESPANYOL A LA COMUNITAT EUROPEA I EL SEU EFECTE SOBRE LES RELACIONS INTRAEUROPEES

França i Itàlia, és a dir: Còrsega i Sardenya, formen part de la Comunitat Europea des de la seva creació, el 1957. Aquesta dada ens podria donar a entendre que les relacions entre aquestes dues illes tan properes l'una de l'altra són estretes. De fet, però, la seva pertinença a la Comunitat només ha començat a produir efectes palpables sobre les seves relacions des de fa poc, ja que les quatre llibertats bàsiques que estableix el Tractat de Roma no s'han fet plenament efectives fins ben entrada la dècada dels noranta.

La posada en marxa del Mercat Únic, a partir del gener de 1993, i la creació de l'espai Schengen, pel maig d'aquest any, han suposat un canvi amb més incidència pràctica sobre els ciutadans europeus que el produït l'any 1957. Les Illes Balears, «europees» des de 1995, s'han hagut d'adaptar amb rapidesa a aquests canvis, les conseqüències dels quals no sempre han estat positives per Balears.

Tot i la curta experiència europea que han acumulat les illes del Mediterrani occidental, podem parlar ja de l'empremta que aquesta pertinença ens està deixant. Mercat únic significa lliure competència a l'interior d'un espai definit i està clar que els nostres productes o mètodes de producció difícilment poden competir amb els continentals: en el cas de l'agricultura, pel caràcter familiar de les explotacions i en el de la indústria, a causa dels problemes que ocasiona la insularitat.

Al mateix temps que això succeeix en el terreny econòmic, en el polític s'observa una altra tendència comuna a les tres illes, aquesta vegada però de signe clarament positiu. Es tracta de la profundització del procés autonòmic fruit de la regionalització política progressiva dels Estats membres i de la mateixa Unió Europea.

La Unió Europea en realitat no intervé en aquest procés de regionalització, que considera un afer intern dels Estats membres. Per contra la Unió està fent un gran esforç per afavorir els intercanvis de tot tipus entre les ciutats i regions d'Europa. Els programes comunitaris d'intercanvis d'experiències (PACTE) i de creació de xarxes de cooperació interregionals (RECITE) i la Iniciativa Comunitària INTERREG són alguns dels exemples d'aquesta tasca. Gràcies, per exemple, a la citada iniciativa comunitària, Còrsega i Sardenya estan duent a terme projectes d'infraestructura, medi ambient i cooperació comercial amb l'objectiu final d'unir encara més aquestes illes separades per unes poques milles nàutiques.

Les regions europees han comprès perfectament els avantatges que els pot suposar la cooperació interregional en forma d'intercanvis d'experiències, presa de decisions conjunta, acció de lobby, etc., i fins i tot n'hi ha, com les Balears, que ja han elaborat una estratègia d'actuació definida que els permeti optimitzar les iniciatives que es duen a terme i posicionar-se estratègicament en el concert europeu.

EL PROCÉS DE REGIONALITZACIÓ DELS ESTATS MEMBRES I LA CREACIÓ D'UNA EUROPA DE LES REGIONS

Sardenya des de 1948, les Illes Balears des de 1983 i Còrsega des de 1991 disposen d'un Estatut d'Autonomia, això sí, amb diferent grau de desenvolupament i de competències. Sardenya forma part de les regions d'estatut dit «especial», mentre que les Illes Balears accediren a l'autonomia «per la via lenta» de l'article 143 de la Constitució, això sí: amb vocació d'igualar-se competencialment a les autonomies anomenades històriques. Còrsega és, en canvi, una excepció al tradicional sistema centralista francès. No hi ha cap altra regió francesa continental que disposi d'un «statut especial» de les característiques del cors.

Tots coneixem aquella teoria segons la qual el procés paral·lel de construcció europea i de progressiva descentralització política dels Estats membres de la Unió Europea està debilitant el poder dels Estats i ha de conduir ne-

El President Matas a la Címera IMEDOC a Cagliari (Sardenya)

cessàriament a l'obertura d'una via de diàleg directa entre les regions i les institucions comunitàries. La Unió Europea, plenament conscient d'aquesta evolució, va voler donar a la realitat regional europea una dimensió institucional creant el Comitè de les Regions. Amb aquesta iniciativa, la Unió no es planteja cap impuls a la regionalització del Estats membres, matèria que considera d'ordre intern als propis països comunitaris. Del que es tracta és de crear un fòrum on hi siguin representades aquelles entitats regionals creades pels Estats membres que, pel seu pes competencial o per la seva vocació europea, mereixen ésser associades al procés de construcció europea.

Sembla clar que en un futur pròxim, el Comitè de les Regions prendrà part del protagonisme que fins ara ha tengut l'Assemblea de les Regions d'Europa (ARE) que d'ara endavant tindrà com a única bandera l'acostament de les regions d'Europa a les regions de països no membres. Ara bé, perquè això sigui així la reforma del Tractat de la Unió prevista per a l'any que ve hauria de tenir en compte les modificacions que es fan necessàries per tal de fer del Comitè un òrgan plenament representatiu de les regions europees, atès que, de moment, ni el nombre de representants coincideix amb el de regions existents, ni tots els membres representen entitats de caràcter regional.

Un altre dels elements que ens permeten ser optimistes de cara al reconeixement de la regió com a entitat a tenir en compte en el procés de construcció europea és la inclusió en el Tractat del nou principi de subsidiarietat. Efectivament, si interpretam extensivament el concepte d'Estats membres que cita l'article 3B del Tractat (quan diu que la Comunitat només actuarà en cas que no ho puguin fer eficaçment els Estats membres) i consideram que engloba

les CC.AA. espanyoles i els municipis, veurem que ens trobam davant d'un reconeixement explícit del paper que aquestes entitats tenen en el concert europeu.

PES ESPECÍFIC DE LES REGIONS INSULARS MEDITERRÀNIES EN RELACIÓ ALS SEUS ESTATS I A LA UNIÓ EUROPEA

Les illes del Mediterrani comunitari no són ni en l'aspecte demogràfic ni en l'econòmic regions de gran pes dins Europa. Tampoc es pot dir que hagin assumit un paper de lideratge a nivell regional europeu o intern dels seus respectius Estats, com si ho han fet Catalunya, Llombardia o la regió Provence-Alpes-Côtes d'Azur.

Sardenya, per exemple, va ser inclosa dins el pla italià d'industrialització del Mezzogiorno iniciat durant els anys setanta. Còrsega va estar durant molt temps relegada a un *status* semi-colonial per l'Estat francès, política que va provocar un fort descens de l'activitat econòmica a l'illa i una gran dependència de les transferències de l'Estat i del sector públic en general.

Les Illes Balears, pel seu nivell de creixement econòmic, són un cas excepcional dins el Mediterrani insular, encara que no exempt de problemàtiques concretes. Les Illes són l'única regió del grup IMEDOC i pot ser de tot el Mediterrani insular que superen la renda *per capita* mitjana de la Unió Europea. Aquesta situació de bonança econòmica només s'ha traduït en termes de pes econòmic dins el conjunt espanyol. Possiblement això es degui a la relativa novetat d'un sector econòmic com és el turisme de masses amb només 30 anys d'existència i amb uns efectes econòmics en part desconeguts al nord d'Europa. Tots coneixem el prestigi que durant moltes dècades han

tengut les regions industrials com a regions creadores de progrés i d'ocupació. Amb la crisi industrial dels anys vuitanta, no obstant, només aquelles regions que han sabut pujar al tren de les noves tecnologies s'han salvat de la crisi econòmica i de la pèrdua de prestigi internacional.

Les Illes Balears, líders en el sector turístic i regió pròspera dins un entorn de fragilitat econòmica com és el Mediterrani, no han estat reconegudes com a tals per les institucions europees. La creació d'IMEDOC, el grup d'illes del Mediterrani occidental, pot ser precisament l'oportunitat que necessiten les illes del Mediterrani occidental per reforçar les seves demandes polítiques i econòmiques front a Europa. El declivi de certes regions industrials del centre i nord d'Europa i l'emergència del nou arc de desenvolupament mediterrani poden afavorir aquesta estratègia. L'ampliació de l'Europa comunitària al nord i a l'est, fins i tot, no té perquè afectar negativament les regions del Mediterrani com pensen alguns atès que veuran com augmenta sensiblement el seu mercat.

Còrsega, Balears i Sardenya, a més, disfruten de certs avantatges comparatius respecte de la resta d'illes mediterrànies i europees. No es tracta exactament de la seva ubicació geogràfica que, seguint esquemes tradicionals, es podria qualificar com perifèrica, sinó per exemple de la seva pertinença a tres grans Estats membres de la Unió i, sobretot, de la seva potencialitat econòmica que ha fet d'elles unes regions ben comunicades gràcies als més moderns mitjans de transport i a les noves tecnologies de telecomunicacions. Les illes del Mediterrani occidental no es poden considerar per tant com a territoris perifèrics, de la mateixa forma que la doctrina classifica Sicília, Irlanda del Nord o Creta.

ANÀLISI DE LA REALITAT MEDITERRÀNIA I DE LES ESTRATÈGIES DE DESENVOLUPAMENT MÉS RELLEVANTS

Tradicionalment el centre de desenvolupament econòmic d'Europa ha coincidit amb el centre geogràfic del continent, a causa sobretot de la segona revolució industrial operada després de la darrera guerra mundial.

El triangle París, Londres i l'àrea Rhin-Ruhr, concentra fins fa poc la meitat de la riquesa de l'Europa occidental gràcies a uns factors de localització típics per a un procés de desenvolupament industrial (mà d'obra barata, concentració de capitals, matèries primeres bàsiques per a la indústria, etc.), però que ara han perdut una certa rellevància en tant en quant el desenvolupament que es persegueix a finals del segle XX és substancialment diferent de l'anterior.

Les matèries primeres necessàries per a la manufactura s'han substituït al sud per un medi ambient i un clima privilegiats; les comunicacions, els bons transports i la posició central de les regions centro-europees s'intenta compensar a les regions teòricament perifèriques del sud amb el desenvolupament de les tecnologies de comunica-

cions; l'acumulació de capital és un fet a les illes del Mediterrani gràcies al desenvolupament del turisme i, finalment, el flux de mà d'obra barata i poc formada que alimentà la indústria europea durant els anys 60 s'ha invertit en favor d'un moviment migratori de quadres tècnics que desitgen una qualitat de vida que no troben al nord. Precisament aquesta qualitat de vida és l'actiu més important que tenen les illes del Mediterrani per assegurar-se un creixement econòmic en la línia que apunten les noves tendències de l'economia mundial.

Les regions del sud d'Europa i molt especialment les insulars no poden, ni en certs casos volen, competir amb la indústria manufacturera tradicional europea. La tendència actual de l'economia europea, que és també la de les illes mediterrànies, ens condueix irremissiblement a la terciarització, terciarització que inclou: serveis a les empreses, serveis financers, turisme, oci, serveis socials, etc., i cap a la indústria de les noves tecnologies.

Per tots aquests motius podem afirmar que les potencialitats del sud Europa i més concretament de l'Arc Mediterrani Occidental són excel·lents. De fet ja es parla d'un segon nucli de desenvolupament econòmic situat a les regions continentals de l'arc, que tot i basant-se en una situació pre-existent de preponderància de la indústria tradicional, ha sabut incorporar alguns dels elements d'aquesta nova dinàmica de terciarització i d'innovació de què parlem, creant una realitat econòmica suficientment equilibrada com per poder ser qualificada de modèlica.

Les Illes del Mediterrani occidental reuneixen gran part dels nous factors de localització de desenvolupament econòmic citats abans, però al mateix temps i per raons fàcilment explicables estan mancades d'altres (formació, facilitat de transportar mercaderies, etc.). Per això serà difícil que assoleixin el nivell d'innovació i d'equilibri sectorial del que gaudeixen les regions continentals de l'Arc Mediterrani Occidental. En aquest context, les illes del Mediterrani occidental tenen davant d'elles dos escenaris de desenvolupament possibles: el primer i més desitjable és la seva plena incorporació a la dinàmica de les regions continentals de l'arc mediterrani, mentres que el segon consistiria en la consolidació de les illes com un espai econòmic complementari del primer i plenament orientat cap a una única activitat econòmica: el turisme de masses.

PER QUÈ IMEDOC?

IMEDOC, el Grup d'Illes del Mediterrani Occidental que es va crear el dia 9 de maig passat és una iniciativa de la Conselleria d'Economia i Hisenda que es va començar a madurar a principis de 1993 (veure Butlletí Balear d'Economia, hivern de 1993) i al mateix temps és una demanda social que es va formular a través d'articles d'opinió, resolucions del Parlament Balear, etc.

És innegable que des de 1986, amb l'entrada d'Espanya a la Comunitat Europea, el marc de relacions polítiques i econòmiques de Balears ha canviat substancial-

ment. La cessió d'una part important de la sobirania espanyola a les institucions comunitàries ha fet que d'alguna manera quedés afectat el sistema autonòmic espanyol que establia un mecanisme de distribució competencial clar entre l'Estat central i les CC.AA. i de la mateixa manera que s'havia fet necessari establir vies de diàleg permanent entre les regions espanyoles i el poder central (contactes bilaterals i conferències sectorials) per poder resoldre conflictes o cooperar en aquells temes d'interès mutu, d'alguna manera, respectant la constitució i els Estatuts d'Autonomia, les CC.AA. també han de poder incidir en aquells aspectes del procés de construcció europea que les afecten.

La reivindicació regional ha de tenir una veu pròpia en els temes comunitaris, dirigida als Estats membres i a la Unió Europea, ha estat rebuda amb receptivitat per part d'alguns governs i, posteriorment, per la mateixa Unió. Així, pel que fa a la participació institucional de les regions en el procés de construcció europea, el Tractat de Maastricht institueix un Comitè de les Regions i a l'Estat Espanyol es crea el 1993 la *Conferencia para los asuntos relacionados con las Comunidades Europeas*. Fora de l'àmbit exclusivament institucional, la jurisprudència dels Estats membres va reconeixent a poc a poc la capacitat de les regions per establir contactes directes en les matèries de la seva competència amb les institucions europees. És el que s'anomena exercici exterior de les seves competències.

Tenint en compte aquest marc legal, les regions europees s'han agrupat entorn a l'Assemblea de les Regions d'Europa, que disposa de comissions de treball com la Conferència de les Regions Perifèriques i Marítimes o la de les regions de l'Arc Atlàntic, han començat a crear organismes especialitzats per seguir de prop els esdeveniments, com el Centre Balears Europa, i des de fa relativament poc temps obren oficines regionals a Brussel·les que actuen *de facto* com a representacions polítiques de la regió davant les institucions comunitàries.

Fins fa poc, però, ni les Balears, ni Còrsega ni Sardenya, tot i tenint interessos en joc importants en el tema comunitari, no havien dissenyat una estratègia d'actuació per defensar els seus punts de vista i per exposar les seves idees respecte a les activitats desenvolupades per la Unió. Mentrestant: Catalunya impulsa la creació de l'euro-regió Quatre Motors d'Europa; Galícia s'integra activament a l'única comissió de l'A.R.E. que es demostra operativa: la de l'Arc Atlàntic; l'A.R.E. perd protagonisme amb la creació del Comitè de les Regions i la Comissió Europea impulsa la creació de xarxes de cooperació inter-regionals en temes específics, com per exemple la Xarxa COAST relativa a les zones costaneres, de la que Balears és membre.

La manca d'èxit de les agrupacions regionals de tipus horitzontal com l'A.R.E. o de les xarxes promogudes per la Comissió Europea en la promoció dels interessos estratègics de les nostres illes ha estat precisament la causa que ha duit el Govern balear a crear IMEDOC amb els governs regionals de Còrsega i Sardenya. A través d'IME-

DOC, el Govern i la societat balear podran fer arribar amb més eficàcia a les institucions comunitàries els seus anhels i les seves iniciatives que, d'aquesta forma, passaran a ser anhels i iniciatives de tres illes pertanyents a diferents Estats membres de la Unió.

Per què s'han triat aquestes regions i no altres? En primer lloc, per què són illes i tenen dimensions, població i activitat econòmica semblants a la nostra; en segon lloc, perquè són properes i pertanyen a dos Estats membres diferents i veïns; també s'ha tengut en compte que disposen d'un cert grau d'autonomia política i, finalment, per què motius d'eficàcia i funcionalitat aconsellen que els lobbys regionals no tinguin molts membres, sinó només aquells que comparteixen la voluntat de treballar conjuntament.

IMEDOC és un acord de cooperació en tots aquells temes que són de competència de les regions integrants del Grup. No hi ha cap tema exclòs, en principi, però lògicament s'han definit alguns aspectes prioritaris, com són la insularitat, el medi ambient, el turisme o la política comunitària.

Els tipus de cooperació que fomenta IMEDOC són: intercanvis d'experiències entre diferents organitzacions i foment de la cooperació econòmica; participació conjunta en programes comunitaris i definició de posicions comunes sobre aspectes de les polítiques comunitàries que afectin les illes del Mediterrani.

Per aconseguir aquests objectius, IMEDOC es va dotar d'un reglament intern que crea els òrgans de treball del Grup i defineix les regles per a l'adopció d'acords. Es tracta del Comitè de Direcció, format pels presidents de les tres regions, encarregat d'aprovar els programes anuals d'actuació, i dels grups de treball, que realitzen el treball de cooperació, i de la Secretaria Tècnica, encarregada d'assistir tècnicament als altres òrgans de cooperació i d'impulsar el treball d'IMEDOC.

PER UN MODEL DE DESENVOLUPAMENT DE LES ILLES DEL MEDITERRANI OCCIDENTAL

La definició d'un model de desenvolupament propi per a les illes del Mediterrani occidental no està entre els temes de cooperació que se citen a l'Acord IMEDOC ni és tampoc un objectiu assolible a curt termini per part del Grup. Molt possiblement, però, serà una conseqüència més del treball en comú que es va encetar el dia 9 de maig.

Com hem dit abans, en parlar dels factors determinants del desenvolupament econòmic d'una regió, la matèria primera més important de què disposen les illes del Mediterrani occidental és el seu territori. Per tant, la definició del model econòmic-territorial i ambiental que es vol és una de les tasques més importants que han d'afrontar individualment els governs regionals d'IMEDOC. És evident que el treball en grup pot influir sensiblement en aquest procés individual de presa de decisions i que, fins i tot, les illes poden descobrir que comparteixen un mateix diagnòstic de la situació i proposen unes

directrius de desenvolupament basades en els mateixos principis inspiradors. El fet que les Illes Balears hagin sofert un procés molt accelerat de creixement econòmic, poblacional i urbanístic, que contrasta amb el creixement més lent operat a Còrsega i Sardenya, no és cap impediment perquè les illes puguin aprendre de les experiències tant positives com negatives dels altres per a poder planificar el seu futur econòmic.

No és ara el moment de parlar sobre les conseqüències més importants que pot donar el diagnòstic que es proposa, ni de citar els principis que haurien d'inspirar l'actuació dels governs regionals d'IMEDOC en la matèria, ja que d'això s'encarregaran els grups de treball que es creïn a tal efecte. El que sí pot ser útil recordar són les orientacions que la Unió Europea ha aprovat recentment en el seu cinquè programa d'actuació sota el títol «cap a un desenvolupament sostingut» on es diu, entre d'altres coses, que «la capacitat de controlar la inter-relació entre l'activitat humana i el medi ambient condiona la continuïtat en el temps de les activitats econòmiques i del potencial de desenvolupament econòmic i social».

PROBLEMES DE LA COOPERACIÓ INTERREGIONAL I PERSPECTIVES

L'acord IMEDOC és un acord voluntari entre regions insulars, és a dir: no és cap imperatiu legal. De fet, la cooperació interregional no precisa de cap acord com el que han firmat Còrsega, Balears i Sardenya. IMEDOC neix precisament, però, del convenciment que perquè la cooperació entre les illes sigui coherent (es produeixi des d'una visió europea) i eficaç (serveixi per defensar uns interessos) és precís que sigui el fruit d'una reflexió i d'una actuació coordinada dels respectius governs i de les respectives societats.

Aquest diàleg inter-regional no és fàcil, en alguns casos perquè poden existir interessos contraposats o concurrents, com succeeix en matèria turística; en d'altres, la dificultat es troba en el diferent grau de maduració del procés autonòmic existent a cadascuna de les regions del Grup. En aquest tema i per superar les mancances detectades, les Illes Balears han decidit exercir un paper de di-

namització i iniciativa constant que s'ha de mantenir més enllà del període de durada de la seva presidència del Comitè de Direcció, prevista en principi fins el dia 9 de maig de 1996.

És important destacar que els governs centrals respectius no han posat cap impediment a la celebració de l'Acord i que s'ha deixat a la lliure voluntat de les parts el fet d'associar o no la representació de l'Estat a la regió als treballs de cooperació. Pensem, per exemple, que la prefectura francesa a Còrsega manté encara unes competències gens menyspreables. Tampoc les teòriques diferències polítiques entre els governs regionals d'IMEDOC han suposat entrebancs significatius per a la creació del Grup. Pel que fa a possibles interferències polítiques, cal destacar únicament la que provoquen les crisis polítiques i les convocatòries electorals sobre el ritme de treball previst.

La resta de problemes són d'índole menor i referits en tot cas a qüestions administratives o físiques, com la distància geogràfica que dificulta els encontres, la problemàtica d'establir un pressupost comú o la diferència de llengües que, de moment, s'ha superat amb la utilització generalitzada del francès.

Pel que fa a les perspectives d'IMEDOC, existeix un optimisme generalitzat entre els presidents i els membres de la Secretaria Tècnica, però com que els autèntics protagonistes del Grup són les persones que, a través dels grups de treball, han d'intercanviar experiències, redactar documents comuns, participar en programes comunitaris i en resum aprofitar l'avantatge qualitatiu del treball en grup, només l'experiència d'aquestes persones podrà confirmar l'èxit o el fracàs de la iniciativa.

Cal destacar que des del mes de setembre, Còrsega ha assumit la presidència d'IMEDOC, després de més d'un any de presidència balear en la qual el projecte s'ha consolidat i s'ha projectat exteriorment. Ara és, doncs, el moment de plasmar en resultats el treball realitzat. Aquest és, almenys, el missatge que es volgué transmetre el passat 26 de setembre a Cagliari i que les persones responsables a diferents nivells del projecte volem fer realitat.

Jaume Payeras Alzina
Secretaria Tècnica IMEDOC- Balears

"SA NOSTRA"
Obra Social i Cultural

Conclusions de la darrera cimera d'IMEDOC

Les conclusions més importants de la darrera reunió del Comitè de Direcció i dels grups de treball d'IMEDOC celebrada a Cagliari el passat 26 i 27 de setembre foren:

Comitè de Direcció: Còrsega n'assumeix la presidència fins el mes de setembre de 1997. Es tracten els següents temes: política mediterrània de la Unió (Reglament Meda), Iniciativa comunitària Interreg II C i Reconeixement Institucional de la insularitat. S'acorda augmentar els esforços per aconseguir els objectius desitjats en aquests camps i per això s'anomenen regions coordinadores. Balears per exemple coordinarà els esforços de cara a la presentació de projectes a la Iniciativa comunitària Interreg II C. Els projectes a presentar podrien ser: aplicacions telemàtiques al desenvolupament econòmic; gestió dels recursos hídrics i gestió dels espais naturals.

Dins el marc de la iniciativa tendint a veure reconegut el fenomen de la insularitat al nou Tractat que prepara la Conferència Intergovernamental, es va decidir concertar un entrevista al més alt nivell amb els comissaris dels tres països i amb els ministres d'afers exteriors a Brussel·les.

Grup de treball Insularitat: el Govern balear finançarà un estudi sobre els costos de la insularitat en què participaran experts de Còrsega i Sardenya. L'estudi ha de servir, entre altres coses, per influir en les futures negociacions sobre la reforma dels Fons Estructurals. L'octubre de 1997 tindrà lloc a Balears una Fira d'empresaris del sector de tecnologies i serveis avançats al turisme a la qual participaran empresaris de les tres illes. Aquesta fira estarà subvencionada per la Comissió Europea i es realitzarà sobre la base del model comunitari INTERPRISE.

Grup de treball Agricultura i Pesca: els membres del Grup han acordat redactar un document que serà elevat a Brussel·les sobre la situació del sector primari a les illes i els condicionaments que imposa el fet insular. Aquest document es presentarà a la Comissió Europea perquè defineixi un status particular per a l'agricultura

illenca en el marc de la PAC. En el camp de la pesca, el grup proposa iniciar els treballs per a definir una proposta de mesures tècniques en l'àmbit de la regulació comunitària de la pesca del Mediterrani. L'intercanvi d'experiències en l'àmbit de la valorització dels productes agrícoles i pesquers és un altre dels objectius fixats per la reunió. Finalment, el grup proposa dedicar els seus esforços al problema de l'aigua (recordem que aquest tema serà objecte d'un projecte dins el marc de la Iniciativa Interreg II C).

Grup de treball Telecomunicacions: es constitueix un grup tècnic sobre telecomunicacions encarregat de donar un impuls a les iniciatives i projectes transferibles entre les illes. Per això es preveu presentar projectes conjunts a determinats programes de la Unió Europea com telemàtica, Info 2000, els programes de cooperació interregional, etc., a través d'una oficina IMEDOC. El grup tècnic estarà format per representants de les institucions tecnològiques de cada illa, les universitats i les empreses significatives del sector telemàtic.

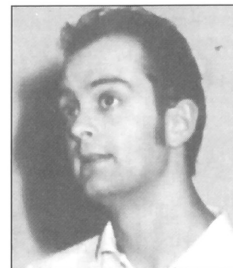
Grup de treball Transports: el grup demana a la Unió Europea l'aprovació d'un règim de servei públic per al transport aeri amb el continent i la conseqüent adopció d'un règim tarifari subvencionat pels respectius governs centrals. Realització d'un estudi sobre el transport entre les illes.

Grup de treball Turisme i Cultura: el grup acorda promoure l'intercanvi d'experiències entre operadors turístics de les tres regions i demanar a la Unió Europea majors inversions relacionades amb el medi ambient. Pel que fa al programa comunitari Philoxenia, el grup proposa presentar projectes de promoció turísticocomercial conjunta de les tres regions; la creació d'un observatori del turisme a nivell comunitari; la financiació de projectes que ajudin a desestacionalitzar el turisme.

Grup de treball Ensenyament Superior i Recerca: signatura d'un acord de cooperació entre les universitats de les tres regions. Els àmbits de cooperació projectats són: intercanvi de professors i alumnes en el marc dels programes Sócrates i Leonardo; cooperació en projectes científics que ja existeixen entre Còrsega i Sardenya, finançats per la Unió Europea i presentació de projectes conjunts a les convocatòries de la Unió Europea. A fi de posar en pràctica aquests acords, dins cada universitat es constituirà un grup de treball universitat-regió que coordinarà la realització dels projectes.

■ SEBASTIÀ ALZAMORA

JOAQUIM MOLAS O EL LECTOR PROFESSIONAL

Joaquim Molas viu bé, en un pis nou i bonic del barri de Sant Gervasi, a la part alta de Barcelona. Jo no tenc un bon dia, i faig una cara llarga i cansada en arribar-hi. Potser és per això que el porter de la finca, sense moure's del seu taulell, em pregunta «on va vostè?» amb mala bava ostensible. «Al cinquè primera», li dic jo, sense gairebé obrir la boca. I l'actitud del porter, de sobte, gira radicalment de l'hostilitat a la bonhomia: «Oh! A casa del doctor Molas?». Jo seguec sense obrir massa la boca: «Sí». Orgullós com un ca del seu amo, inflat com un calàpet, l'home em diu «passi, passi» amb una cortesia d'encàrrec que se li desfà a la boca, fins a regalimar-li literalment dels extrems dels llavis.

Encara estic pensant en la profunda tírria que m'inspiren ben bé el noranta per cent dels porters d'aquesta ciutat quan la figura petita i viva de Joaquim Molas apareix davant meu, a l'altre costat de la porta ja oberta. «Perdoni el retard...», començ a dir jo, com sempre. Ell, però, em fa seguir-lo cap a l'interior del pis. Va al gra: «Cap problema. Entri, home, entri. Què sap d'això del seu president?».

Em veig en la penosa obligació de contestar-li que no en sé res, del meu president, i no m'atrevesc a afegir-hi que, així en fred, ni tan sols no sé de quin president em parla: el president de què? D'on? Doncs el president de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, naturalment. Joaquim Molas m'informa que, tot just fa unes hores, Cristòfol Soler ha presentat la seva dimissió. Jo em qued de pedra picada: no fa gaire que li parlava a un barceloní de la, segons jo, sòlida posició assolida per Soler després dels resultats de les últimes eleccions generals. Si més no, en relació amb els quadres centrals del PP, els de Madrid. No comptava però, en la meva aguda anàlisi, amb la llarga i contrastada tradició filldeputesca dels peperos de la meva terra.

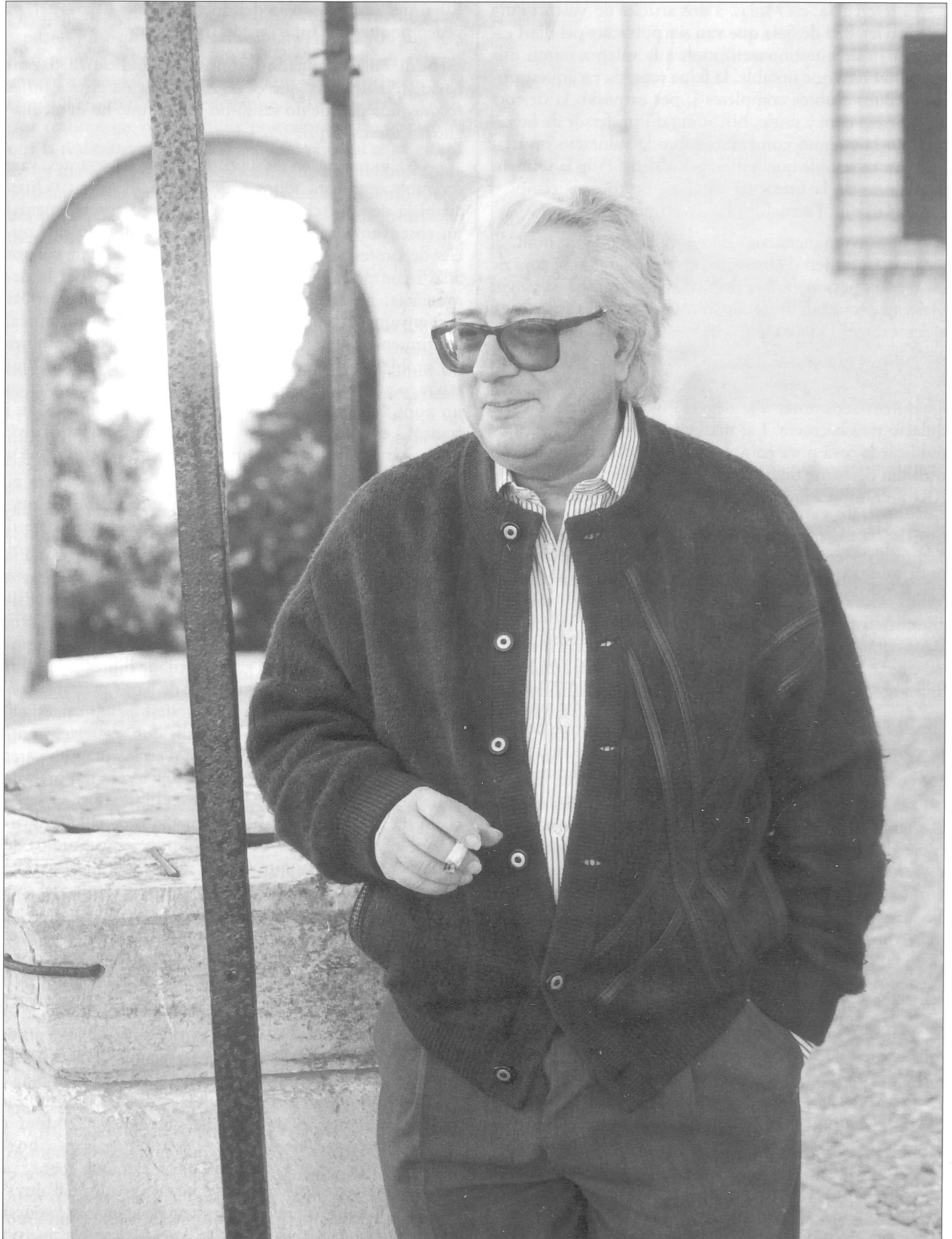
Davant del meu astorament, en Molas opta per encendre la tele i deixar que m'informi jo mateix de l'as-

sumpte, a través del teletext. Jo vaig llegint i emprenyant-me, una vegada més i per no variar, amb la colla de cabrons i de mafiosos que la democràcia illenca ha heretat per governants com a resultat directe d'una ancestral tendència per part del poble a tolerar els abusos de cacics i de dictadors. Començ a remugar alguna cosa sobre tot això quan en Joaquim Molas —que va viure part de la seva infantesa a Mallorca i que, per tant, és sensible a tot allò que s'hi relaciona— em fa tornar a estudi amb els seus comentaris, sostinguts en un palpable bon coneixement del món polític balear i —conseqüentment— tenyits d'una sincera tristesa.

Però jo he vingut aquí per fer-li una entrevista, a en Joaquim Molas. Hi hauria motiu més que sobrat amb els anys, molts i molt intensos, de feina feta que duu damunt les espatlles. Però n'hi ha d'afegits, de motius: enguany compleix el seu seixanta-cinquè aniversari, en Molas i, lluny de jubilar-se, ho celebra publicant el primer dels tres volums de què constarà la seva obra completa, editada per 62 dins la col·lecció «Clàssics Catalans del Segle XX». Ha aparegut també, editat per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, un volum sorpresa d'homenatge que li han dedicat els seus amics, titulat A Joaquim Molas. Els amics d'aquest home són una bona part de la primera línia de la literatura —crítica i de creació— catalana de l'actualitat, i el volum consisteix en una galeria de retrats —fins a vint— sobre una mateixa figura, la de l'homenatjat, que van des de la reconsideració crítica a l'anecdolari amistós i desmitificador. Sempre, però, des de l'admiració i l'afecte. S'imposa, doncs, començar felicitant-lo per tot això. «Gràcies», diu en Molas. I somriu.

— M'ha fet molta il·lusió, això. Especialment ara, que havien aparegut en *El País* un parell d'articles bastant desagradables en contra meva.

LLUC

Fa referència, en Molas, a dos articles de Valentí Puig i de Xavier Bru de Sala que van ser publicats pel diari esmentat i que qüestionaven, molt a la valenta i amb una brutalitat més que notable, la feina reunida en aquest primer volum d'obres completes i, per extensió, la de tota una carrera com a crític, historiògraf i professor de literatura. Jo faig algun comentari sobre la valoració invariablement miserable que li mereix a Valentí Puig la immensa majoria de la literatura catalana de tots els temps, i particularment l'actual. Molas continua:

—És una manera com una altra de fer-se un nom. Si fot branca, parlen d'ell. Si no, no. Això, i alguna cosa de problemes personals. No amb mi, que jo no havia tingut mai cap problema amb ell, sinó problemes personals en el seu exercici com a escriptor. Suposo.

A Joaquim Molas, Valentí Puig li ha caigut de l'ase. No se n'amaga, però tampoc no s'hi estén gaire. Està igualment acostumat a la negació més contumaç i a l'adulació més barroera. I al marketing. Per això, la idea de publicar la seva obra completa en una col·lecció amb un títol tan despampanant com «Clàssics Catalans del Segle XX» no l'impressiona gaire:

— Més aviat gens. És que aquest títol li vaig posar jo, a la col·lecció, juntament amb el Max Cahner. És una pura qüestió comercial, un nom que tingui un ganxo. Com «Biblioteca Selecta», o «Biblioteca Perenne», o coses així. Tanmateix, dissortadament, la primera sèrie de la col·lecció (aquella grossa, amb les cobertes blaves) va ser un fracàs. Ni Villalonga, ni Riba, ni Arbó, que van ser els que la començaren, no van vendre gens. Per això no es van fer segons volums. Després la col·lecció va passar a aquell format més petit, amb el color caqui, que després va passar al vermell. I, entre les subscripcions i els venedors a domicili, va acabar assentant-se comercialment.

I es queda molt ample. De tota manera, jo insistesc en afirmar que aquesta edició té, més enllà del contingut estricte dels tres volums, un punt fort d'interès: el fet d'atorgar, ni que sigui a manera d'eslògan publicitari, categoria de «clàssica» a una obra com la de Joaquim Molas. En una paraula: mai no s'havia donat, entre nosaltres, aquest reconeixement a l'entitat i la importància de la crítica i la historiografia literàries. I ja era ben hora d'entendre, com ho entenia Riba, que el treball del crític és tan «literari», tan central per a qualsevol literatura, com el dels propis escriptors. Dic jo.

— Sí, això està molt bé. Però escolti, li contaré una anècdota petita. Jo tenia previst publicar-la en sis volums, la meua obra completa, dins la col·lecció «L'Alzina», i li vaig dir al Castellet. Però ell em va contestar: «Si fas sis volums, no en vendrem cap. Saps què? Ho fem en tres, que tampoc no es vendran, però així només seran tres per al magatzem, i no sis». La crítica, excepte casos excepcionals, de moda, es ven molt poc. La crítica del mateix Riba, per exemple, o la del doctor Rubió i Balaguer, es

Riba, per exemple, o la del doctor Rubió i Balaguer, es venen poquíssim. I miri si són importants.

Se'm talla la pujada optimista-reivindicativa davant l'evidència del peix que es menja la cua: la crítica no és reconeguda perquè no ven, i no ven perquè no és reconeguda. Entesos. En fi.

—Sí, jo també, en els seixantes i primers setantes, vaig ser molt optimista sobre aquest tema. Pensava: «Quan arribi la democràcia, i es creàs un segon ensenyament i un ensenyament universitari, aleshores sorgiran uns nuclis de professors i de centres que s'interessaran per tot això i compraran crítica». Però ja veu: ha arribat la democràcia, ha arribat el segon ensenyament, ha arribat l'ensenyament universitari, i les coses, per a la crítica, continuen igual. Ara, aquest no és un problema local: és un problema internacional. Passa el mateix a Gran Bretanya, o a França. I pensi que aquests països encara tenen un punt a favor, i és que per tot el món s'estudia anglès i francès i es compren llibres anglesos i francesos. I ni així. La veritat és que no hi ha un públic per a la crítica, per a la cosa més o menys especialitzada.

Mentre en Molas m'explica, amb una total i admirable absència d'autocompassió, tot aquest panorama, jo ja he pogut refer-me del gust agre i vell que li he trobat a la putada comesa contra Cristòfol Soler. He començat a pair. He començat també a fixar-me en el pis del matrimoni Molas. Ja he dit que és nou i bonic, no molt gran, però —gràcies a una bona distribució— espaiós i còmode. Hi ha una invasió, no gens subtil, de llibres: a l'estudi de l'entrevistat, una gran quantitat de llargs prestatges replets, desbordats. Pertot arreu d'aquest estudi caixes, arxivadors, carpetes, sobres, caramells que segueixen, potser, algun tipus de lògica. A la sala d'estar, tota una paret mestra ocupada, fins al sostre, per una altra gran prestatgeria que ofereix a la vista més i més llibres. I vés a saber si encara n'hi ha dins d'altres habitacions. Una gran, brutal col·lecció de llibres, com correspon a un estudiós de l'anomenada de Joaquim Molas. El pis, però, escapa del tòpic evitant l'aire aquell, espartà, cutre i caspós del que se suposa que són els habitacles dels erudits. Els mobles són moderns, sobris i cars. Hi ha plantes, i bons quadres. Un terra folrat de parquet. Tot és net, airejat, acollidor i —excepte l'estudi, és clar— ordenat. Hi fa bon estar.

— Els criteris que he seguit per a la revisió i ordenació dels meus textos per les obres completes? Bé, jo sempre he anat escrivint articles pensant en recollir-los al cap dels anys, ordenats per temes, o per èpoques. Per exemple el primer llibre, que és el que ha despertat les ires del seu coterrani, el Valentí Puig, recull el que jo havia fet durant els anys seixantes. És un llibre, doncs, que ja fa vint-i-cinc anys que està fet, i, si no l'havia publicat abans, va ser per moltes raons, d'índole històrica, entre d'altres. Aquest volum primer de les obres completes conté aquest llibre, però també més coses, en les quals sembla que no

s'hi hagi fixat ningú: onze estudis, concretament, sobre aspectes i usos literaris de la realitat. Dic que no s'hi han fixat perquè, si ho haguessin fet, se n'haurien adonat que aquests onze estudis neguen, o amplien, el primer llibre famós. Perquè si aquest correspon a la meua etapa d'estètica realista, els onze estudis posteriors el que diuen és que la realitat va més enllà d'allò que veiem, i se'ns escapa de les mans. I el que proposo són mirades literàries sobre aquesta realitat que se'ns escapa de les mans, amb mètodes potser diferents, però des d'una voluntat invariablement crítica.

— I què oferiran els altres dos volums de les obres completes?

— En el segon recullo tots els meus treballs d'història de la literatura. Tindrà tres parts: una, la primera, dedicada a l'escola històrica de Barcelona, amb Jaume Vicens Vives, Jordi Rubió i Balaguer, etc. La tercera es titula «Fragments», i són estudis històrics puntuals, sobre un llibre concret, un any concret... I la segona, que és la més llarga, es titula «Introducció a la literatura catalana», i és la meua proposta teòrica sobre història de la literatura: temes com el cànon, que ara està tan de moda, què és la literatura catalana, els seus límits lingüístics, una síntesi històrica dels segles XVI al XX, tot amb un seguit d'aplicacions pràctiques. I al tercer volum hi aniran ressenyes i pròlegs i, si no se m'acaba l'espai, coses de records i història personal.

Tant en Molas com jo fumam, i em sorprèn comprovar que ell no fuma els seus famosos cigarrets de tabac pudent (estic citant, que consti, Baltasar Porcel, bon amic de Joaquim Molas) embolicat a mà en paper d'arròs, sinó uns de manufacturats i d'una marca que no conec. Ha situat, entre ell i jo, un cendrer de peu, i fa uns moviments molt divertits cada vegada que vol atansar-s'hi, per culpa de la confortable flonjor del sofà de disseny en el qual ens hem assegut.

Mentre pens en com el tabac ens fa a tots iguals, faig tornar la conversa sobre aquell primer llibre ara integrat al volum primer de les obres completes, aquell que recull els treballs dels anys seixanta. Són, en efecte, els anys d'una estètica per a la literatura catalana. Una estètica que va ser introduïda, divulgada i impulsada per Joaquim Molas i Josep Mª Castellet, i que ells mateixos batejaren amb el nom de realisme històric. Marx, Lukács, Benjamin, Gramsci, Sartre, Camus n'eren els inspiradors i els tòtems.

— Aquesta estètica, en aquell moment (finals dels cinquantes i els seixantes), tenia una virtualitat, en dos sentits: era l'estètica amb què un topava en traspassar les fronteres —ocupava Itàlia, França i part de Gran Bretanya— i, per altra banda, aquí adquiria un valor polític molt clar. Això arriba, és clar, que s'acaba: totes les estètiques duren fins que són útils i responen a les necessitats d'un determinat moment. El seu valor, després, és histò-

ric. Quin sentit té avui el naturalisme? Cap, naturalment. El naturalisme és un moviment que resulta útil en un determinat moment i que produeix unes determinades obres. Aquestes obres, avui, són lligides, però no per tornar a fer-les, sinó perquè formen part del patrimoni històric de la literatura. I amb el realisme històric passa el mateix. Tot moviment literari genera una actitud inicial de rebuig, i després passa a ser assimilat pel patrimoni, per la tradició. Perquè la història de la literatura és això, una suma de troballes. El que passa és que aquí, en relació al realisme històric, hi ha qui encara es troba en l'actitud de rebuig, i s'empenyen quan jo publico aquests treballs, que jo dono com a document històric, i no, òbviament, com a proposta actual. Ara, jo crec que el realisme, també com tot moviment, ha deixat unes coses: una revisió del passat immediat, un redescobriments del modernisme i de les avantguardes, l'ús literari del llenguatge quotidià, el sector de la poesia de l'experiència... Tot això, però, és molt recent, i per tant resulta molt difícil abstrure's i racionalitzar-ho, veure què ha deixat realment el realisme històric. Però no aquí, perquè no es un fenomen d'aquí, sinó que cal anar a França, per exemple, on hi intervé l'Aragón, que ara l'han recuperat molt, però per la banda surrealista. No la realista, aquelles novel·les seves, que són molt importants per al realisme.

I surt Pere Gimferrer, un altre bon amic d'en Molas, que encapçala *Mascarada* (un poema potent, difícil i arriscat, molt bo) amb un vers d'Aragón, però —té raó— de l'Aragón surrealista. Joaquim Molas, tanmateix, encara vol matisar més sobre el tema del realisme:

— Quan en Castellet i jo promulgàvem el realisme, vam cuidar de no caure en la trampa del realisme socialista. Defensàvem una visió de la realitat més oberta i complexa, més enllà de la mirada objectiva, amb més possibilitats de joc literari, d'experimentació; ens fixàvem en

autors com John Dos Passos i d'altres, americans també, o italians, o francesos. No ens interessava el corsé de l'ortodòxia marxista de la literatura soviètica. De manera que algunes crítiques d'ara em semblen molt injustes. Més quan aquest tipus de realistes que nosaltres defensàvem van fer coses que segueixen interessant encara avui: Vittorio de Sica s'aguanta, i s'aguanta Rossellini, per exemple.

Coincidim en què aquesta idea de realisme torna a imposar-se en els norantes. Potser més descarnat, potser més morbós, en molts casos potser com una simple explosió d'exhibicionisme de la misèria. Però el fet és que la gent va a les pel·lícules —interessants— de Ken Loach, llegeix les novel·les —flàccides— de Ray Loriga o José Àngel Mañas, i escolta —glups— les noves fornades de cantautors i els grups de rap sortits dels *guettos* novaiorquesos.

Però Joaquim Molas no ha fet només, ni d'un bon tros, realisme. Se'l coneix també, i se'l reconeix, com el fixador entre nosaltres d'una determinada construcció de la història literària, concretament d'allò que podríem dir-ne un historicisme positivista. Ell, però, no ho veu tan clar.

— El positivisme és una metodologia concreta, i jo crec que he anat més enllà d'aquesta metodologia. Per a mi la història és una cosa molt més complexa que un inventari de dades, de noms, d'influències. I suposo que amb el segon volum de les obres completes això es veurà. Jo tinc molts treballs en els quals intento explicar-me la història, interpretar-la. I si de cas, el meu antecedent en això, aquí, és el doctor Rubió, que ja el va transcendir, el positivisme. Jo crec que la història és el resultat d'unes forces en tensió, pertanyents a l'àmbit culte, però també al popular. I que el fet literari és el resultat final de la lluita, el contrast, entre els qui creen literatura —que són molt pocs—, els que la divulguen —que ja són més— i els que la posen a l'abast de públics cada cop més amplis: és el que passa amb la novel·la negra, des d'Edgar Allan Poe fins al còmic. Aleshores això, aquesta visió, em sembla que no en té res, de positivisme.

Joaquim Molas és un excel·lent professional de la docència, un home que sap molt bé com explicar i com transmetre coneixements, i ho demostra superant amb tota tranquil·litat la prova més difícil, que és la d'explicar-se un mateix. A la seva manera, és també un seductor: en cap moment no deixa de mirar fixament el seu interlocutor als ulls, no inquisitivament, sinó marcant i remarcant les fites exactes del respecte, la cordialitat i la distància necessàries. Tampoc no abandona mai un to que és a la vegada càlid i enèrgic, com una bona classe.

Joaquim Molas creu que no existeix *una* literatura, la literatura, sinó moltes: per definició, la literatura és plural. Ha de ser-ho, des del moment que cada lector es construeix la seva literatura. Positivisme? No. Dogmatisme? No, tampoc. Ara bé, qualsevol treball d'un home sobre la història implica una interpretació de la història

per part d'aquest home: la seva —ja ho hem dit— construcció de la història. I, a partir d'aquí, la polèmica no és només possible, sinó segurament inevitable. Joaquim Molas, però, no la tem. Al contrari, li encanta.

— El que passa, i això no s'ha entès enlloc en l'assumpte aquest dels canons, és que tota literatura té uns noms que són consensuats al llarg dels segles. Shakespeare, al segle XVIII, encara era un idiota, igual que Góngora encara era un idiota en el segle XX. Però arriba un moment que aquests noms, com molts d'altres, són consensuats. Consensuats per una vida acadèmica, per uns crítics i per uns lectors. I sobretot, per unes traduccions. Aleshores aquesta llista consensuada és la llista canònica. Ara, el lector de cada època fa una tria d'aquesta llista, i estableix la pròpia llista canònica sobre una de general. Per altra banda, cada època té també la seva pròpia llista, d'acord amb el joc d'interessos que hi predomina, i la tria del lector serà inevitablement condicionada per aquests interessos d'època, que s'afegeixen als seus interessos individuals, a allò que busca cada lector en la literatura, d'acord amb la seva formació, la seva experiència literària, etc, etc. La llista sempre és la mateixa; dins ella, però, es poden donar moltes seleccions possibles, segons aquest joc d'interessos de cada època i de cada lector. El drama aquí el teníem en què aquesta llista canònica encara no estava feta. Em refereixo a la literatura moderna, perquè la llista de la literatura medieval sí que ja estava consensuada, a través d'una tradició crítica de cent o cent cinquanta anys que abraça els Rubió —pare i fill-, Milà i Fontanals, Nicolau d'Olwer, fins arribar a Riquer. Però amb la literatura del XIX i XX no hi havia hagut temps: abans de la guerra, tota aquesta literatura era massa recent com per establir-ne un canó, i després, la guerra i la dictadura ho interrompen tot. Per tant, la llista canònica la vam haver de fer quan i com vam poder, improvisant i sobre la marxa, amb tots els errors que això comporta. Perquè aquí sovint oblidem que la literatura catalana és molt més recent del que ens sembla. Vull dir que jo, sense anar més lluny, he parlat amb la Víctor Català. I que he conegut un capellà vell que havia parlat amb Jacint Verdaguer. Tot això sembla molt llunyà, però en fa dos dies, de tot plegat. Hi ha un problema de perspectiva.

I continua parlant de canons, seleccions i tries, d'interessos i d'arbitrarietats. De com, per exemple, els noucentistes eliminaven el modernisme de la història de l'art i de la literatura, i de com ell, en Molas, el va redescobrir, el modernisme, allà pels cinquantes a Londres, en plena moda del Modern Style, que després arribaria a Barcelona amb l'estètica aquella de Carnaby Street. Jo l'interromp per dir-li que, amb tot això, ell va acabar per ser erigit en el màxim representant i responsable de l'ortodòxia de la crítica literària catalana.

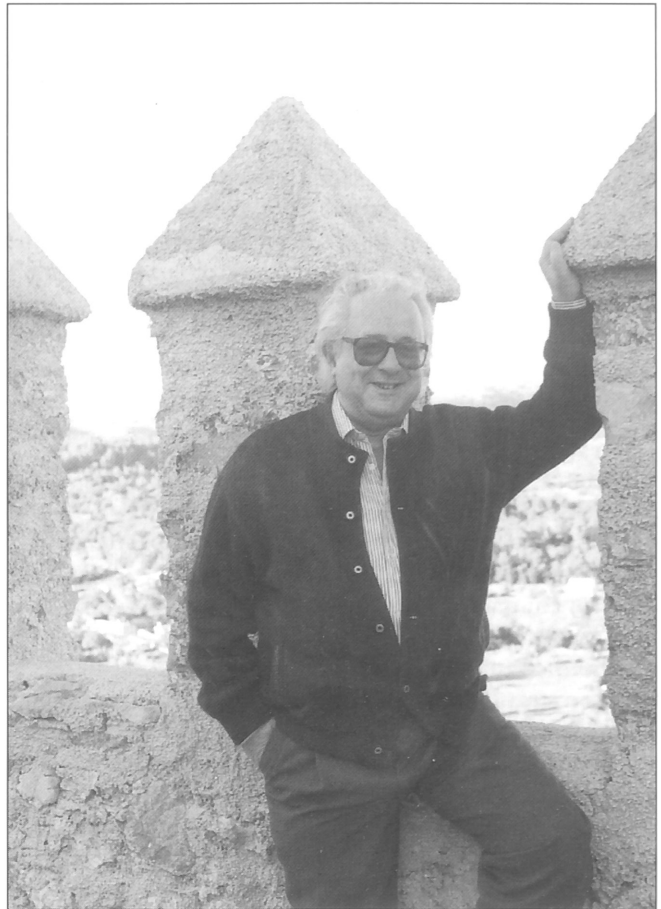

— Sí, però d'això jo ja no en tinc la culpa, eh? A més, no és veritat. Les coses, vulguis que no, es fan col·lectivament. Per exemple, això de les canonitzacions. Abans de la MOLC, hi havia hagut una sèrie d'enquestes a *Serra d'Or*: els millors llibres dels últims cent cinquanta anys, els millors dels últims deu anys, no sé què. O un llibre com la *Guia de la literatura catalana*, en què sis crítics seleccionaven cinquanta obres de la literatura catalana d'aquest segle. La llista s'anava fent, i l'anava fent gent molt diversa i distinta. En última instància, sí que era jo qui triava, a partir del que havien triat els altres. Procurava triar sempre en funció de consensos ben amplis. Però si això és una ortodòxia, es tracta d'una ortodòxia històrica, no d'un programa estètic. Jo no feia de crític, sinó d'historiador de la literatura. De crític, des de que vaig plegar d'allò del realisme històric, no n'he tornat a fer. Si de cas algun pròleg o alguna presentació si el llibre en qüestió em fa gràcia, com ara l'altre dia, que vaig presentar l'últim llibre del Gimfe.

I m'explica com es van conèixer, ell i «el Gimfe», en Pere Gimferrer: parlant de *Les tràgiques* d'Agrippa d'Auvernè, que Molas estava llegint i que «el Gimfe», a vint-i-pocs anys, era capaç de citar de memòria en extensos fragments (un poema d'*Arde el mar*, de fet, incorpora Agrippa d'Auvernè com a personatge). Perquè ell i «el Gimfe», afirma Molas amb orgull, són dos grans lectors. I del que han de parlar dos grans lectors és de llibres, i no si d'aquest autor és millor o pitjor que aquell altre. La literatura no és, no ha de ser, per a les bugaderes, sinó per als lectors. I ell, en Molas, es defineix, en tot cas, com un lector professional, «un *tiu* que li agradava molt llegir i que d'això n'ha fet una professió».

Joaquim Molas parla molt de consens a l'hora d'explicar la seva feina. Dic jo que aquest esperit deu ser el que va possibilitar la realització d'obres especialment ambicioses —i, per tant, especialment discutides— com ara els onze volums de la *Història de la literatura catalana* d'Ariel o els *Índexs* a l'obra completa de Josep Pla.

—Són coses distintes. En els *Índexs* de Pla m'hi vaig veure embolicat per amicitat amb el Josep Vergés, de Destino, i perquè la noia que ho va fer, la Cristina Badosa, havia estat estudiant meva. La *Història de la literatura* d'Ariel, en canvi, va ser un encàrrec editorial. Quan Antoni Comas va morir, el Riquer i l'Argullós, que era l'amo d'Ariel, em van convèncer de fer una cosa que jo sempre m'havia negat a fer. Li ho dic seriosament: jo havia tingut ofertes amb milions sobre la taula per fer una història de la literatura catalana i sempre m'havia negat a fer-la. Primer, per una qüestió metodològica, o filosòfica: una història de la literatura catalana em semblava una cosa antiquada, de segle XIX. I segon, perquè pensava, i continuo pensant, que no hi ha prou estudis de base per fer tota una història de la literatura catalana. Ara comença a haver-n'hi, però en els cinquantes no hi havia monografies, ni estudis, ni res: tot t'ho havies de treure de la màni-

Joaquim Molas al Puig de Sant Salvador, d'Artà (1995)

ga, i tot és massa. Però la qüestió és que em convenen, amb la condició que no hagi de fer-ho sol, sinó amb un equip. Aleshores, tot el que puc dir és que tots vam fer el millor que vam saber. Hi havia èpoques, autors, absolutament per fer: no s'imagina la feïnada que em van portar —aquests els vaig fer jo— els capítols sobre literatura popular i sobre Verdaguer. Perquè no hi havia res, sobre aquests temes, ho vaig haver de buscar tot: van ser uns anys que anava com boig, no feia res més. Després, la gent que hi va treballar era tota molt jove, gent que començava en els seus treballs d'investigació. I hi havia també les pressions contínues de l'editorial, que no es creien que haguéssim de començar-ho tot des de zero i que se'ns queixaven que no complíem amb les dates d'entrega. Va ser, en definitiva, una obra improvisada, feta amb tota la bona fe del món, i que no va donar exactament els resultats que jo, ni ningú, esperàvem. Però crec que, al costat d'alguns capítols més fluixos, en té d'altres de molt bons.

Una obra de referència obligada, en qualsevol cas, i també una experiència que va dur Joaquim Molas a no voler fer cap més feina col·lectiva, «perquè després carreguen a sobre teu els errors d'un altre», afirma. Un problema que no va tenir mai durant els anys que va formar tàndem crític amb Josep Mª Castellet.

— Sempre vam treballar en molt bona harmonia i, després dels anys del realisme històric, encara hem tornat a treballar junts en alguna antologia general de la literatura catalana. A mi em sembla que Josep Mª Castellet és un crític important, amb la gran virtut d'haver sabut obrir moltes finestres, tant en el camp teòric com en el camp pràctic de la literatura. Ell va ser l'introduïdor del *nouveau roman* a Catalunya, i va ser també ell qui va convulsionar la poesia castellana amb l'antologia aquella dels *Nueve novísimos*. I després, ha fet una gran feina dins Edicions 62, com a detector de noms de fora. La prova està en el catàleg. El catàleg del Castellet és molt obert, ple de possibilitats, i retrata l'evolució del propi Castellet com a lector i com a crític.

Impressiona una mica, això de tenir al davant —viu, somrient i, em sembla, amb una salut perfecta— una peça essencial de la literatura catalana del nostre temps, parlant amb una tranquil·litat absoluta de les circumstàncies, els companys i la feina que l'ha duit a ocupar una tan categòrica situació. M'imagín que ell també, per molt que ho dissimuli amb la relaxació del seu posat i amb la seva conversa inesgotable, deu sentir-s'hi, d'impressionat, en aturar-se a contemplar el resultat de tot plegat, en veure que ja no s'ha de preocupar de demostrar res, perquè ell és la demostració, la figura palpable, la patum rediviva, el cànon en moviment, el tòtem que parla, Joaquim Molas, el doctor Molas, quasi res. Li dic que la seva obra crítica, que sempre ha anat publicant de forma fragmentària i dispersa, vista ara reunida en les obres completes, fa un cert efecte d'unitarietat, d'execució d'una mena de gran pla previ. I pens, però no li dic, que planificar una feina d'aquesta magnitud ha de ser una tasca exclusivament reservada a un grup, petit i brillant, d'escollits.

— Bé, la meua obra està molt més planificada en principi del que es pot desprendre del resultat final. Vull dir que la seva realització ha estat molt interferida per les circumstàncies, les urgències, les necessitats i les amistats. Hi ha diversos aspectes: com a historiador de la literatura sí que he programat i planejat moltes coses, i després han estat fetes, insisteixo, no només per mi, sinó també a través de les persones que han col·laborat i han estudiat amb mi. He tingut una llista de prioritats i he intentat que la gent hi treballàs; no sempre ho he aconseguit. Per exemple, una de les primeres tesis que vaig donar a fer va ser sobre Víctor Català, i la noia en qüestió, que és del curs de la Lola Badia, de l'Enric Sullà, del Murgadas, encara no l'ha feta, la tesi. Tampoc no he aconseguit mai que ningú fes, d'una vegada, una tesi sobre Costa i Llobera. De manera que tu ja pots planificar, però després passa el que passa. Però sí que he programat la meua feina, i també unes línies d'investigació molt generals, que em semblaven l'armadura imprescindible per després poder fer estudis més especialitzats. És ara que podem, que puc, començar a especialitzar els nostres treballs. Això com a historiador. Com a crític, hi va haver un moment en què

jo militava en una determinada estètica literària, i per tant defensava allò en què jo militava. Després vaig deixar de militar, i em vaig centrar en aquells autors que m'interessaven més: no vull dir els millors, sinó simplement això, els que a mi m'interessaven. Riba, Foix... Autors amb els quals havia tingut un contacte, però un contacte una mica distant. La distància és necessària. Jo no puc parlar de Mercè Rodoreda, perquè hi vaig tenir una relació molt especial, massa estreta. I últimament he entrat en un terreny més teòric, concretament d'aplicacions pràctiques de certes propostes teòriques, encara que això també em porta a mi mateix a teoritzar.

Tenc jo una impressió sobre la feina de Joaquim Molas, que és la d'una feina feta per campanyes: blocs autorals o cronològics sobre els quals treballa molt intensament durant una època determinada. Sense anar més lluny, els temps més recents l'han vist abocar-se amb tota la seva energia de doctor Molas en Verdaguer, el segle romàntic i les avantguardes, Foix en particular.

— Verdaguer és una lectura heretada del meu pare, i probablement del meu avi. Foix ha estat una devoció meua de sempre, el que passa és que a mi els comentaris de Foix sobre les meves crítiques m'acollonien, i no m'he atrevit a concentrar-me més en ell fins que no s'ha mort. Les avantguardes, ho he explicat més d'un cop, han estat també, sempre, una gran passió meua, que a més se m'ha anat accentuant amb els anys. I sobretot, que en els últims anys m'hi he pogut dedicar més. Però sempre han estat el punt d'interès més constant en mi. Jo, de jove, havia fet una mica de literatura, i era literatura avantguardista.

Voldria preguntar-li alguna cosa més sobre aquesta mica de literatura de joventut, i em passa pel cap una imatge d'un Molas postadolescent amb camisa cridanera i calçons a quadres, o habillat segons el patró dandi i canalla de Foix i Junoy, fumant com un malalt davant d'uns fulls plens de textualisme, de cal·ligrames, de *tavole parolibere*. Però ell mateix, en Molas, doctor, em talla l'ensomni explicant-me que això de les campanyes molt sovint depèn de les circumstàncies —centenaris, homenatges— o, simplement, de les classes que dona i les conferències que li encarreguen. Diu que tot és u: el crític, l'historiador i també, naturalment, el professor i el conferenciant. Li fot una mica, per cert, que coses que ha dit en classes o conferències, i que després no ha escrit, siguin adoptades com a patrimoni comú, sense copyright i tergiversades. Però no passa res. Això forma part de l'ofici.

L'ofici del crític, del professor, de l'historiador. Un ofici, però que ha d'haver tingut (encara que de vegades sembli que no, que Joaquim Molas és un cas de ciència infosa), un aprenentatge: la universitat, l'amistat il·lustre amb persones que es deien Jordi Rubió i Balaguer, Carles Riba, Gabriel Ferrater...

—Bé, jo era una persona de barri. El meu pare era músic i tenia una molt bona biblioteca, començada pel meu avi, però la meua formació, de noi, va ser sobretot popular: còmics, novel·les de fulletó, molt teatre... Clar, arribar a la Universitat va ser un *shock*, perquè va representar el pas a un altre tipus de cultura, la cultura culta, per dir-ho així. Aleshores jo sempre m'he mogut en aquest joc entre cultura popular i cultura culta, i això ho tinc molt assumit. L'alta cultura l'aprens a la universitat, però també fora de la universitat, quan començo a tractar Riba, Foix, Espriu... que m'ensenyen un altre món, perquè el meu pare s'havia format amb l'Enric Morera i aleshores el que li interessava era el modernisme, Gaudí, la Sagrada Família, el Palau de la Música, que a mi sempre m'ha agradat molt i que Riba se me'n fotia, per això, i em deia que si estava decorat amb ous ferrats i no sé què. Bé, a la universitat, inicialment, em llenço a l'estilística: Leo Spitzer, Hatzfeld... Llegeixo la crítica d'Eliot. Com a crític, m'influeix sobretot Riba, és clar. I els amics: el Castellet, més que el Ferrater, encara que amb tots dos hi tenia un diàleg, com el tenc avui amb escriptors com Gimferrer, o Porcel. Al llarg dels anys descobreixo Curtius, i els anglesos: Raymond Williams, Edmund Wilson, i els italians. Més endavant, em dedico sobretot a llegir molt, i a especular. I com a historiador, doncs m'influeix Riquer, a la universitat, però també, i molt, Rubió, i Casacuberta, amb el qual treballa.

El desenvolupament de la crítica literària dins la societat occidental ha estat, dins aquest segle, espectacular. Hi ha el *big bang* de l'estructuralisme, i després totes les ramificacions postestructuralistes: l'estètica de la recepció, la metodologia de la literatura comparada, la deconstrucció, i un etcètera inacabable de noms propis: Bloom, Culler, Genette, Derrida...

—L'estètica de la recepció, abans que la formulàs el Jauss, jo ja l'estava practicant a partir de l'escola italiana, en lectures del XV i del XVI. L'estructuralisme, en canvi, la veritat és que no em va influir. Sí els formalistes russos, Sklovski i Jakobson, particularment. La deconstrucció i el Derrida ja m'ho explica l'Enric Sullà, que ell sí que hi ha passat. Però totes aquestes lectures jo les faig quan ja estic molt format. Em serveixen per ampliar o confirmar el que jo ja havia fet o llegit, però no em representen un trencament. M'ajuden a racionalitzar coses que jo ja havia intuït, a reflexionar-les. I m'ofereixen, naturalment, perspectives noves, i més àmplies. Per exemple, en interpretació de poesia contemporània: el meu Baudelaire és el Baudelaire de Benjamin i de Jauss. Ara, jo cada cop m'he afirmat més en el camp de la història que en el de la crítica. Aleshores, encara em serveix més Sklovski que Jauss. El que passa és que Jauss també m'ajuda: a precisar conceptes, a marcar pautes...

S'acaba l'entrevista i li dic que he suposat que no calia preguntar-li per la crítica feminista, o la crítica ètnica, tan de moda als països angloparlants. Fa un somriure d'ironia cruel i em respon que no, que efectivament no cal que li preguntis. S'acaba l'entrevista, però continuem parlant: del Gimfe, de la necessària vindicació de Marià Aguiló com un dels poetes més interessants que va donar la Renaixença mallorquina, amb Alcover i Costa. S'acaba l'entrevista, però parlem de literatura. M'ensenya llibres, edicions rares, i em regala *A Joaquim Molas*, i dos o tres llibres sobre la Renaixença, sobre crítica catalana. Me'n vaig fent molt més bona cara que la que feia en arribar i, en sortir, dic un adéu alegre i sonor al porter. Mentre Cristòfol Soler se m'apareix com una imatge de sant d'estampeta, vaig Balmes avall, pensant en la importància de ser un lector professional. ■

Sebastià Alzamora

B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó

LLUC

Nom.....

Direcció.....

Població..... C.P.....

es fa subscriptor de la revista LLUC per l'any 199.... Pagarà l'import (2.300 ptes.) (estranger 3.100 ptes.) per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Signatura

Núm. compte.....

Marcau amb una **X** la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a LLUC, apartat de correus 619, 07080 Palma (Mallorca), i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

■ ANTONI MARIMON
PERE FULLANA

DOSSIER:
EL REPUBLICANISME
MALLORQUÍ
1868-1923

CARACTERÍSTIQUES GENERALS DEL REPUBLICANISME A MALLORCA (1868-1923)

LA PRINCIPAL ALTERNATIVA PROGRESSISTA

El republicanisme va ser, d'una manera global, la principal alternativa progressista en el període 1868-1923, o sigui durant el Sexenni Democràtic i la Restauració. Ara bé, durant aquest llarg període és evident que la seva força fou molt variable i que, fins i tot, en alguns moments pràcticament desaparegué. Pel que fa a les altres forces progressistes, els socialistes del PSOE, i el moviment obrer en general, sols aconseguiren una implantació notable en els darrers anys d'aquest període, cap a 1918-23. Si comparem els millors resultats del PSOE en unes eleccions municipals a Palma, els de 1920, amb els de la Unió Republicana del 1903, els més bons del republicanisme durant la Restauració, veurem que els primers obtengueren 2.534 vots i un regidor, i els segons 4.690 i 13 regidors. A la Part Forana, en general, la implantació republicana també fou superior.

Ni els anarquistes ni, posteriorment, els comunistes no arribaren mai a tenir una influència política i social com els republicans. Tampoc els regionalistes, que només s'organitzaren políticament de forma efímera el 1909 i el 1917, aconseguiren bastir una alternativa important.

A partir de 1910, el republicanisme es dividí i sorgí (1913) el Partit Reformista. La seva força fou comparable o superior a la dels republicans, però la seva alternativa no era gaire diferent, ja que sols els separaven el seu major pragmatisme, sobretot pel que fa a la forma de l'estat.

Molt més complicat resulta esbrinar si el Partit Liberal constituí a Mallorca, en determinats moments, una autèntica alternativa progressista. En conjunt, els liberals donaren suport a un sistema oligàrquic i caciquil però formalment democràtic i parlamentari. Ara bé, en els seus inicis, en els anys vuitanta, precisament quan incorporà molts dels dirigents del republicanisme com Alexandre Rosselló, constituí una alternativa molt allunyada del conservadorisme. El predomini (1891) d'Antoni Maura i, sobretot, del seu «virrei» a Mallorca, Pasqual Ribot, suposà un triomf

dels sectors més moderats i caciquils i feren dels liberals els pitjors enemics dels republicans. En canvi, el 1899, quan Maura ja havia deixat el Partit Liberal, i el 1909, després de la Setmana Tràgica, sovintejaren les aliances entre republicans i liberals. El 1917, el Partit Liberal ja no participà en el Bloc Assembleista i, poc després, aquest partit restà sota la influència directa de Joan March.

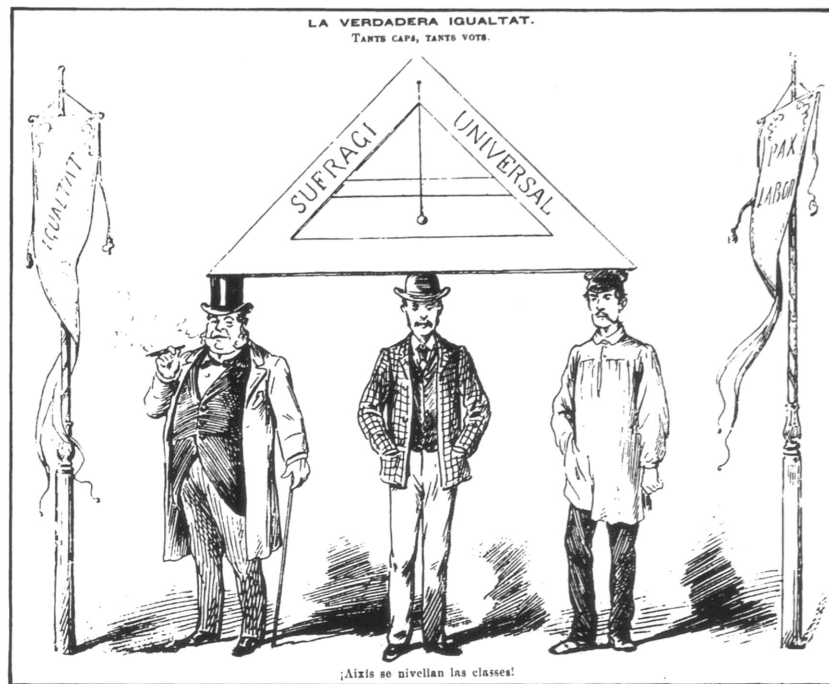
LES DIFERENTS FASES DE L'ALTERNATIVA REPUBLICANA

La lluita en favor de l'emancipació política. El Sexenni Democràtic (1868-74)

Inicialment, la revolució de setembre de 1868 va ser controlada pels grups liberals progressistes. Això no obstant, des del primer moment els grups filorepublicans i obreristes aparegueren amb força. Entre els integrants de la Junta Provisional de Govern (1868) hi havia set republicans, i quatre en la posterior Junta Revolucionària de Govern, creada aquell mateix any. Tot i l'èxit electoral de 1868, no aconseguiren cap escó a les eleccions generals, però deixaren constància de la seva força a Palma.

Ben prest, al començament de 1869, es crearen els primers òrgans de premsa: *El Rayo* (1869), dirigit per Joan Roca, republicà federal intransigent i anticentralista, i *El Iris del Pueblo* (1869-73), dirigit pel republicà federal, Miquel Quetglas. Ideològicament eren proteccionistes, anticentralistes i dugueren a terme les reivindicacions dels sectors populars i obreristes. Aviat organitzaren casinos a Palma, a les barriades i a molts pobles de Mallorca. El juliol de 1869, a les eleccions municipals de Palma, obtingueren 17 regidors i fou elegit alcalde, el republicà Rafel Manera. Fins a 1870, alimentaren les primeres organitzacions obreristes locals. Aquells anys, el primer associacionisme obrer es cobejà a l'ombra del republicanisme, tant a Palma com a la Part Forana.¹

No obstant la capacitat de mobilització i de radicalització (*El Trueno*, 1870), no aconseguiren cap escó a les

eleccions generals de 1870, i hagueren d'esperar les eleccions de 1872 per tenir el seu primer èxit electoral. En aquelles eleccions generals el Partit Republicà Democràtic Federal de les Balears obtingué dos escons, per dos els radicals de Ruiz Zorrilla i un carlista. Aquells anys mantenien encara un gran ascendent en alguns grups obreristes, com els sabaters, i sostenien actituds autonomistes i anticentralistes, i persistien a donar suport a la instrucció popular, el cooperativisme i l'higienisme.

Va ser el 1870, tot controlant l'Ajuntament de Palma, que des d'aquell consistori reivindicaren la figura de Joan Crespi i de Joanot Colom, i alimentaren el mite de la Germania com a revolta popular. En aquest sentit toparen amb els grups conservadors, carlistes i catòlics, i sostingueren polèmiques amb alguns ideòlegs d'aquests grups, com Josep Maria Quadrado. Des de 1869, com a conseqüència del debat constitucional s'havien radicalitzat en les seves actituds de caràcter anticlerical. Alguns dels seus òrgans de premsa, com *El Trueno*, es manifestaven clarament lliurepensadors.

El republicanisme federal representava, aquells anys, una alternativa clara al sistema controlat pels partits governamentals i centralistes. Així lluitaven contra el poder de l'Església a Mallorca, potenciaven la modernització de Palma i l'eixample, l'esbucament de les murades i proposaven mesures econòmiques favorables als sectors populars. Els federalistes participaren en el Pacte de Tortosa, el 1869. Defensaven el mallorquinisme dels representants a Corts i congriaven la idea d'un Estat Balear, vinculat a Catalunya, però a la vegada independent.

Amb la proclamació de la República, el 1873, aconseguiren els cinc escons a les eleccions generals. Felix Mateu dirigí *El Cantón Balear* (1873-74), òrgan del re-

publicanisme federal pur o intransigent, correligionari d'*El Estado Catalán*. Com passava al Principat, el federalisme més que un partit era un moviment polític que aixoplugava militants de diferents corrents i ideologies. No va ser fins aquell any de 1873 quan el Partit Republicà Democràtic Federal de les Balears dominà la vida política local. A més de les eleccions generals, controlaren les municipals de Palma i la Diputació Provincial. El pes específic del republicanisme federal radicava a Palma, i era en els nuclis urbans, on comptava amb major suport popular.

La crisi (1874-1880)

El gener de 1874, s'inicià un període de control del republicanisme intransigent i de repressió contra els radicalismes. L'octubre de 1874, alguns dels seus dirigents foren detinguts arran d'un possible atac a Palma de les fragates insurrectes de Cartagena. Amb la proclamació d'Alfons XII, el desembre de 1874, i amb la consolidació de la restauració monàrquica, els republicans illencs es desorganitzaren i entraren en una fase gris, fins al final del decenni de 1870.

No hi havia a penes llibertat d'opinió, ni llibertat de premsa i es controlaven les reunions polítiques. Això no obstant, el 1876, Castelar creà el Partit Demòcrata Possibilista. A Mallorca es constituí el 1879, amb Joaquim Fiol, Eusebi Pascual i Gabriel Alzamora. A les eleccions de 1879, presentaren Joaquim Fiol, però no obtengueren cap escó.

La reorganització del republicanisme (1880-1890)

A les eleccions de 1881, tant municipals com generals, hi prengueren part les tres faccions republicanes: ra-

dicals, possibilistes i federals. Aconseguiren 4, 2 i 3 escons respectivament a l'Ajuntament de Palma; i presentaren candidats a Corts. Ramon Obrador (radical) i Joaquim Fiol (possibilista) obtingueren l'acta de diputat. Durant aquells anys, cada grup, tenia el seu òrgan de premsa: *El Demòcrata* (radical), *La Opinió* (possibilista) i *El Comercio* (federal). No obstant això, la integració d'alguns dels capdavanters en el projecte del Partit Liberal Fusionista va fer que el federalisme persistís com a l'opció amb més força, amb un Comitè Provincial i amb àmplia representació als pobles. N'eren els principals dirigents Antoni Villalonga, Ignasi Vidal, Rafel Manera, Joaquim Quetglas, Alexandre Rosselló, Benet Pons i Fàbregues, Joan Baptista Ensenyat i Benet Pomar.

Durant el decenni de 1880, aquest grup promogué importants iniciatives de caràcter pedagògic com l'Escola Mercantil, primer, i la Institució Mallorquina d'Ensenyament, després. Tengueren també un cert protagonisme en iniciatives de caràcter econòmic com la fundació de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Balears, constituïren la Lliga de Contribuents i prengueren part en importants empreses de caràcter comercial. El Partit Republicà Federal de les Balears apareixia, aquells anys, com un moviment progressista, alternatiu als partits centralistes, proper als sectors populars i obrers, obert a les reivindicacions obreristes i impulsor d'una major obertura liberal. Així, reivindicà la consecució de Port franc per a Palma, entre les seves principals accions. Per això, s'ha vinculat el republicanisme federal a la *febre d'or* de l'economia mallorquina, ja que molts d'ells ocuparen càrrecs o foren propietaris d'empreses rellevants vinculades al comerç i al lliure canvi.²

No obstant això, la trajectòria del federalisme a Mallorca tengué alts i baixos, provocats, entre altres causes, per la forta maquinària del caciquisme. A partir de les eleccions generals de 1884 i fins el 1891, el pes electoral va ser mínim, i la seva força política va quedar eclipsada pel *tor-nisme* polític i el control electoral dels partits centralistes.

En els anys noranta, malgrat la implantació del sufragi universal, els republicans no aconseguiren recuperar-se. Durant aquesta dècada, el Partit Republicà Progressista inicià un lent procés de reunificació que culminà el 1896, quan es creà el nou partit Unió Republicana, i el 1897, quan incorporà el darrer nucli republicà federal que en restava al marge.

A partir de 1899, inicià una fase d'expansió que culminà el 1903, quan obtengué la majoria absoluta a l'Ajuntament de Palma. Aquest creixement fou afavorit per la feblesa momentània dels mauristes, desorientats pel pas del seu líder, del Partit Liberal, al Partit Conservador. Aleshores, els republicans tenien una forta implantació a quasi tots els barris de Palma i en els principals nuclis de la Part Forana, i disposaven de líders qualificats com Lluís Martí, Jeroni Pou i Francesc García Orell. Hi havia una organització juvenil republicana, un orfeó i un periò-

dic diari. Fou en aquest període quan més èmfasi posaren els republicans en el mallorquinisme polític.

El 1905, la Unió Republicana patí una important derrota a Palma, a causa sobretot de la qüestió religiosa i de la mobilització dels catòlics conservadors radicals en la seva contra. Així i tot, el maig de 1909 encara aconseguiren 6 regidors a Palma. Poc després s'inicià un període de lluites internes que culminà el 1913 amb l'escissió del Partit Reformista.

Des de llavors, la reorganitzada Unió Republicana va tenir sempre un caràcter minoritari. No aconseguí cap regidor a Palma a les eleccions de 1915 i 1917 i tan sols un a les de 1918 i 1922. A més, coexistiren en el seu si dues tendències molt diferents, la federal i la radical, encara que des de 1917 adoptà la denominació de Partit Republicà Federal de Mallorca.

ELS EIXOS IDEOLÒGICS DE L'ALTERNATIVA REPUBLICANA

Les bases teòriques del discurs republicà eren la defensa de la justícia social, la democràcia autèntica, i, en conseqüència, la lluita contra el caciquisme, el mallorquinisme polític, la reforma de l'administració i l'exèrcit, el desenvolupament de la cultura i de l'educació i la llibertat de cultes. A més, és clar, de la República com a forma d'estat.

Algunes de les mesures concretes que propugnaren, i, en alguns casos dugueren a terme, foren l'enderrocament de les murades de Palma, l'eliminació del deute públic de Cort (perquè perjudicava la petita indústria), la canalització de les aigües potables, la desamortització dels béns eclesiàstics (per exemple, les terres de Lluc), la millora de l'ensenyament, la supressió del servei militar obligatori i un repartiment més equitatiu dels impostos.

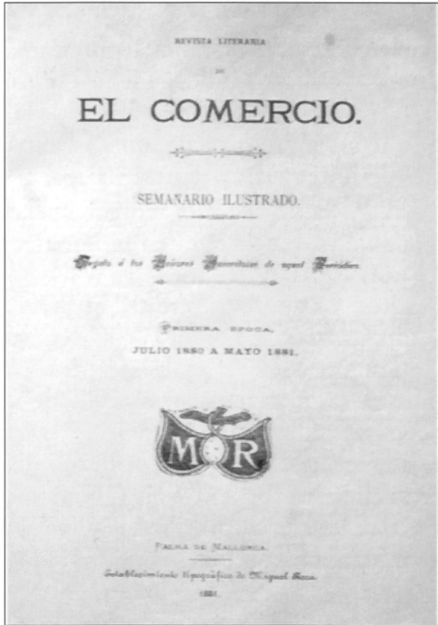
Sovint denunciaren els abusos del caciquisme, tant a la ruralia com a Palma. Tenien una gran fe en el sufragi electoral, i, en general, es negaren a pactar amb els altres partits per manipular les eleccions.

El polític i arquitecte Miquel Forteza definí molt bé el caràcter dels republicans mallorquins: «liberals avançadíssims, hereus del ja llavors estantís anticlericalisme a ultrança, demòcrates fins al sacrifici de tot, tenien per damunt de la convicció el fetixisme de la república, (el seu regionalisme) tenia una nebulositat no sols aparent sinó substancial, pròpia de tota època doctrinària si bé crec que en el fons no era de mala pedrera».

ELS ORÍGENS DEL REPUBLICANISME

La revolució de setembre va acabar amb un període de repressió i d'ensorrament dels grups demòcrates, obreristes, progressistes i republicans. Fins llavors, a Mallorca, havien representat una minoria poc cohesionada, amb individualitats significatives, la majoria dels quals eren escriptors, professionals o petits comerciants. Havien comptat amb diversos òrgans de premsa com *El Genio de la Libertad* (1839-57) o *El Iris del Pueblo* (1855); però

també s'havien format al redòs dels casinos, cafès teatres, escoles populars i, fins i tot, en alguna lògia maçònica o societat secreta. El casal dels Villalonga Escalada, en el carrer de Sant Francesc, de Palma, hauria estat un punt de confluència ideològica important, a l'empar del mecenatge exercit per l'heterodox Francesc Marià Villalonga Escalada. Allà es departia amb viatgers inquirits, exiliats, militars progressistes, amb professionals estrangers com Paul Bouvy o Paulí Vernière, i segurament era freqüent trobar-hi personatges significatius de l'heterodòxia social i del radicalisme polític com Joaquim Fiol, Miquel Quetglas o el mateix Jeroni Bibiloni.

Hi havia també altres nuclis de sociabilitat popular, on es congria el moviment republicà, com la Societat Frenològica Mallorquina, el Casino Artístic i Industrial, El Recreo Social, l'Ateneu Industrial o el Centre Instructiu Obrer. Als cafès i en els teatres populars es representaven obres que, ben segur, enardien aquells auditoris integrats pels obrers i els menestrals ciutadans. Ja a nivell més selecte, o més elitista si es vol, l'Ateneu Balear tengué també un pes específic de primer ordre, en la mesura que allà es debateren qüestions polítiques, socials i econòmiques que ben segur ajudaren, també, a congriar el republicanisme emergent.

LES DIFERENTS TENDÈNCIES REPUBLICANES

Quasi des dels orígens una de les principals febleses del republicanisme fou la seva constant tendència a la divisió, fruit de la manca d'un cos doctrinal únic i d'una notable ambigüitat ideològica. Hi havia unitaris, federals seguidors de Pi i Margall, cantonalistes i regionalistes; republicans conservadors i republicans socialitzants; anticlericals rabiosos i catòlics respectuosos.

Durant el Sexenni es va aconseguir la unitat del gruix del republicanisme entorn del Partit Republicà Federal Demòcrata de Mallorca, encara que també s'organitzaren els republicans intransigents, que presentaren candidats a les eleccions i tengueren premsa pròpia.

Després de la desfeta de 1874, el republicanisme es reorganitzà en diversos partits cap a 1879-81. El Partit Demòcrata Possibilista o Partit Republicà Possibilista, de caràcter moderat, era partidari de col·laborar amb el règim de la Restauració. El 1881 i el 1886, pactà amb el Partit Liberal i aconseguí un diputat a Corts. El 1890, s'integrà en el Partit Liberal. El Partit Republicà Federal va ser el que recollí més directament l'herència del Sexenni. Marginat de la vida política, impulsà importants iniciatives de caràcter social, econòmic i cultural. El Partit Republicà Progressista, o Partit Republicà Radical, va ser l'impulsor de les diferents coalicions electorals republicanes que culminaren el 1896 amb la creació del partit Unió Republicana. Aviat, tot el republicanisme es trobà sota aquestes sigles. En els anys noranta, també hi va haver un reduït grup de seguidors del Partit Republicà Centralista.

Tot i que hi va haver tensions, sembla que la Unió Republicana no es trencà fins al període 1909-13. A les eleccions municipals de maig de 1909, contra l'opinió de la resta del partit, Lluís Martí i Antoni Vilallonga donaren suport, en el districte primer, a la candidatura regionalista de L'Espurna. Poc després, una junta general decidí que Lluís Martí s'havia «separat» del partit. Més greu fou l'aparició, el 1910, d'una tendència radical impulsada per Francesc Julià Perelló. El setembre de 1911, s'escindiren un grup de militants i crearen el Partit Republicà Radical. A més, alguns republicans, com Lluís Martí, no estaven d'acord a trencar les relacions amb els socialistes i aquest fet provocà una altra dissidència. Així, a les eleccions locals

de novembre de 1911 es presentaren tres candidatures republicanes: la de la Unió Republicana, la dels radicals i la dels «republicans independents» o «conjuncionistes». Els resultats afavoriren clarament els de la Unió Republicana, que aconseguiren tres regidors a Palma, mentre que els altres no obtengueren representació.

El gener de 1913, es reorganitzà la Unió Republicana, a la qual es reincorporaren momentàniament els radicals. El juny de 1913, es tornaren a separar els radicals i, poc després, s'escindiren Jeroni Pou i un important grup de militants que crearen el Partit Reformista, més moderat. Aquesta escissió va ser la més duradora i la més important. A les eleccions municipals de novembre de 1913, aconseguí tres regidors. El 1915, s'escindiren dels reformistes els anomenats reformistes dissidents, que varen tenir dirigents com Bernat Obrador i Benet Pons Fàbregues. A les eleccions municipals de 1915, els reformistes aconseguiren quatre regidors i els dissidents, un.

Després de la marxa dels reformistes, els radicals i els federals de l'antiga Unió Republicana es tornaren a agrupar entorn d'un nou Partit Autònom d'Unió Republicana (setembre de 1913). Aquest partit, anà en coalició amb els socialistes a les eleccions municipals de novembre de 1913, però no aconseguí representació i rebé un escàs nombre de vots.

A partir de llavors, sempre coexistiren sota unes mateixes sigles radicals i federals. Com hem dit, el 1917, la Unió Republicana adoptà el nom de Partit Republicà Federal. En general, els radicals mallorquins no arribaren als excessos antiregionalistes i anticlericals dels seus homòlegs catalans.

LA QÜESTIÓ SOCIAL

El republicanisme sempre va donar una gran importància al problema obrer. En conjunt, propugnà un obrerisme sincer i reformista. S'ha dit clarament que el moviment obrer mallorquí té el seu origen en el republicanisme. Socialistes utòpics com Jeroni Bibiloni militaren en el republicanisme federal durant el Sexenni. En aquella època, el suport republicà permeté un notable associacionisme obrer, si bé també sorgiren els primers enfrontaments amb els nuclis obrers revolucionaris influïts per l'anarquisme bakuninista. A partir del 1881, els republicans impulsaren la Unió Obrera Balear, un important encara que efímer intent de crear un obrerisme mutualista i cooperativista.

Posteriorment, quan se celebrà el primer Primer de Maig a Palma, el 1890, hi assistí, com a periodista convidat, el director de *El Republicano*, Gabriel Castellà. En els anys noranta, encara que s'implantà el PSOE a Palma i Manacor, el republicanisme continuà essent molt influent entre els obrers associats. El 1901, fou elegit el primer regidor socialista, Francesc Roca, precisament amb el suport dels republicans. El 1903, participà en un míting de la Unió Republicana el socialista Sebastià Crespí Boscana.

Aquest dirigent obrer explicà que si bé els republicans eren burgesos, els socialistes els donaven suport per enderrocar la monarquia i proclamar la república. A les eleccions legislatives d'aquell any, el candidat republicà, l'empresari Joan Oliver «Maneu», assolí 9.101 vots, mentre que el candidat socialista sols en rebé 558. És probable que molts dels obrers i menestrals associats votassin els republicans.

El 1909, es formà la Conjunció Republicano-Socialista, que va arribar a tenir un comitè format per cinc republicans i cinc socialistes. Però l'aliança amb els socialistes fou una de les causes de la divisió del republicanisme en el període 1911-13. El 1917, socialistes i republicans feren part del Bloc Assembleista. El 1919, a les eleccions legislatives, una nova candidatura conjunta republicano-socialista presentà tres candidats, el més votat dels quals fou el republicà Francesc Vilallonga Fàbregues.

Els republicans no abandonaren mai la defensa de l'individualisme i de la propietat privada, però defensaren un reformisme partidari, entre d'altres millores, de la construcció de barris per obrers i de la promulgació d'una legislació social.

LA QÜESTIÓ REGIONAL

Amb alguna excepció important, el mallorquinisme polític fou un dels trets distintius del dirigents republicans. Aquest regionalisme oscil·là entre el localisme, el federalisme mimètic i simètric, la reivindicació de l'antiga Corona d'Aragó i la incorporació d'elements clarament nacionalistes.

En general, els federals, els més proclius al regionalisme, predominaren en el si del republicanisme mallorquí. Malgrat això, hi va haver períodes d'entusiasme espanyolista de caràcter unitarista, sobretot arran de la guerra de Cuba i del fracassat intent de captar les simpaties del general Weyler.

També va ser de caràcter unitarista la tendència republicana radical, important a partir de 1910.

Els períodes de major predominància de les tendències regionalistes foren els anys 1898-1905 i, no tant, 1917-19.

Entre d'altres mesures concretes de caràcter regionalista impulsades pels republicans, podem destacar la defensa de l'ús del català en el consistori palmesà (1902), la demanda de concert econòmic, l'ús del català per part d'alguns oradors en els seus mítings, la petició d'autonomia, i la sol·licitud de suport als diputats de la Lliga de Catalunya per lluitar contra el caciquisme.

Es destacaren com a nacionalistes Benet Pons, Antoni Vilallonga, Francesc Vilallonga i Lluís Martí. En canvi, es destacà pel seu castellanisme el peninsular Juan Llopió Gálvez. També hi va haver dirigents republicans que oscil·laren entre el nacionalisme i el centralisme. Així, Josep Cirer Sumandi passà de l'anticatalanisme a l'autonomisme.

ELS PRINCIPALS DIRIGENTS

Durant el Sexenni Democràtic, el republicanisme comptà amb importants dirigents procedents del comerç

i de la indústria. A les eleccions municipals del 1869, es presentaren a Palma, pel Partit Republicà Democràtic Federal de les Balears tres comerciants, un botiguer, dos industrials, un propietari, un metge i un pilot de vaixell. Un bon exemple de republicà burgès fou Rafel Manera Serra, batle de Palma de juliol de 1869 a febrer de 1872. Era propietari d'accions a diverses societats mercantils i se suïcidà a causa de la crisi de la borsa de 1880. Miquel Quetgles Bauçà, un dels iniciadors del moviment i president del comitè balear del partit, era propietari d'un magatzem de farina. Francesc Roca Paretès, un dels dirigents de la tendència intransigent, era propietari de la fàbrica de mistos anomenada sa Mística, dels Hostalets (Palma). Un cas atípic era el d'Antoni Vilallonga Pérez. Aquest noble, un dels més rics de Mallorca, fou l'ànima del republicanisme mallorquí durant moltes dècades. Això li costà grans despeses i el rebuig dels altres senyors.

A l'inici del s. XX, els principals dirigents foren els advocats Jeroni Pou i Lluís Martí i l'ex-militar Francesc García Orell. També es destacà Francesc Vilallonga Fàbregas, fill d'Antoni Vilallonga. El 1903, es presentaren a les eleccions pels republicans, a Palma, dos industrials, un catedràtic, un arredantari, dos advocats, un procurador, un comerciant, un metge i un propietari.

En els anys deu i vint del s. XX, predominaren els botiguers i els petits comerciants, els professionals liberals (missers, metges) i els funcionaris. No hi havia ni industrials, ni obrers ni pagesos.

En aquells anys es destacaren, entre d'altres, el comerciant Francesc Julià Perelló, radical, i els periodistes Josep Cirer i Josep Agustí Palmer.

LA DIFERENT IMPLANTACIÓ PALMA/PART FORANA

Fou un fet evident i general a tot l'estat, la diferent implantació dels republicans a les zones urbanes i rurals. A Mallorca, el seu arrelament fou molt més gran a Palma, que era la capital provincial i l'únic nucli amb característiques plenament urbanes. Aquí, malgrat les pressions caciquils, les eleccions foren relativament lliures, almenys des del 1899 i els republicans aconseguiren controlar l'administració municipal entre 1901 i 1905. De fet ja havien dominat l'Ajuntament de Palma durant el sexenni Democràtic.

Dins el municipi de Palma, les zones més favorables als republicans solien ser els barris de menestrals i obrers. Així, per exemple, el 1905, la Unió Republicana perdé en tots els districtes, menys el Vè, que incloïa els barris populars del nord-est de Palma (el Socors, el Sindicat, Sant Antoni de Pàdua) i el barri obrer perifèric dels Hostalets.

Pel que fa a la resta de la Part Forana, els dirigents republicans eren conscients que «los payeses, aún los republicanos, no se atreven á chistar por temor que no se les persiga» (novembre de 1905).

Dins la Part Forana, la implantació era molt diferent segons que es tractàs de nuclis semi-urbans o de nuclis

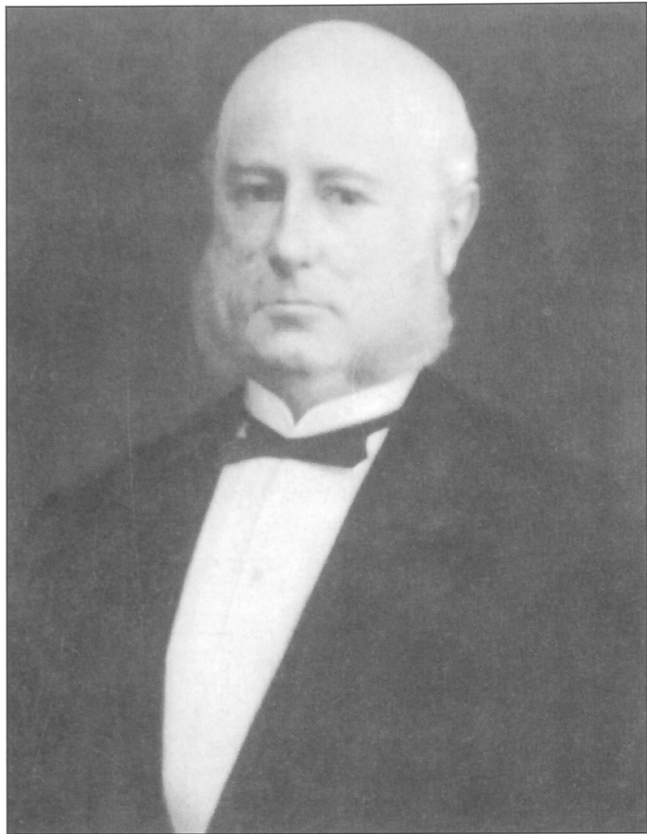
Rafel Manera, del Partit Republicà Democràtic Federal

totalment rurals. En els primers, almenys en els períodes d'expansió, la presència dels republicans fou important. És el cas de Manacor, Felanitx, Pollença, i, no tant, Inca, Lluçmajor i Sóller. La presència republicana també fou important a Esporles, Capdepera i Andratx, municipis peculiars a causa, respectivament, de la indústria tèxtil, l'existència d'una comunitat protestant i l'emigració massiva a Cuba. Almenys a l'inici del s. XX, també hi va haver grups republicans a Campos, Lloseta, Búger, Sant Llorenç, Fornalutx, Artà, Santanyí, Deià, Selva, Sineu, Montuïri, Porreres, Sencelles, Calvià, Binissalem, Marratxí i Santa Maria. Alguns d'aquests municipis, com Calvià i Montuïri, encara que completament rurals, mantendran una certa tradició esquerranosa durant la Segona República.

Els mateixos republicans explicaven que la seva implantació era major en els nuclis que tenien més «ilustración y cultura política».

Varen ser especialment hostils als republicans els municipis de Valldemossa, Sant Joan, Algaida, Son Servera, Establiments, Llubí, Bunyola, Estellencs, Vilafranca, Banyalbufar, Alaró, Fornalutx, Muro, Alcúdia, Campanet, Escorca i Santa Eugènia. Es tracta de municipis petits i molt rurals, en ocasions molt influïts pel conservadorisme religiós (Valldemossa, Escorca).

Antoni Vilallonga Pérez

S'ha de tenir en compte que la presència dels republicans en els pobles no depenia tan sols del seu arrelament i de la seva capacitat organitzativa sinó de la presència o no d'un cacic capaç de manipular les eleccions. Així, a Santanyí, fins al 1901, no es va poder votar «lliurement». El cas d'Alaró, un poble dels més industrials però sense presència republicana, es pot explicar per l'existència d'un fort caciquisme.

GRANDESA I MISÈRIA DEL REPUBLICANISME

El republicanisme, sobretot en els períodes d'unitat, va tenir centenars d'afiliats i milers de seguidors i aconseguí alguns èxits electorals importants que li permeteren administrar l'Ajuntament de Palma en dues ocasions.

Contribuí decisivament al sorgiment del moviment obrer i al creixement i consolidació del regionalisme. La seva lluita contra el caciquisme i a favor de reformes de tot tipus, higièniques, econòmiques, educatives, culturals, va ser constant i deixà una forta petjada.

No tan sols es configurà com un moviment polític ampli i divers, sinó que, d'alguna manera, configurà un mode de viure. El republicanisme recollí totes les heterodòxies i totes les innovacions, des de l'agnosticisme al feminisme, passant per la maçoneria i el socialisme utòpic, el federalisme i el regionalisme.

De caràcter interclassista, reuní des de senyors descasats a menestrals suburbans i d'ex-militars a periodistes.

Afeblit per constants divisions, perjudicat per una excessiva indefinició, normalment fou derrotat pels partits monàrquics i conservadors, que disposaven de vastes xarxes caciquils, dels recursos del centralisme i del suport dels poders fàctics (església, grans propietaris rurals, grans comerciants, premsa diària, la banca).

La Mallorca clerical, rural, caciquil, dels senyors ciutadans i els amos de possessió, s'imposà sovint a la Mallorca republicana, laica, urbana, demòcrata, dels professionals liberals i els menestrals instruïts. Amb el temps, el republicanisme també s'afeblí per l'arrelament del socialisme marxista, sobretot entre els obrers urbans.

Eclipsat durant la Dictadura de Primo de Rivera, renasqué amb força durant la Segona República. L'aliança republicano-socialista triomfà a les eleccions legislatives del 1931, però fou derrotada per les dretes el 1933 i el 1936. La tradicional divisió del republicanisme es mantengué i del reorganitzat Partit Republicà Federal de Mallorca s'escindí Acció Republicana de Mallorca. El 1934, aquest partit es convertí en Esquerra Republicana Balear, un partit progressista amb molts d'elements nacionalistes i una forta implantació a Palma i la Part Forana. A més, també s'implantaren altres partits republicans més minoritaris.

L'aixecament del 19 de juliol de 1936 esclafà completament aquest moviment. La repressió fou ferotge i es pot simbolitzar amb l'afusellament del batle de Palma Emili Darder, d'ERB. Posteriorment, a diferència del comunisme o del socialisme, el republicanisme no es va tornar a reorganitzar d'una manera sòlida.

Malgrat tot, la seva herència encara es pot rastrejar en alguns col·lectius i partits polítics de la Mallorca d'avui.

ELS ESTUDIS SOBRE EL REPUBLICANISME

A diferència del socialisme, el comunisme, el carlisme o el regionalisme, el republicanisme mallorquí no ha cridat gaire l'atenció dels historiadors. El mateix passa amb altres corrents ideològics com el liberalisme o el conservadorisme.

Així i tot, s'han fet aportacions molt interessants en obres que abarquen aspectes més amplis. És el cas del llibre, ja clàssic, de Pere Gabriel sobre el moviment obrer en el s XX (1973), així com els seus articles a *Randa* (1975 i 1976), relatius al s XIX. També s'han de destacar diversos treballs de Isabel Peñarribia, en especial els seus llibres *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)*, del 1980 i *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*, del 1991.

Miquel Duran aporta interessants dades sobre el republicanisme durant el Sexenni a *Repercusiones de la revolución de 1868 en Mallorca* (1980) i Miquel Ferrer inclou alguns detalls sobre aquest primer republicanisme a la seva aproximació biogràfica a Jeroni Bibiloni (1996).

Gregori Mir dedica un capítol als republicans federals a la segona edició de *El mallorquinisme polític (1840-1936)*, editada el 1990. També ofereixen dades sobre aquesta tendència Mateu Morro i Sebastià Serra a *L'esquerra nacionalista a Mallorca (1900-1936)*, aparegut el 1986; i Bartomeu Carrió i Trujillano a diversos estudis sobre la premsa i els grups polítics regionalistes, entre els quals podem destacar *Els intel·lectuals nacionals: Mallorca 1900-1936* inclòs a *Cultura i compromís polític a la Mallorca contemporània* (1995). En un altre article d'aquest mateix llibre Pere Fullana i Antoni Marimon ofereixen dades sobre els intel·lectuals republicans del s XIX.

La relació dels republicans amb la candidatura l'Espurna ha estat estudiada per Damià Pons i Pons a la revista *Mayurqa* (1978). Aquest investigador també ha publicat, a la revista *Affar* (1981), una aproximació biogràfica a Joan Torrendell, un intel·lectual vinculat a algunes iniciatives republicanes. Els aspectes culturals del republicanisme també han estat tractats per Jaume Pomar en una obra dedicada a l'anàlisi de la revista *Nova Palma* (1976) i per Joan Lluís Marfany en la introducció a la reedició de la *La literatura en Mallorca* de Miquel dels Sants Oliver (1988). Encara dins aquest àmbit, Antoni Marimon s'ha aproximat a alguns aspectes de la biografia de Benet Pons i Fàbregues en un article publicat a *El Contemporani* (1995) i Arnau Company ha cata-

logat la premsa diària republicana apareguda des de 1891 a *Catàleg de 100 anys de la premsa diària de les Illes Balears* (1993).

La història local encara no ha aportat gaire dades a l'estudi del republicanisme. Així i tot, podem destacar Pere Gabriel, autor d'un llibre sobre les associacions populars i obreres de Lluçmajor (1992).

Les vinculacions del republicanisme amb el món de l'ensenyament ha estat analitzada per Antoni Colom, autor de treballs sobre els inicis de la pedagogia obrerista a Mallorca, Alexandre Rosselló i l'Escola Mercantil i Guillem Cifre de Colonya i la Institució Lliure d'Ensenyament. Aquests articles han estat reunits en un llibre publicat el 1991.

A més, també s'han de tenir en compte els nombrosos articles apareguts a la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (des del 1988), sobre partits, coalicions, publicacions i dirigents republicans. ■

Antoni Marimon
Pere Fullana

NOTES

(1) Deixam de banda la qüestió de l'obrerisme, perquè això suposaria allargar-nos en desmesura respecte a la síntesi que pretenem en aquestes pàgines.

(2) Cfr. PEÑARRUBIA, I., *Mallorca davant el centralisme 1868-1910*, Barcelona 1980, p.67

Dielectro Balear

Sociedad Anónima

► Gremi Fusters, 43
Polígon Son Castelló (ASIMA)
07009 PALMA DE MALLORCA
Telèfons: 20 44 64 (6 línies)

75 56 25 - 75 56 81 - 75 42 42

Fax: 75 82 29

ELECTRICITAT

► Carrer de la Pagesia, 68-B
Polígon Industrial
07500 MANACOR (Mallorca)
Telèfons: 55 53 51 - 55 55 55
Fax: 55 53 62

MAQUINÀRIA

► Extremadura, 21
07800 EIVISSA
Telèfons: 30 12 11 - 30 30 03
Fax: 30 02 57

IL·LUMINACIÓ

► Polígon Industrial, G 103
MAÓ (Menorca)
Telèfon: 36 17 09

► Polígon Industrial, 41-bis
07760 CIUTADELLA (Menorca)
Telèfons: 38 06 93 - 38 26 19
Fax: 38 64 29

AÏLLANTS

FORTEZA TOBAJAS, S.A.

Distribuïdor de Cambres de Bany,
Calefacció i Aire Condicionat

Roca

Exposició i oficines:

31 de Desembre, 22
Tels. 29 60 01 - 29 47 95 • Fax 75 93 16
07004 Palma - Mallorca

Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15
Tels. 46 28 34 - 46 15 49 • Fax 46 29 69
07006 Palma - Mallorca

■ PERE FULLANA

DOSSIER:
EL REPUBLICANISME
MALLORQUÍ
1868-1923

ELS ORÍGENS DEL REPUBLICANISME A MALLORCA

En parlar de les arrels i els orígens del republicanisme a Mallorca, necessàriament s'ha de fer a partir dels primers progressistes radicals, demòcrates, socialistes utòpics i obreristes de primera hora, fins arribar al republicanisme federal del Sexenni Democràtic. Àngel Duarte, de fet, afirma: «Els orígenes de la tradició democràtica en els territoris que s'engloben sota el nom de Països Catalans són, a hores d'ara, poc clars. Tot i la importància dels conflictes polítics i els comportaments socials, allò que es coneix del procés que duen de la conspiració del mallorquí Joan Picornell, al Madrid de 1795, a l'eclosió del federalisme en els anys del Sexenni Democràtic (1868-74), encara resta condicionat pels buits, pels episodis que romanen a la foscor».¹ Pere Gabriel i Isabel Peñarubia coincideixen que l'origen del republicanisme a Mallorca encara no ha estat massa estudiat, «fou segurament una derivació del partit democràtic (escisió del partit progressista). En els seus primers temps estigué relacionat amb el socialisme utòpic (Jeroni Bibiloni), les societats secretes de caire democràtic (M. Quetglas i Bauzà) i amb el moviment ateneístic (A. Villalonga).²

Els factors de cohesió republicana segurament s'han de cercar en l'anàlisi profunda de tres factors: per una part, l'evolució política a partir de 1848, amb la constitució del Partit Demòcrata, les radicalitzacions posteriors durant del Bienni Progressista i al llarg del decenni de 1860; per altra banda, l'evolució social de la societat mallorquina, la industrialització, la vida urbana, la sociabilitat, l'higienisme, el corrent igualitarista, popular, la sintonia amb les classes populars i el contactes amb el que succeeix arreu de l'Estat; i, finalment, l'evolució d'un grup d'intellectuals-professionals, periodistes, divulgadors, escriptors, la majoria dels quals s'anaren desmarcant de l'establishment i dels sectors dominants i hegemònics.

DEMÒCRATES, IGUALITARISTES I REPUBLICANS

Els vint anys que transcorren entre 1848 i 1868 són especialment rics en matisos ideològics. Si volem resse-

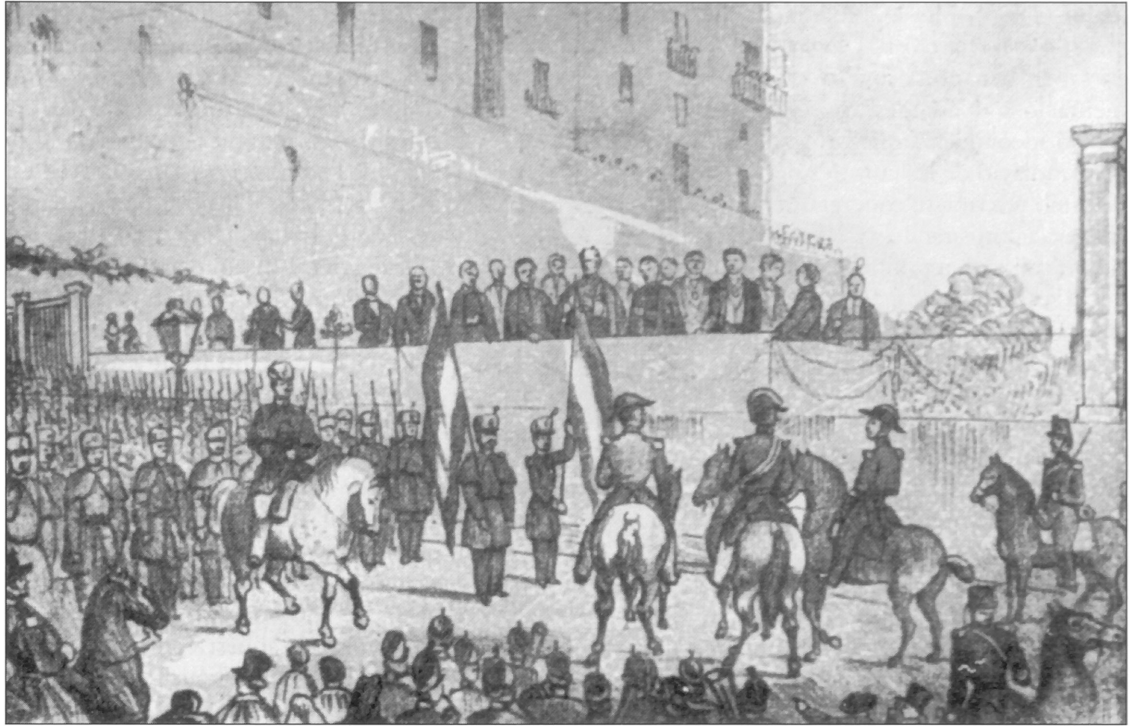
guir el pensament demòcrata a Mallorca haurem de fixar l'atenció en una minoria d'escriptors i professionals que ja al començament del decenni de 1840 estraren en contacte amb els corrents progressistes i, fins i tot, revolucionaris, com Josep Barbier,³ Josep Francesc Vich⁴ i Antoni Ignasi Cervera.⁵ La publicació periòdica *El Genio de la Libertad* (1839-57),⁶ hauria estat l'òrgan d'aquest corrent i dels seus impulsos ideològics més incipients.

Va ser el 1849, amb la creació del Partit Demòcrata, quan es consolidà el grup que assolí una rellevància social i política significativa.⁷ Un any abans s'havia publicat a Mallorca *Cristianos-socialistas*, de Jeroni Bibiloni, cappare i ideòleg del republicanisme federal durant el Sexenni.⁸

Aquell decenni, a més, havia estat significatiu tal i com es posa de relleu per la creació de diverses societats populars a Palma, la crisi econòmica de 1846-47 (com a conseqüència de la sequera), la dissecació del Prat de Sant Jordi, la proletarització d'amples sectors de la pagesia, les primeres fàbriques, etc. La dissidència social i ideològica també es posava de manifest des d'entitats com la Societat Frenològica Mallorquina,⁹ entre altres. Es crearen, també, les primeres societats o casinos eminentment populars, com el *Casino Artístic i Industrial*,¹⁰ o cafès cantants i centres de recreació populars com *El Recreo Social*, les primeres mutualitats de caràcter popular i alguns centres d'ensenyament, com és el cas del col·legi de primer ensenyament creat per Jeroni Bibiloni, Jaume Balaguer i Joan Bo, entre altres.¹¹ Entre els personatges que hi comencen a destacar hem de fixar l'atenció sobretot en els membres del Partit Demòcrata, Joaquim Fiol, Jeroni Bibiloni, Miquel Quetglas Bauçà, l'editor Pere Josep Gelabert,¹² etc.

Tanmateix, va ser durant el Bienni Progressista quan aquest grup prengué força al voltants d'*El Iris del Pueblo*,¹³ òrgan del demòcrates mallorquins, dirigit per Joaquim Fiol. Va ser en aquest moment, com ha destacat molt bé Joan Mas i Vives,¹⁴ quan aquest grup desenvolupà la seva

Acomiadament de
les tropes que
anaven a la guerra
d'Àfrica (1859)

activitat de forma clara. Això no obstant, no hi ha encara un republicanisme explícit, sinó una opció en favor de la sobirania nacional, el sufragi, l'exempció de quintes, l'abolició dels consums, l'igualitarisme social, la sintonia amb les classes populars i obreres urbanes, la mobilització de la Milícia Nacional i la mitificació del constitucionalisme, però no es qüestiona la monarquia. Alguns significats membres del grup com Miquel Quetglas, foren regidors de l'Ajuntament de Palma durant aquell període. També va ser durant el Bienni quan Jeroni Bibiloni va ser reposat com a catedràtic de l'Institut Balear (1854).

Isabel Peñarrubia reproduïx la presentació d'*El Iris del Pueblo* (28 febrer 1855), i afirma «Com se desprèn d'aquest text, la seva ideologia quant a la qüestió social es caracteritza per un igualitarisme interclassista sense discutir, però, la propietat privada, confiant en la instrucció com a factor d'alliberament i de promoció de les classes humils i sobretot en l'exercici del sufragi universal com a factor de canvi social i d'evitar desordres». ¹⁵ El manifest del darrer número d'*El Iris del Pueblo* (30 novembre de 1855) seria la manifestació més evident del desencís d'aquell grup amb els plantejaments del progressisme ¹⁶ i en conseqüència l'opció per la revolució i les aspiracions de la república. «La república democràtica, federal y universal es la solució del doble programa político y social que nuestros padres plantearon». ¹⁷

Hauria estat a partir de 1856, quan es congruïa el republicanisme, segurament als voltants d'un grup més nombros, en el qual a més dels esmentats hi hauria Antoni Villalonga Pérez, Joaquim Quetglas, ¹⁸ Ignasi Vidal, Joan Palou i Coll, Miquel Bibiloni i Corró. Algun d'aquests

hauria estat vinculat a una societat secreta activa fins el 1868. ¹⁹ Per altra banda, el mallorquí Antoni Ignasi Cervera creava a Madrid una societat secreta carbonària *El Falansterio*, i la revista *El Falansterio Nacional*.

A partir de 1860, la premsa mallorquina es feia eco que el partit republicà era ja prou fort per lluitar electoralment i a cara descoberta. ²⁰ El descontent social i els rebrots de republicanisme creixen com a conseqüència de la insurrecció de Loja (1861), moment en el qual apareixen alguns pasquins subversius a Palma i a Manacor. ²¹ El 1862, Castelar visitava Mallorca i mantenia contactes amb un grup de simpatitzants, acompanyat de Joaquim Fiol. ²² Ja llavors Castelar, amb Pi i Margall liderava la nova generació de demòcrates que posen de relleu la seva actitud antidinàstica i obertament revolucionària. Segurament era el mateix grup el que obria (1862), a Palma, una subscripció popular a favor del Ictineu de Narcís Monturiol. ²³

Eren anys de descomposició i de fragmentació política. Ja el 1859, Sixto Cámara havia duit a terme un intent de sublevació republicana, quan intentà sublevar la guarnició d'Olivenza, sense èxit, i que li costà la vida. A Mallorca, la situació segurament estava sota control i apenes hi havia símptomes de canvi. El 1860, fins i tot alguns intel·lectuals i escriptors pareix que s'havien deixat dur per l'eufòria de la Guerra d'Àfrica. És el cas de Miquel Bibiloni i Corró i Joan Palou i Coll.

El republicanisme emergent probablement es congruïa societàriament en entitats de característiques ben diverses: l'Ateneu Balear (1862), les entitats recreatives populars, les societats mutualistes, com *La Protectora*, de Lluc-

major (1866), i les ja esmentades societats secretes. Així, el 1864, s'havia creat la lògia *La Fraternidad*, de la qual en saben ben poca cosa, a causa de la manca de documentació.²⁴ «Nascudes, tot sovint, sense una explícita definició ideològica, aquestes associacions van contribuir a la formulació de les cultures polítiques i populars».²⁵ Pere Gabriel, referint-se concretament a Mallorca, afirma que «l'associacionisme del decenni de 1860 apareix molt relacionat amb el republicanisme genèric caracteritzat més per la seva voluntat d'inserció popular i afanys modernitzadors front al món oficial del moment».²⁶

Aquells anys del decenni de 1860 foren de repressió, sobretot com a conseqüència de l'insurreccionisme republicà i dels intents carlistes de Sant Carles de la Ràpida (1860). Segurament, una de les vies per conèixer l'evolució del republicanisme i l'obrerisme a Mallorca s'ha de fer a partir de les noves societats com el Centre Instructiu Obrer (1851-52), impulsat per Miquel Quetglas, o l'Ateneu Industrial (1862), de Pere d'Alcàntara Penya. Però també del paper del mutualisme popular, tot i que en aquest moment apenes hi ha reivindicacions de classe.²⁷

Com a conseqüència de l'epidèmia de còlera de 1865, l'octubre d'aquell any, en ple contagi, arribaren a Palma els Amics dels Pobres, de Barcelona. Eren set, entre els quals hi havia una dona, «donde fueron recibidos con gratitud y cortesía, aunque con la obligada prevención que su ideología imponía a un importantísimo sector de la ciudad; aumentando por haberse dirigido a los suyos y ser éstos los que los amparaban; figurando entre los primeros donantes de una suscripción que abrieron, los más extremistas en ideales antireligiosos y políticos, seguidos de algunos movidos por amistad y parentesco».²⁸ Tengueren algunes reunions a Palma, es rebien suscripcions a casa de Benet Seguí, a les botigues del Germans Estrada i dels Germans Miró, i tenien el suport del Casino d'*El Amparo*,²⁹ on es reunien cada dia.

ELS ANYS DE 1865 A 1868

L'evolució ideològica durant aquells anys previs a l'esclat de la revolució encara són del tot desconeguts. Hi destacaren alguns periodistes com Miquel Bibiloni Corró, definit per Miquel dels Sants Oliver: «Como ejemplar curioso e interesante de *pamphetaire* de los días aciagos, como verdadero antípoda de esos escritores pulcros y contemplativos que acabamos de recordar, se nos ofrece en aquel período Miguel Bibiloni y Corró, que habiendo vivido algún tiempo en Madrid, habiendo fraternizado con Roque Barcia y toda una generación de guerrilleros de las letras, habiendo sido uno de los fundadores de «El Casabel» sintióse moderado al primer toque de somatén revolucionario, él, que por su temperamento social y periodístico era un jacobino impenitente» I afegeix Joan Mas: «Efectivament la seva evolució va del radicalisme republicà més fervorós de l'època madrilenya al moderantisme més recalitrant dels anys posteriors al 1868».³⁰

El 1864 havia dirigit *La Campanilla* (novembre de 1864) i *El Diablo Tonto* (novembre de 1864) i estigué relacionat amb *El Gancho del Trapero* (1865-1866), a causa d'algun escrit en aquest setmanari probablement va ser condemnat. Durant aquells anys, Bibiloni era oficial auxiliar de l'administració del Govern Civil de Balears, però amb l'arribada del governador Carlos de Pravía, va ser cessat el juliol de 1866.³¹ L'1 de febrer de 1867, un consell de guerra va condemnar Miquel Bibiloni a un arrest de 22 mesos al Castell de Bellver «como reo de imprudencia temeraria por habersele ocupado un impreso subversivo del que dio lectura a tres personas en un casino político de esta capital». El 22 de juliol de 1867, se'l va absoldre, i fruit de la seva estada a Bellver publicà *Reseña histórico-descriptiva del castillo de Bellver* (1867), dedicat a Salvador Maria de Ory, l'únic que sembla que no el va abandonar. El 5 d'agost, parla d'un any de presó, fruit del qual se sent decebut i totalment defraudat en relació als seus ideals i als seus antics companys. Segurament, va ser abans de 1868 quan Bibiloni deixà el republicanisme.

També en aquest context s'han de situar altres personatges i altres realitats associatives rellevants, sobretot aquell grup vinculat a *El Porvenir*, del qual escriví Pere Gabriel que era «un periòdic d'interessos materials de 1866, semblen haver intentat comptar amb un òrgan d'expressió escapolint-se de la prohibició governativa; els redactors eren Miquel Quetglas, Ignasi Vidal, Antoni Marroig, Joaquim Quetglas, Vicenç Mora i Pere A. Bernat».³² A més, probablement haurien de resseguir les petjades de grups de republicans a diferents pobles de Mallorca, a més del de Lluçmajor del qual ens ha parlat Pere Gabriel mateix. És el cas de Jaume Roca, el «Pagès d'Andratx», i segurament molts d'altres casos aparentment aïllats. ■

Pere Fullana

NOTES

(1) *A l'esquerra del sistema: demòcrates i republicans, Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*, 7: *la Consolidació del món burgès, 1860-1900*, Barcelona 1996, p. 90.

(2) PEÑARRUBIA, B., *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)*, Curial Ed., Barcelona 1980, pàg. 52.

(3) Cfr. MAS I VIVES, J., *El pensament demòcrata. Tensions ideològiques a Mallorca entorn del Bienni Progressista*, Randa 8, 127-132

(4) Cfr. MAS I VIVES, J., *Josep Francesc Vich i el pensament heterodox al segle XIX*, *Lluc* 756-757 (1990) 71-75.

(5) Sobre Antoni Ignasi Cervera: *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (GEM) 3, 274.

(6) Tenia entre els seus principals col·laboradors Jeroni Bibiloni, Eduard Infante, Joan Palou i Coll i Miquel Quetglas, tots ells significats prohoms del radicalisme i posteriorment durant el Sexenni vinculats al republicanisme federal. Cfr. GEM 6, 228; BOVER, Joaquim Maria, *Diccionario bibliográfico de las publicaciones periódicas de las Baleares*, Miquel Font Editor, Mallorca 1991, 35-36.

(7) Cfr. GABRIEL, Pere, *Partit Demòcrata*, GEC 17, 280.

(8) Cfr. FERRER FLOREZ, M., *Socialismo y utopia en Mallorca. Jerónimo Bibiloni (1802-1876)*, Lleonard Muntaner Editor, Mallorca 1996, p. 28.

(9) GARCIA, A.-CONTRERAS, A.-BOSCH, E., *La creació i els inicis de la Sociedad Frenològica Mallorquina*, *Revista de Ciència.IEB*, 17, 59-75.

(10) Es va constituir el 1853, estava integrat inicialment per artesans. El 1864, se n'aprovà un nou reglament obra de Rafel Sureda Vi-

(10) Es va constituir el 1853, estava integrat inicialment per artesans. El 1864, se n'aprovà un nou reglament obra de Rafel Sureda Villalonga. Cfr. GEM 3, 206.

(11) Cfr. LLABRÉS BERNAL, J., *Noticias y relaciones históricas de Mallorca. Siglo XIX*, Mallorca 1959, t.II, 386. Una anàlisi i un seguiment de l'actitud d'aquests personatges segurament ens ajudaria també a comprendre l'evolució del progressisme illenc. Així, per exemple, Joan Bo Olivari (Maó 1817), professor d'idiomes, es va afiliar el 1864 a la lògia *Fraternitat* i posteriorment a la lògia *Los Amigos de la Humanidad*, de Maó, segons dades que ens ha facilitat Francesc Sanllorente.

(12) Cfr. *Un recuerdo. Don Pedro José Gelabert y Llabrés y su hijo Don Pedro José Gelabert y Pol, tipógrafos y editores mallorquines del siglo pasado*, en *La Semana Santa en Mallorca* 20(1970) s.p. Pere Josep Gelabert, era també demòcrata?

(13) «El Iris del Pueblo» fue un periódico de tendencia republicana. Apareció en dos épocas distintas: 1855 (enero o febrero-noviembre) y 1869-1873. Bibiloni colaboró en la primera con otros amigos suyos: Pedro José Gelabert (editor y dueño de una imprenta), los hermanos Joaquín y Miguel Quetglas Bauzá y Miguel Guasp Ripoll. Lo dirigió Joaquín Fiol destacada republicano y al parecer era editor responsable Juan Villalonga Gómez» FERRER FLOREZ, M., *Socialismo...* 57, nota 69.

(14) MAS I VIVES, J., *El pensament...*

(15) *Mallorca...* 53.

(16) «Alegato en pro de la república»: FERRER FLOREZ, M., *Socialismo...* 28.

(17) Segurament s'han d'estudiar altres publicacions d'aquest període, com *El Genio de la Libertad*, per a conèixer l'actitud d'aquests grups davant l'evolució social i política del Bienni. Pere Gabriel, suposam que equivocadament, cita també una altra publicació *El Eco de la Actualidad* (1855-56), vinculada a aquests grups. Cfr. GABRIEL, Pere, *Partit Demòcrata*, GEC 17,280

(18) Joaquim Quetglas, *Nadie puede decir de esta agua no beberé*. Juguet cómico. Arreglado a la escena española, a Almanaque de las Islas Baleares 1866, Palma, Impr. Gelabert 1865, pp. 55-71

(19) MAS I VIVES, J., *El pensament...* 126: cita a Miquel Quetglas integrant d'aquesta societat.

(20) LLABRÉS BERNAL, J., *Noticias...* IV, 6.

(21) *Ibid.*, 40

(22) *Ibid.*, IV, 82

(23) *Ibid.*, IV, 42

(24) SANLLORENTE, Francesc, *La masonería en las Islas Baleares, 1800-1945*, Tesi Doctoral 1995, UNED (inèdita).

(25) DUARTE, Angel, *o.c.*, p.91

(26) GABRIEL, Pere, *Llucmajor i les associacions populars i obreres, 1866-1916*, Llucmajor 1992, 10-11.

(27) FULLANA, Pere, *Las sociedades de socorros mútuos en Mallorca en la segunda mitad del siglo XIX (1836-1900)*, en CASTILLO, Santiago (dir.), *Solidaridad desde abajo*, UGT - Centro de Estudios Históricos y Confederación Nacional de Mutualidades de Previsión, 1994, pp. 347-371.

Miquel Bibiloni

(28) OLESA Y ESPAÑA, José, *El cólera de 1865 en Palma*, *Boletín de Información Municipal* 66-67 (1968) 249-250.

(29) S'havia creat el 1864, com a mutualitat, centre d'instrucció i d'oci. Cfr. FULLANA, Pere, *Las sociedades...* 352.

(30) MAS I VIVES, J., *El teatro a Mallorca a l'època romàntica*, Barcelona 1986, 319.

(31) LLABRÉS BERNAL, J., *Noticias...* IV, 398.

(32) GABRIEL, Pere, *Entorn del moviment obrer a Mallorca del segle XIX*, Randa 1(1975) 91.

Bar Restaurant

CA S'AMITGER

ESPECIALITAT EN MENJARS MALLORQUINS

07315 LLUC (Mallorca)

Tel. 51 70 46

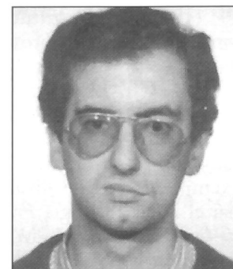
CAFÈ
DE SA
PLAÇA

El cafè de Lluc

Plaça Pelegrins, 14 • Tel. 51 70 24 • LLUC

■ ANTONI MARIMON RIUTORT

DOSSIER:
EL REPUBLICANISME
MALLORQUÍ
1868-1923

LA PARTICIPACIÓ ELECTORAL DEL REPUBLICANISME A MALLORCA ENTRE 1895 I 1901

1. INTRODUCCIÓ

Per fer una aproximació al republicanisme illenc, i, en concret, a la seva dinàmica electoral a les darreries del s XIX i l'inici del s XX, és necessari establir les línies generals del republicanisme en el conjunt de l'Estat, el sistema electoral de l'època i fins a quin punt eren reals o manipulats els resultats electorals.

1.1. EL REPUBLICANISME A L'ESTAT ESPANYOL

La divisió del republicanisme espanyol es va superar en els anys noranta del segle XIX a causa dels esforços dels sectors més moderats. El 1893, ja hi va haver coalicions electorals d'Unió Republicana. El 1897, Nicolás Salmerón dissolgué el seu grup, el Partit Republicà Centralista, per a facilitar la unió dels republicans. El 1898, s'intentà una concentració republicana que culminà el 1900 en la Unió Nacional Republicana. Aquesta nova organització aconseguí èxits a les eleccions legislatives del 1901 i del 1903 (36 escons) i aquell mateix any Nicolás Salmerón es convertí de fet i de dret en el cap de tots els republicans. Aquell mateix any, la Unió Republicana adquirí la seva forma definitiva. Els únics republicans que no s'integraren en aquest partit foren, com sempre, els republicans federals, que, de totes maneres, signaren l'aliança electoral.

A diversos llocs, com Màlaga o Palma, el procés d'unificació fou anterior. En concret, a Palma ja era pràcticament culminat el 1896.

La unitat dels republicans fou efímera. El 1905, el líder de Salmerón fou contestat i els sectors més esquerrans l'acusaren d'actituds personalistes i dictatorials.

Arran de l'assalt dels militars al setmanari barceloní *Cu-cut* (novembre de 1905) i de la promulgació de la Llei de Jurisdiccions (1906), es creà la Solidaritat Catalana. Aquest moviment unitari aplegà els carlins, la Lliga Regionalista, el Centre Nacionalista Republicà, la Unió Catalanista, els republicans federals i una part de la Unió

Republicana. La Solidaritat Catalana (1906) motivà la divisió de la Unió Republicana. Nicolás Salmerón i una part del republicanisme català li donaren suport, però el grup de la Fraternalitat Republicana d'Alejandro Lerroux, bona part de les bases del republicanisme català i el gros del nucli de la Unió a la resta de l'estat s'hi oposaren.

La Unió com a partit estatal restà molt afeblida, però continuà existint a Catalunya, a Mallorca i probablement a altres llocs.

El 1907, Nicolás Salmerón fou substituït per Gumerindo de Azcárate. Aquest, dimití el 1908, i es considera que va tancar una etapa on el republicanisme encara apareixia com una herència del 1873.

Després de la forta crisi del 1898, el republicanisme es presentà com una força regeneracionista amb un fort arrelament entre les classes populars urbanes. Els seus triomfs a les ciutats varen fer que en algun moment semblassin una autèntica alternativa al torn dels partits monàrquics.

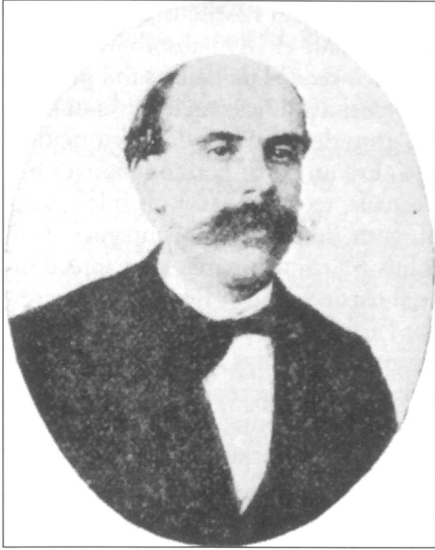
A més de la seva implantació a les grans ciutats, com Barcelona, València o Madrid, el republicanisme també gaudí de gran importància a ciutats mitjanes com Màlaga o Palma.

A Màlaga, varen tenir dirigents qualificats, premsa pròpia (*El Popular*), centres de barri, i gaudien del suport dels centres obrers. Entre 1909 i 1913 controlaren l'administració municipal.

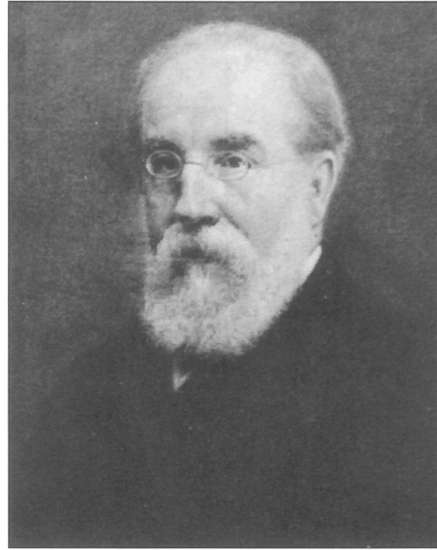
Tot i les seves endèmiques divisions ideològiques, el republicanisme tenia una cultura política pròpia, relativament antiga. Celebraven cada any l'aniversari de la proclamació de la I República, cantaven *La Marsellesa* i valoraven la veterania dels dirigents que havien tengut un paper destacat en el Sexenni Democràtic.

1.2. NOTA SOBRE EL SISTEMA ELECTORAL

Durant la Restauració, els Ajuntaments eren elegits per sufragi universal (Llei del 26 de juny de 1890) i els consistoris es renovaven per meitat cada dos anys. A les

Emilio Castelar

Francesc Pi i Margall

Manuel Ruiz Zorrilla

capitals de província, com Palma, el rei podia nomenar els batles d'entre els regidors mitjançant una reial orde.

Per als comicis locals, Palma es trobava dividida en vuit districtes i trenta-una seccions. Cada districte comprenia entre dues i cinc seccions. Els regidors no eren elegits pels electors del conjunt de la ciutat, sinó pels d'un districte en concret. Així, cada districte elegia un nombre determinat de regidors. No es votava als partits, sinó a les persones.

El districte I elegia quatre regidors i corresponia al nucli més antic de la ciutat, on hi havia les principals institucions. Comprèn les seccions de la Casa Consistorial (1^a), Sant Nicolau (2^a), Santa Eulàlia (3^a) i la Casa Correu (4^a).

El districte II elegia sis regidors i s'estenia, en el nucli urbà, pel barri de sa Calatrava i zones properes; i pels suburbis de llevant, el Coll d'en Rabassa (secció 8) i la Soleadat (secció 9). Les seccions urbanes eren les de Montision (5^a), Santa Fe (6^a) i Consolació (7^a).

El districte III elegia cinc regidors i també tenia una zona urbana i una rural. A la part urbana comprenia les seccions 10^a (Socors), 11^a (Mercadal), 12^a (Sant Antoni de Pàdua), 13^a (Sindicat); i a la part rural el barri dels Hostalets (secció 14^a).

Al districte IV li corresponien també cinc regidors. Aquest districte era únicament urbà i s'estenia per la part nord de la ciutat. Es dividia en les seccions 15 (Plaça Major), 16 (Sant Antoni de Viana), 17 (Sant Esperit) i 18 (la Rambla).

El districte V elegia quatre regidors i ocupava el sud-oest de la ciutat, on hi ha la parròquia de Santa Creu. Tenia tres seccions, la 19 (Llonja), la 20 (Sant Pere) i la 21 (Sant Gaietà).

El VI districte elegia també quatre regidors. Només tenia dues seccions situades en el nord-oest de la ciutat, la Concepció (secció 22) i l'Hospital (secció 23).

El VII i el VIII districte comprenien barris perifèrics situats fora de la murada.

En concret, el VII s'estenia pel populós i industrial barri de Santa Catalina, just a l'oest de la ciutat, pels barris del camp d'En Serralta i Son Espanyolet, que eren com a perllongacions de Santa Catalina cap al nord, i els barris rurals, molt més allunyats de la ciutat, de la Bonanova i Gènova. Es dividia en les seccions de Sant Magí (24), Plaça de la Navegació (25), Plaça del Progrés (26) i la Bonanva (27). Elegia cinc regidors.

El districte VIII, ocupava tota la zona nord del terme de Palma, on el s XIX haurien sorgit o s'havien desenvolupat diversos nuclis de població, majoritàriament agrícoles però on cada vegada tenien més importància la indústria i la construcció.

Elegia quatre regidors i es dividia en quatre seccions. La 28, anomenada Son Serra, també incloïa la Sínia d'en Gil (avui a Son Cotoner), Son Serra i sa Vileta; la 29, dita Son Anglada, comprenia a més Son Anglada i Son Espanyolet; la 30, rebia el nom del Secar de la Real i la 31 el de Son Sardina. Aquesta darrera també incloïa el barri de s'Indioteria.

També s'ha de tenir en compte a l'hora de valorar els resultats electorals que a l'època estudiada el mapa municipal era diferent a l'actual. Establiments constituïa un municipi independent i Sant Llorenç se separà de Manacor el 1892. En aquell període Manacor era de Selva, Consell d'Alaró, Lloret de Sineu, ses Salines de Santanyí, Son Servera d'Artà i Ariany de Petra.

Pel que fa a les eleccions generals, tot Mallorca era una única circumscripció electoral. S'elegien cinc diputats i pareix ésser que cada elector podia votar tres candidats.

El fet que la divisió electoral fos tota l'illa va afavorir els sectors conservadors, ja que si la capital i la Part Forana haguessin elegit per separat els seus diputats, ben segur que els de la capital haurien pogut ésser pels republicans.

Menorca i Eivissa constituïen districtes electorals a part, i cada illa elegia un diputat. Si la circumscripció hagués estat el conjunt de Balears els partits del sistema se

n'haurien beneficiat, ja que el seu control de la Part Forana i d'Eivissa els hauria donat sempre el triomf. En canvi, a Menorca, sovint guanyà un candidat republicà.

1.3. EL CACIQUISME, EL FALSEJAMENT DELS COMICIS I L'EVOLUCIÓ DEMOCRATITZADORA

En un context de caciquisme, de manca de cultura en general i de cultura política en particular, els comicis eren molt manipulats.

Ara bé, des de 1890, amb el sufragi universal, hi ha un procés de descens del caciquisme a les ciutats.

A les zones rurals, fins i tot a les nacionalitats més desenvolupades com Catalunya, aquest procés fou molt més lent i, en ocasions, imperceptible.

No hi ha dubte que, sobretot després de 1898, la competitivitat electoral fou cada vegada més gran i que a determinats llocs l'electorat en conjunt s'emancipà del caciquisme. N'és un exemple Madrid, on amb una participació del 30-40%, en sis de les deu eleccions celebrades entre 1903 i 1923, guanyaren els socialistes i els republicans.

Tot i que el procés domocratitzador en el conjunt de l'estat fou lent, amb avanços i retrocessos, i amb enormes desigualtats entre les diverses regions i nacions, i fins i tot al si d'aquestes entitats, les majories governamentals foren cada cop més petites. En un context de persistència del model polític fonamentat en el torn dels partits i el caciquisme hi va haver canvis, sobretot a l'inici del s XX, els límits cronològics i espacial dels quals resulta difícil establir, però que sens dubte també afectaren Mallorca. Són més evidents i coneguts els casos de les ciutats de Barcelona i València.

El triomf dels republicans a les grans ciutats demostra l'existència d'aquest canvi, que d'alguna manera implicaven una modernització i una democratització parcial de la vida política. És probable que permetessin la participació dels sectors populars urbans en la vida política.

Malgrat això, no podem deixar de banda el dubte de si els èxits electorals de les forces polítiques situades fora del torn era causat senzillament per la utilització d'un caciquisme diferent. És conegut el cas del caciquisme carlí a Navarra.

També s'ha de tenir en compte el fet que el control electoral no es sinònim del control total de la vida política. En aquesta ocasió m'he centrat en l'estudi dels comicis, però també cal analitzar quins eren i com funcionaven els grups polítics, els seus membres i la seva situació econòmica i cultural, les publicacions i associacions culturals i altres aspectes vinculats a la vida política general.

Tampoc es pot deixar de banda que els partits dinàstics, sense deixar de banda el caciquisme, sovint representen sectors importants i relativament amplis de la població i que, d'alguna manera, també eren representatius.

2. LES ELECCIONS MUNICIPALS (1895-1901)

Després de la desfeta de 1874, cap a 1879-81 es reorganitzaren a Palma diferents partits republicans. Un d'a-

quests partits, el Partit Demòcrata Possibilista o Partit Republicà Possibilista desaparegué el 1890 absorbit pel Partit Liberal. El Partit Republicà Federal de Balears fou progressivament marginat de l'escena política i en els anys noranta restà reduït a un petit grup de seguidors de l'històric dirigent Antoni Villalonga. Era un partit poc cohesionat i fins i tot destacats intel·lectuals, teòricament molt fidels al republicanisme federal, com Benet Ponç i Fàbregues, Joan Baptista Enseñat o Lluís Martí, adoptaren posicions d'independència respecte al partit. El Partit Republicà Progressista, també anomenat Partit Republicà Radical, fou el que demostrà més dinamisme en els anys noranta. Impulsà la coalició republicana de 1890-92 i la coalició d'Unió Republicana de 1893. En els anys noranta, també hi havia un petit grup del Partit Republicà Centralista.

A les eleccions municipals de maig de 1891, les primeres amb sufragi universal, la Coalició Republicana obtingué fins a sis regidors, Joan Piña Forteza, Antoni Lull Planas, Joan Miralles Buades, Josep Ferrer Sitjar, Francesc García Orell i Pere Garau Martínez.

En canvi, en els comicis municipals de novembre de 1893, la coalició d'Unió Republicana només aconseguí tres regidors, i sols gràcies a previs acords amb els liberals.¹ Aquests regidors foren Sebastià Falconer, Joan Pinya i Antoni Rabassa, que va haver de dimitir a causa del càrrec que ocupava en la milícia.²

2.1. LES ELECCIONS DE 1895

Els comicis municipals de maig de 1895, la coalició Unió Republicana presentà cinc candidats a Palma. En concret, en els districtes 1er (Cort, Sant Nicolau, Santa Eulàlia, Casa Correu), 2on (Monti-sion, Santa Fe, Consolació, Coll d'en Rabassa i la Soledat), 3er (Socors, Mercadal, Sant Antoni de Pàdua, Sindicat i Hostalets) i 4t (Plaça Major, Sant Antoni de Viana, Sant Esperit i Rambla). En canvi, en el districtes 5è, 6è, 7è i 8è no presentà cap candidat, i això que hi havia districtes on predominaven els menestrals i els pescadors, com el 5è (que incloïa el barri del Puig de Sant Pere) i el 7è, que incloïa el poblós arraval de Santa Catalina. En canvi, té una certa lògica que, en un moment de feblesa del republicanisme palmès, no es presentassin candidats en el districte 6è, on el pes de la noblesa era molt important, ni en el 8è, de caràcter rural (Son Serra, Son Anglada, es Secar de la Real i Son Sardina).

Els candidats presentats foren Jaume Morey Vanrell (districte 1er), Francesc Villalonga Fàbregues, de família noble, fill de l'esmentat dirigent republicà Antoni Villalonga Pérez, en el districte 2on, Juan Llopis Gálvez, peninsular i professor d'institut, en el districte 3er, Jaume Ferrer Bujosa, en aquest mateix districte, i Josep Estadé Coll en el districte quart.

Cap d'aquests candidats fou elegit. Malgrat això, aconseguiren xifres importants de vots:

Jaume Morey Vanrell (districte 1er): 182 vots

Francesc Villalonga Fàbregues (d. 2on): 235 vots
 Joan Llopis Cálvez (d. 3er): 283 vots
 Jaume Ferrer Bujosa (d. 3er): 289 vots
 Josep Estadé Coll (d. 4t): 226 vots

Aquests resultats, que suposaren un total de 1.215 vots s'han de comparar amb els dels liberals-fusionistes, que aconseguiren 3.261 vots i vuit regidors, i amb els dels conservadors que obtengueren 3.962 vots i altres vuit regidors. Els carlistes, aleshores anomenats tradicionalistes, no els superaren, ja que recolliren 1.128 vots, però aquests vots es traduïren en tres actes de regidors. En aquells comicis també es presentà un candidat independent, que no fou elegit i que completava el panorama polític de la Palma d'aleshores.

A la Part Forana, la feblesa del republicanisme també era evident. Així i tot, aconseguí un regidor a Felanitx i un altre regidor a Esporles. Es tracta de dos nuclis dinàmics on la indústria tenia un pes important.³

Resulta obvi que el sistema polític de la Restauració funcionava a la perfecció, amb dos partits monàrquics forts que ocupaven gairebé tot el poder, el Partit Liberal Conservador (Partit Conservador) i el Partit Liberal Fusionista (Partit Liberal). En una època que les eleccions no solien ser gaire netes i on la «influència» del governador civil i de les autoritats afins al govern de Madrid del moment eren notables, s'ha de destacar que a Palma, fins i tot amb un govern conservador, els liberals quasi igualaven en vots els conservadors i obtenien el mateix nombre de regidors.

Com era corrent des de l'inici dels anys noranta, els partits contraris al règim, tant per l'esquerra, els republicans, com per la dreta, els carlistes, aconseguiren una presència minoritària. En el cas de Palma, és de destacar el fort pes del carlisme i la manca de consolidació i d'èxit de la coalició Unió Republicana.

2.2. LES ELECCIONS MUNICIPALS DE 1897

Les eleccions municipals del maig de 1897, foren les primeres en les quals participà el nou partit d'Unió Republicana –UR–. Aquest nou partit s'organitzà cap a juny-juliol de 1896, impulsat pel Partit Republicà Radical i reuní quasi tot el republicanisme illenc. El directori d'aquest partit fou format per Antoni Marroig, Josep Estadé, Miquel Bonafè, Joan Llopis i Jeroni Pou. La formació de la Unió Republicana impulsà la reorganització dels republicans a diversos pobles de la Part Forana. Encara restaven al marge d'aquest partit un petit nucli de republicans federals i un altre de republicans centralistes. Amb tot, els republicans del Casino Republicà Mallorquí, que no feia part de la UR, decidiren no presentar cap candidat a les eleccions municipals i donar suport als altres republicans que s'hi presentassin.

Com el 1895, els republicans presentaren candidats en els districtes 1er, 3er i 4t, però no en el 2on, i en canvi ara en presentaren en el 7è (l'arreal de Santa Catalina i els barris semi-rurals de la Bonanova i Gènova). També

tenien intenció de presentar-ne en el 8è, la zona rural situada al nord de Palma, però no ho arribaren a fer.

Els candidats presentats foren Jeroni Pou Magraner, que era el principal impulsor del nou partit, en el districte 1er, Antoni Marroig Bonet, en el districte 2on, Francesc García Orell, que aviat seria un dels principals dirigents republicans, en el districte quart, i Josep Garau Montaner, en el districte 7è.

En aquesta ocasió foren elegits els candidats Jeroni Pou i Josep Garau. Els resultats de tots els candidats republicans foren:

Jeroni Pou Magraner (districte 1er): 281 vots
 Antoni Marroig Bonet (districte 3er): 372 vots
 Francesc García Orell (districte 4t): 351 vots
 Josep Garau Montaner (districte 7è): 899 vots

Aquests resultats sumaven 1.903 vots, però s'ha d'ementar el fet que no hi degué haver lluita electoral en el districte 7è, ja que es presentaren quatre candidats per a quatre actes de regidor i tots els candidats obtengueren exactament la mateixa xifra de vots.

Un altre factor a tenir en compte, és que la Unió Republicana lluità en aquests comicis totalment en solitari. Els liberals fusionistes, teòricament els més propers ideològicament, eren precisament els seus enemics més declarats, al quals acusaven d'estar en connivència amb els carlistes, en una coalició que ells anomenaven «carlo-fu-

sionista». A la seva vegada, els liberals acusaven els republicans de donar suport als conservadors. De fet, la Unió Republicana, si bé rebutjà qualsevol pacte amb els conservadors, considerà que els triomfadors d'aquests comicis foren els liberals i que això era

«entregar los intereses del pueblo de Palma en manos de los que se creen que el tesoro municipal es patrimonio de unos cuantos personajes aprovecha-dos».⁴

En conjunt, els liberals obtengueren a Palma 8 regidors i els conservadors altres 8.

Els republicans denunciaren nombroses irregularitats comeses pels liberals-fusionistes. Un cas concret, descrit detalladament a les planes de «La Unión Republicana», fou el d'un empresari fusionista «enragé», Antoni Riera, que tenia un taller «La Fundición Mallorquina», en el carrer de Bobians.⁵ Els seus quaranta treballadors eren inscrits en la secció de Caputxins, que era la que corresponia a l'esmentat carrer, si bé en realitat no hi estaven domiciliats, només hi treballaven. El dia de les eleccions foren convocats en el taller i se'ls manà votar la candidatura liberal fusionista. L'òrgan dels republicans deixà entendre que alguns dels seus candidats, si hagués volgut, també hauria pogut utilitzar aquests mètodes, però

«Somos partidarios del sufragio y preferimos mil veces ser derrotados á prostituir el derecho electoral».⁶

Malgrat l'aparent empat entre conservadors i liberals, s'ha de tenir en compte que aleshores governaven a Madrid els conservadors i disposaven del suport del que s'anomenava llavors «el elemento oficial». Aquest fet era tan important que a la premsa de l'època la denominació «addictes» (al govern) substituïa el terme conservadors. A més, tots els candidats liberals foren elegits, mentre que varen ser derrotats quatre candidats conservadors.

A la Part Forana, la UR presentà candidats a diversos municipis. Sabem que en presentà nou a Manacor:

- Joan Lliteres Caldentey
- Jaume Domenge Rosselló
- Bartomeu Riera i Riera
- Miquel Gomila Sansó
- Guillem Caldentey Domenge
- Andreu Galmés Morey
- Gabriel Cortés Forteza
- Guillem Nadal Llull
- Felip Lluís Planes

Però sembla que cap aconseguí l'escó de regidor a causa dels «embulls» dels monàrquics. En general, sovintejaren les protestes per frau electoral. A Montuïri, foren elegits quatre regidors republicans, un a Esporles i dos, Joan Albis i Pere Josep Campomar Cerdà, a Pollença. També hi va haver vots republicans a Felanitx.⁸

2.3. LES ELECCIONS MUNICIPALS DE 1899

Les eleccions municipals de maig de 1899, es varen celebrar en unes circumstàncies molt especials. Varen ser els

primers comicis d'aquest tipus que es feren després de la derrota espanyola de l'estiu de 1898 i de la pèrdua de les colònies. Tot i que, en conjunt, el Règim de la Restauració aguantà el colp sorprenentment bé, els partits dinàstics s'afebliren i agafaren empenta el republicanisme, el regionalisme i el moviment obrer. Tot això, en un moment en què es generalitzà la creença en una «regeneració» de la vida política. Però aquesta paraula era molt diferent segons qui la pronunciava i rarament es va traduir en fets.

A Mallorca, tot i que hi havia una generació d'intel·lectuals regeneracionistes, regionalistes i modernistes molt actius i que, precisament el 1898, Miquel dels Sants Oliver establí el primer corpus teòric del regionalisme mallorquí, no sorgí un mallorquinisme polític. Foren els republicans, i més en concret, els més propers al federalisme, els polítics que, a la pràctica, més bé recolliren aquest nou corrent ideològic.⁹ Malgrat això, les contradiccions dels republicans en el tema nacional foren constants.

Un fenomen prou singular i específic de Mallorca fou el weylerisme. De caràcter populista, vagament regeneracionista i fins i tot tèbiament mallorquinista, disposà inicialment del suport dels republicans.¹⁰

El moviment obrer, d'orientació socialista, inicià en aquella època un notable creixement, però no fou fins a 1901 quan el PSOE presentà per primera vegada candidats a les eleccions municipals.¹¹

El Partit Liberal, fins llavors hegemònic a Mallorca, patí una greu crisi quan s'escindiren els mauristes-gamacistes (fins de 1898) i aquests pactaren amb els conservadors.

Els republicans anaren a les eleccions mitjançant una heterogènia coalició amb els liberals de Sagasta, els weyleristes i els conservadors romeristes. Aquesta coalició tenia un caràcter «progressista», davant les forces de l'anomenat «Pacte», format pels conservadors silvelistes, els gamacistes-mauristes i els carlins. A més, en aquells moments el «Pacte» tenia un caràcter ministerial, ja que ocupava la presidència del govern el conservador Francisco Silvela (des de març de 1899).

La coalició es presentà com la defensora dels interessos de les víctimes dels que sempre havien ocupat el poder i n'havien abusat impunement.¹² Els republicans acusaven de cacics sobretot als mauristes-gamacistes i afirmaven

*«Mallorca es víctima del más desenfrenado caciquismo, del cual es jefe supremo en Madrid, Antonio Maura, y sus ejecutores en Mallorca los señores Ribot, Sampol y Sureda».*¹³

Els republicans, presentaren candidats, com el 1895, en els districtes 1er, 2on, 3er i 4t. Aquest candidats eren Benet Pomar Cortès (1er), Juan Llopis Gálvez (2on), Lluís Martí Ximenis (3er) i Francesc García Orell (3er). Tots ells, però sobretot Martí i García Orell, tendrien un paper destacat en la política palmesana del primer decenni del s. XX. El seu tarannà i orientació ideològica era força diferent. Juan Llopis era peninsular —i acusat de «foraster» pels seus enemics polítics— i es considerava un

republicà revolucionari, seguidor de Ruiz Zorrilla. Lluís Martí era un advocat que havia estat militar. Republicà federal, evolucionà aviat cap al regionalisme. Home polèmic i individualista, dins l'esquerra mallorquina, era l'antitesi de Gabriel Alomar, segons Josep Pla.¹⁴

Tots quatre obtengueren l'acte de regidor i varen tenir els següents vots:

Benet Pomar (districte 1er): 420 vots (fou el més votat).

Joan Llopis (d. 2on): 731 vots (idem).

Lluís Martí (d. 3er): 742 vots (fou el més votat en el seu districte i en tota la ciutat).

En total, s'obtingueren 2.394 vots, fet que suposà un sensible augment respecte al 1897. Fou el grup més votat de la Coalició i també superà els conservadors silvelistes. Només va ser superat pels gamacistes-mauristes, que assoliren els 2.844 vots 15. Així, es formà a Palma una important minoria republicana, composta pels dos regidors elegits el 1897 i els quatre regidors del 1899.

Els republicans palmesans consideraren aquest resultat com un gran triomf i una derrota de Ribot i «de su cuñado Maura».¹⁶ Hi va haver una concentració de seguidors en el Casino Republicà i es reberen telegrams de felicitació dels prohoms del republicanisme de Madrid, de Valerià Weyler i del dirigent conservador Francisco Romero Robledo.

A la Part Forana, els resultats del republicanisme foren més modestes, però aconseguiren representació en alguns nuclis importants. A Manacor obtengueren dos regidors i, a Pollença, altres dos, un dels quals era Guillem Cifre de Colonya. També varen tenir un regidor a Andratx, Capdepera i Lluçmajor, Tomàs Sastre. A més, a

Selva, diversos regidors es proclamaven republicans. En canvi a Felanitx, els seus candidats foren derrotats.¹⁷

Les eleccions municipals de novembre de 1901 suposaren a Palma l'inici d'un breu i interessant període caracteritzat per l'hegemonia electoral del republicanisme, organitzat entorn de la Unió Republicana.

2.4. LES ELECCIONS MUNICIPALS DE 1901

En aquella època, els comicis a la capital s'havien democratitzat bastant i ja no es feien en «el gabinet del governador civil ó en la secretaria de la Diputació». Les eleccions s'havien convertit en un fet popular i elements que abans decidien els comicis —la policia, la tolerància del joc i els empleats— ara ja només influïen.¹⁸

Els diferents partits monàrquics que es presentaven a les eleccions patien fortes contradiccions. Així, els mauristes,¹⁹ pensaven unir-se als conservadors, però Maura els recomanà «distància» i optaren per no presentar-se. Malgrat això, alguns mauristes es presentaren com a independents.

Els liberals es trobaren dividits, almenys, entre els weyleristes i els que eren més propers al president del comitè provincial del seu partit, l'antic republicà federal Alexandre Rosselló. Els primers, s'havien presentat en solitari i amb moltes simpaties dels republicans el 1899, però degueren evolucionar ràpidament cap al Partit Liberal, com va fer el mateix Valerià Weyler, que fou ministre de la guerra per primera vegada el març de 1901, en un gabinet presidit pel cap liberal Práxedes Mateo Sagasta. Entre els seus dirigents hi havia Mateu Enric Lladó i Lladó, que era batle de Palma precisament des de març de 1901; Moragues i Gabriel Vidal. Aquest sector, havia

quedat rellegat pels seguidors d'Alexandre Rosselló, que tenien com a candidat a batle un antic maurista-gamacista, Antoni Rosselló Gómez.²⁰

Els republicans es mostraven especialment enemics dels liberals weyleristes i el seu òrgan, el diari «La Unión Republicana», mostrava la seva satisfacció pels seus problemes perquè «nos fueron desleales y ahora pagan su pecado».²¹ Els republicans es retractaven de la seva política bel·licista i rabiosament weylerista arran de la Guerra de Cuba i fins i tot es publicaren en aquest diari duríssims articles de Francesc Pi i Margall contra el general Weyler:

*«Atento a su ambición y codicia, alentó aquí esperanzas en los republicanos. Les dejó creer que un día, siguiendo la conducta de Prim, desnudaría la espada contra los Borbones. Logró que los republicanos, excepto los federales, hiciesen caso omiso de las hazañas de Cuba y aun se convirtiesen en sus panegiristas».*²²

En canvi, les relacions amb els liberals d'Alexandre Rosselló eren més complexes. Segons «La Unión Republicana», aquest dirigent mallorquí havia rebut una carta de Segismundo Moret on es recomanava anar als comicis en «intel·ligència» amb els republicans. De fet, el 4 de novembre de 1901 hi va haver una reunió entre els republicans i els liberals palmesans. Hi assistiren Lluís Pasqual i Domingo Escafí, en nom del comitè liberal presidit per Alexandre Rosselló i Sebastià Trián i Lluís Martí en nom del comitè republicà presidit per Francesc García Orell. Els liberals proposaren una entesa preelectoral per a constituir, sense lluita electoral, un consistori palmesà on hi fossin representades totes les forces polítiques. Els republicans ho rebutjaren perquè no podien acceptar un acord fet «a espaldas de las masas electorales».²³ Posteriorment, els republicans criticaren Alexandre Rosselló per no haver acceptat una aliança per lluitar contra els mauristes-gamacistes.²⁴

D'altra banda, la Unió Republicana va donar un suport decidit al que anomenava «candidats obrers», de fet del PSOE, ja que

*«El partido republicano siempre ha tenido por lema la defensa de todas las injusticias sociales y para nada tiene en cuenta la gratitud del protegido».*²⁵

La campanya electoral, a Palma, no degué ser molt intensa, perquè el 8 de novembre, dos dies abans dels comicis, els republicans feren una reunió en el Centre Republicà, que va ser el primer acte electoral de la campanya. En aquella data, els candidats monàrquics encara no s'havien fet públics.²⁶

L'eix fonamental del programa dels republicans en aquells comicis municipals era una administració eficaç i l'oposició a les despeses innecessàries:

*«Hemos demostrado (a l'Ajuntament de Palma) que los gastos podían ajustarse a los ingresos y que no había necesidad de contraer deudas».*²⁷

Proposaven una reducció moderada dels impostos, l'enferrocament de les murades de Palma i la conducció i canalització de les aigües potables que arribaven a la capital.

Els republicans també havien fet campanyes a favor de la desamortització dels terrenys de Lluc i en defensa, contra alguns «aprofitats», de la comuna de Bunyola.

A Palma, per primera vegada, els republicans presentaren candidats a tots els districtes, excepte en el 8è (Son Sardina, Sant Bernat de la Real, Son Anglada i Son Serra), un districte molt rural on es retirà el candidat republicà previst inicialment.

Els candidats foren Antoni Villalonga Pérez (1er districte), Sebastià Trián Coll (2on), Pere Parera Font i Guillem Serra Bennàssar (3er), Francesc Villalonga Fàbregas i Bartomeu Castañer Deyà (4t), Jeroni Pou Magraner (5nt), Joan Oliver Castañer «Maneu», (6è), i Francesc Quijada Martí (7è).

En aquesta candidatura hi havia dirigents prou coneguts, com Antoni Villalonga i el seu fill Francesc o Jeroni Pou. També s'ha de destacar la presència d'un important empresari metal·lúrgic, Joan Oliver.²⁸

Tots nou obtengueren escó a Cort i varen aconseguir els següents vots:

Antoni Villalonga (districte 1er): 280 (fou el candidat més votat).

Sebastià Trián (d. 2on): 452 (idem).

Pere Parera (d. 3er): 366 (idem).

Guillem Serra (d. 3er): 359 (fou el segon candidat més votat).

Francesc Villalonga (d.4t): 460 (el candidat més votat).

Bartomeu Castañer (d.4t): 450 (el segon candidat més votat).

Jeroni Pou (d. 5t): 204 (no hi va haver lluita electoral, perquè el nombre de candidats era igual al d'escons).

Joan Oliver (d. 6è): 117 (fou el 3er candidat més votat).

Francesc Quijada (d. 7è): 282 (fou el 4t candidat més votat, d'un total de set).

En total, s'obtingueren 2.838 vots, amb un creixement del 18'5% dels vots respecte a les eleccions municipals de 1899. Aquest augment es rendibilitzà molt, perquè si el 1899 aconseguí quatre regidors, el 1901 n'obtingué nou. D'aquesta manera, la minoria republicana (13 regidors), es convertí en la més nombrosa del consistori palmesà.

A més, els republicans donaren suport als candidats socialistes. Aquests foren Francesc Roca, en el districte segon, i Sebastià Crespí i Joan Solivellas, en el setè. Roca va ser el principal beneficiari del suport republicà ja que obtingué 333 vots i va ser elegit regidor. Crespí, amb 45 vots, i Solivellas, amb 59, no foren elegits.²⁹

Per la seva part, els liberals presentaren sis candidats i obtingueren sis regidors, amb un total de 1.899 vots, i els conservadors aconseguiren només dos regidors i pre-

sentaren sis candidats, amb un total de 1.565 vots. Hi va haver quatre candidats independents, tres dels quals foren elegits, i reberen en conjunt 950 vots. Dos d'aquests independents, Tomàs Muntaner i Pere Canet, aviat es declararen mauristes-gamacistes.³⁰

També es va presentar un candidat conservador rome-rista, Gabriel Carbonell, en el districte 6è, però no va ser elegit.

El triomf republicà va ser clar, ja que superaren en mil vots el partit monàrquic més votat, el Partit Liberal.

Després de l'èxit, els republicans no volien conformar-se amb l'administració econòmica del municipi, sinó que volien realitzar una gestió més política fonamentada en una idea «progresiva y esencialmente revolucionaria, capaz de variar todo el régimen actual». Aquesta idea era el mallorquinisme autonomista. Reivindicaven una am- plíssima autonomia municipal.³¹

Com és lògic, els republicans celebraren els resultats en el seu local del carrer Danús, amb ovacions al presi- dent Francesc García Orell i als candidats, fins i tot a Roca, i serenates de l'Orfeo Republicà.

Amb tot, s'ha de ponderar la victòria republicana a Palma. En conjunt, els candidats monàrquics havien ob- tengut 4.467 vots i els republicans i els socialistes 3.290. A més, la participació fou escassa:

*«los colegios (electorals) se han visto desanimados, al ex- tremo de que a las catorce horas (...), en muchos, apenas las papeletas cubren el fondo de las urnas».*³²

En un col·legi, no es presentaren ni els vocals ni el president ni els interventors dels partits monàrquics, de manera que es va haver de constituir la mesa amb els in- terventors republicans.

De 16.123 electors que tenia Palma, votaren 7.757, o sigui el 48,1%.

L'èxit republicà va esser facilitat per la, parcial, absten- ció dels mauristes-gamacistes i pel fet que conservadors i liberals no anassin d'acord i lluitassin entre ells en alguns districtes, com en el 1er i el 4t 33.

Malgrat disposar de la minoria més nombrosa (13 regidors d'un total de 29), quan es constituí el nou ajunta- ment a l'inici de 1902, els republicans no obtengueren cap dels vuit tinent de batle que tenia l'Ajuntament de Palma i no varen poder presidir cap de les comissions en què s'organitzava aquest consistori.³⁴

En els municipis de la Part Forana, els resultats foren molt diferents. Els republicans denunciaren que els comi- cis s'havien fet «por los antiguos métodos» i que si aleshores la majoria havia estat dels liberals, abans era dels con- servadors i demà ho podria esser «del moro Muza». La seva indignació era tan gran que arribaren a dir:

*«Esos payeses nacieron para esclavos. Con su pan se lo coman».*³⁵

A diversos municipis, on hi havia molts de republi- cans, ni tan sols s'havien atrevit a presentar la seva candi- datura. El cas de Pollença fou especialment polèmic. En

Francesc García Orell

aquest municipi amb important tradició republicana, un dirigent republicà, Joan Albis, pactà amb els conserva- dors i tanmateix fracassà a les eleccions. Aquest fet fou criticat, a Pollença mateix, per Gabriel Aguiló Cortés i, a Palma, pel diari «La Unión Republicana». La crisi del re- publicanisme pollencí se solucionà el desembre de 1901 amb un míting on els dirigents ciutadans comprovaren que la retirada de Joan Albis no havia provocat descorat- jament entre els republicans d'aquesta vila. En aquest acte, Francesc García Orell, aleshores president del co- mitè de Palma, deixà clar que el partit Unió Republicana.

*«deja en entera libertad a los pueblos para decidir de la política de sus asuntos locales: quiere la independencia de los comites locales».*³⁶

Amb tot, els republicans obtengueren representació a diversos municipis.

A Manacor, on el republicanisme era nombrós i disci- plinat, obtengué tres regidors;³⁷ a Felanitx, dos; a Inca, al- tres dos i a Lluçmajor, un, Joan Ginard Fullana. També aconseguí alguns regidors a municipis més petits, com Deià (un regidor), Sant Llorenç des Cardassar (un regi- dor), Santa Maria del Camí (dos regidors, Pere Miquel Sbert Dols i Josep Mas Perelló³⁸) i Santanyí (un regidor).

A més, a Sant Joan, dos regidors elegits oficialment com a independents eren en realitat republicans.³⁹

Així, el 1902 la Unió Republicana tenia representa- ció, ja fos elegida el 1899 o el 1901, a Andratx, Capdepe- ra, Deià, Felanitx, Inca, Manacor, Pollença, Sant Llorenç,

Santa Maria, Santanyí i, mitjançant independents, a Selva i Sant Joan.

D'aquests municipis, era a Manacor on la minoria republicana (cinc regidors) era més forta i tenia més suport popular.

La política republicana en els ajuntaments dels pobles es fonamentava en la millora de les finances i en una distribució més igualitària dels impostos.

Per aconseguir aquests dos objectius era bàsic modificar l'impost dels consums. Aquest tribut va ser creat el 1845 i reunia diferents impostos indirectes damunt articles de primera necessitat i comestibles (sabó, oli, vi, carn fresca, embotits). Era percebut en la forma del tradicional dret de portes en introduir les mercaderies en els nuclis de població. Va ser molt criticat i fou momentàniament abolit el 1854 i el 1868, però subsistí, amb moltes modificacions, fins a mitjan s XX.

Segons els republicans, els partits monàrquics utilitzen el repartiment de l'impost dels consums en el seu propi benefici:

«Dueños de las juntas repartidoras, amortiguada la opinión pública, contando con la Delegación de Hacienda, la Dirección General y el ministro, nuestros enemigos distribuían las cuotas de la manera más arbitraria. A los simples jornaleros les señalaban centenares y aún miles de pesetas y a los ricos aquellas, muchas veces, no llegaban a veinte y cinco pesetas.

*No contentos con esto, decretaban la insolvencia de los paniaguados y convertían en partidas fallidas 300 familias de las más acomodadas, como en Manacor, y ese déficit en la realización anual del reparto iba creando la fabulosa deuda municipal».*⁴⁰

Per solucionar aquesta injustícia, proposaven crear comissions de barri i recollir signatures per fer un repartiment de consums on les quotes fossin més equitatives. De totes maneres, això era una solució momentània ja que la solució definitiva era que les Corts abolissin els consums. Els regidors republicans havien de demanar als Ajuntaments que s'adherissin en aquesta petició.

A més, els republicans eren contraris a altres contribucions establertes perquè afavorien les classes riques en perjudici de les pobres. També rebutjaven

*«las contribuciones personales, como el servicio de quintas, que es una esclavitud para la juventud».*⁴¹

3. LES ELECCIONS LEGISLATIVES

Les eleccions generals mai no varen tenir pels republicans mallorquins la mateixa importància que les municipals. El fet que Palma i la Part Forana constituïssin un únic districte electoral perjudicava els republicans. Si hi hagués hagut districtes separats, haurien pogut aconseguir algun escó per Palma, on aconseguiren ésser majoritaris el 1901 i el 1903.

A les eleccions a Corts d'abril de 1896, es varen abstenir i no presentaren ni un candidat. Varen tornar a adoptar aquesta positura en els comicis generals de març de 1898.⁴²

En canvi, poc després s'inicià un període de participació en els comicis generals, que coincidí amb un important creixement del republicanisme mallorquí.

Analitzarem a continuació els comicis legislatius de 1899 i deixam per una altra ocasió l'estudi dels de 1901.

3.1. LES ELECCIONS GENERALS D'ABRIL DE 1899

Les eleccions a Corts d'abril de 1899 es realitzaren en el mateix context i amb les mateixes coalicions que les municipals de maig d'aquell mateix any.

D'una banda, hi havia les forces del Pacte, conservadors silvelistes i liberals gamacistes-mauristes, i de l'altre, la Coalició Liberal, formada per liberals sagastins (també dits liberals demòcrates i liberals dinàstics), conservadors romeristes, weyleristes i sagastins.

Els republicans elegiren candidat a diputat Epifani Fàbregues Santander, que ja havia ocupat càrrecs públics en nom dels republicans. Ell i el liberal sagastí Miquel Socias Caimari, foren els candidats de la Coalició Liberal.

Fàbregues fou acusat pels liberals gamacistes-mauristes de fer que els criats de casa seva

*«en su presencia se inclinen (...) dando a su familia el tratamiento de Vuesa Merced».*⁴³

Aquest tractament era exclusiu a Palma de la noblesa mallorquina.⁴⁴

Els gamacistes-mauristes intentaren sembrar zitzània en el si de la Coalició i afirmaren que el candidat Miquel Socias havia proposat a diversos pobles que es votàs als candidats Antoni Maura, al comte de Sallent i a ell mateix. O sigui que recomanaria a dos candidats del Pacte, un gamacista-maurista i un conservador, contra l'altra candidat de la Coalició, el republicà Fàbregues.⁴⁵

Per la seva banda, els republicans criticaven duríssimament la forma i la coherència del Pacte i la política dels gamacistes-mauristes, sobretot de Pasqual Ribot.

El Pacte havia estat signat a Madrid, a la casa d'Antoni Maura, entre aquest polític gamacista, el seu lloctinent i cunyat Pasqual Ribot i els conservadors Josep Cotoner i Allendesalazar, comte de Sallent, i Lluís San Simón, comte de San Simón.

La visió que tenien els republicans d'aquest pacte era la següent:

«Jamás país alguno ha sido víctima de mayor sarcasmo del que han propinado a Mallorca, con su contubernio nefasto, los dos condes y ambos cuñados.

Los cotoneristas y los mauristas dividieron la isla en dos bandos irreconciliables y sembrados de odios africanos. Mandaban los de Cotoner, y ya sabían los de Maura lo que les esperaba. Mandaban los mauritanos y á los de Cotoner no les reconocían el aire para respirar, y así la vida se ha hecho imposible en todos los pueblos, mayormente te-

niendo el bando dominante esa arma terrible de los consumos en forma de reparto (...).

*Pero de la noche á la mañana, los condes se entienden con los cuñados y forman una candidatura de San Simón, Cotoner, Ribot, Maura y Sureda y quieren que los electores les voten como borregos».*⁴⁶

Per als republicans el gamacisme balear, és a dir, el maurisme, representava

*«la inmoralidad en la administración pública y en los Ayuntamientos de la isla».*⁴⁷

El seu òrgan, «El Día»,⁴⁸ amb el qual polemitzava sovint «La Unión Republicana», era anomenat «La Gaceta de Sarasa». Segons els republicans, aquest diari, que començà a sortir el 4 d'abril de 1899, havia estat creat per al combat electoral.⁴⁹

Els mauristes-gamacistes patiren importants defecions quan al final de 1899 trencaren definitivament amb el Partit Liberal de Sagasta. Havien abandonat el casino maurista-gamacista La Peña, Miquel Socias Caimari, Alexandre Rosselló, Marià Canals, Josep Socias Gradolí, Joan Alcover, Pere Martínez, Narcís Sans, Josep Rubert i Jaume Sitjar.

El polític més criticat pels republicans era Pasqual Ribot, el cacic per excel·lència dels liberals-gamacistes. Aquest advocat, casat amb Margalida Maura, segons el republicanisme illenc era detestat per

*«Mallorca entera (...) porque sabe que a éste se debe el que el Ayuntamiento de Palma se haya convertido en una casa de asilo, donde acuden á tomar albergue todos los inútiles de la Peña, por lo cual ha habido necesidad de que se diera torcida inversión á los fondos del Común».*⁵⁰

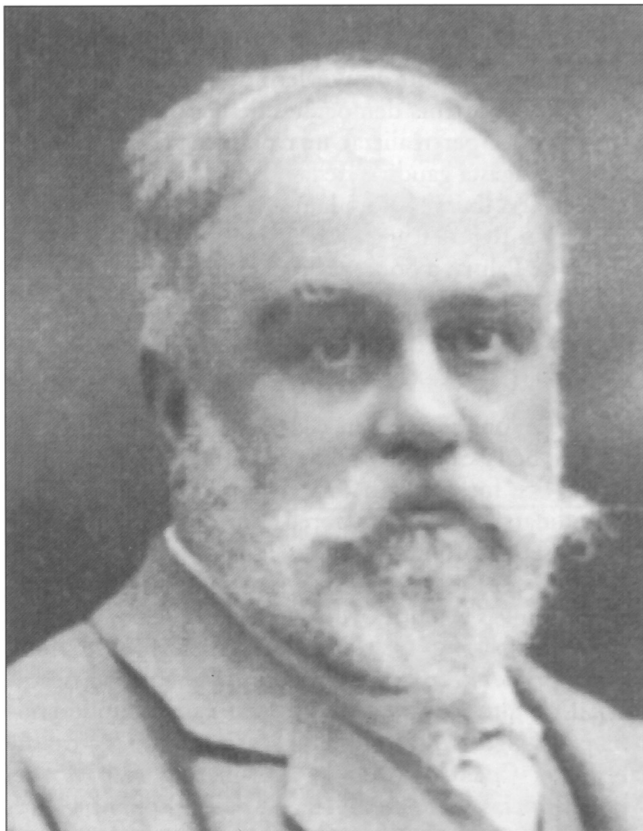
A més, s'acusava Pasqual Ribot de permetre el joc, que era prohibit però proporcionava gran beneficis,

*«¿Durante las épocas de D. Victoriano Guzmán (gobernador civil el 1893-95 i el 1897-98), gamacista de pura sangre entregado en cuerpo y alma al sr. Ribot, Alorda y Compañía, quién es el responsable de haberse jugado como nunca en Mallorca?».*⁵¹

Ni tan sols Antoni Maura s'escapava de les dures crítiques dels republicans mallorquins:

*«El nombre de Maura indigna al pueblo palmense porque ven en este no sólo á un cunero que, aunque nacido en Mallorca, solo se acuerda de ésta cuando para obtener la investidura de diputado viene a mendigar los votos de los mallorquines, sino que él, es el responsable de los atropellos é injusticias cometidos por el que en Mallorca se ha creído dueño de las vidas y haciendas de los naturales de la Balear Mayor (és a dir, Pasqual Ribot)».*⁵²

Fins i tot es permetien fer demagogia amb diversos crims irresolts comesos recentment a Bendinat, Son Sardina i es Coll d'en Rabassa. La ineficàcia de la policia seria causada perquè eren gent col·locada pels cacics libe-

Benet Pons i Fàbregues

ral (Pasqual Ribot) o conservador (el comte de Sallent) i que «a nadie más que a estos obedecen».⁵³

Els republicans també acusaven Pasqual Ribot d'haver donat suport al carlisme a causa del seu odi als conservadors, als quals ara s'havia aliat. Sense l'ajut de Ribot els carlistes mai no haurien aconseguit regidors o diputats. Segons els republicans

*«Ahora que Ribot no puede apoyarles, porque necesita apoyarse a sí mismo, (els carlins) se retraen pudorosamente. Pero y ello es de justicia, suponemos que los carlistas votaran al candidatura Cuñado-Condeso (és a dir, el Pacte)».*⁵⁴

Durant la campanya electoral, els republicans mallorquins no escamitaren elogis envers el general Weyler i els weyleristes. En el Centre Weylerista de Palma se celebrà un míting conjunt de la Coalició on hi participaren republicans (Jeroni Pou, Francesc García Orell) i liberals demòcrates (Miquel Socias Caimari).⁵⁵ A més, afirmaven que en una ocasió, amb Maura en el poder,⁵⁶ aquest i el seu lloctinent (Pasqual Ribot), s'havia oposat a la candidatura de Weyler al Senat per Mallorca, de manera que el general es presentà per una altra província i fou elegit.⁵⁷ No hi ha dubte que el general mallorquí era l'esperança regeneracionista dels republicans

*«Que Dios y la patria le premien el bien que en estos momentos produce su conducta en Mallorca».*⁵⁸

Els dirigents republicans confiaven en què aviat cauria el govern conservador de Francisco Silvela i que el liberal Sagasta, amb el suport de Weyler i de Romero Robledo i amb tots els elements demòcrates del Partit Liberal, ocuparia el poder per realitzar una política de caràcter democràtic. Sagasta gaudiria de la benevolència del republicanisme per a lluitar contra la reacció i el clericalisme.

La Unió Republicana va realitzar actes públics en els voltants de Palma, a Son Sardina i es Secar de la Real, i a diversos pobles de la Part Forana, a Algaida, Campos, Manacor i Lluçmajor. En aquesta darrera vila denuncià que els guàrdies municipals pressionaven perquè es votàs a favor del Pacte.⁵⁹

Les eleccions se celebraren el 16 d'abril i, tot i que els candidats de la Coalició obtengueren un nombre important de vots, foren elegits tots els del Pacte. En concret, els candidats guanyadors foren Enric Sureda (18.051 vots), Josep Cotoner Allendesalazar —comte de Sallent— (17.321 vots), Lluís de San Simón —comte de San Simón— (15.961 vots), Pasqual Ribot Pellicer (13.320 vots) i Antoni Maura Montaner (13.159 vots). Els tres primers eren conservadors (o liberals conservadors), i els altres dos gamacistes-mauristes (també anomenats en alguna ocasió liberals fusionistes). Els candidats de la Coalició assoliren així mateix 12.678 vots (Miquel Socias Caimari) i 10.374 vots (Epifani Fàbregues). També es presentaren dos candidats socialistes «cuneros», Antonio García Quejido i Toribio Reoyo, que rebren 531 i 223 vots, respectivament.

Per municipis, a Palma el candidat republicà amb 2.945 vots, només fou superat pel conservador Josep Cotoner, amb 3.013. San Simón en va rebre 2.915, Miquel Socias 2.800, Antoni Maura 2.767 i Pasqual Ribot 552. És clar que els del Pacte havien acordat que aquest darrer només fos votat a la Part Forana. Segons els republicans, que volien enverinar les relacions entre conservadors i gamacistes-mauristes, aquests havien fet votar per Ribot en contra del que havien acordat anteriorment.⁶⁰

Epifani Fàbregues fou el candidat més votat a nombroses seccions de Palma.⁶¹ De les 33 seccions en que es dividia electoralment la capital quan hi havia eleccions, el republicà fou el més votat a les seccions 1 (Casa Consistorial), 2 (Sant Nicolau), 3 (Santa Eulàlia), 5 (Montision), 7 (Consolació), 11 (Socors), 12 (Mercadal), 13 (Sant Antoni de Pàdua), 14 (Sindicat), 15 (Alfareria), 16 (Hostalets), 18 (Sant Antoni de Viana), 19 (Caputxins), 20 (Rambla), 24 (Sant Gaietà), 25 (Concepció) i 28 (Plaça de Navegació). A tres seccions, la 8 (Sant Francesc), la 22 (Sant Pere) i la 23 (Plaça de Santa Catalina), Fàbregues empatà amb Miquel Socias. Aquest, només guanyà a la 4 (Banc). Per la seva banda, Josep Cotoner guanyà a dues seccions del centre de Palma (la 17 —Plaça Major— i la 21 —la Llonja—) i a nombroses seccions dels barris perifèrics de Palma, com la 9 (Coll d'en Rabassa), la 10 (la Soledat), la 27 (Sant Magi), 29 (Plaça del Progrés), 30 (Molins), la 31 (la Bonanova), on per 410 vots

del candidat conservador el republicà tan sols n'obtingué 16, la 32 (Son Serra), la 34 (es Secar de la Real) i la 35 (Son Sardina). En una secció, la 26 (Hospital), empataren Cotoner i San Simón. Aquest tan sols guanyà a la 33 (Son Anglada). Antoni Maura també fou el candidat més votat en una única secció, la 6 (Santa Fe).

Sembla clar que només mobilitzant el vot rural o semi-rural de Palma, els candidats del Pacte aconseguiren derrotar el republicà. És probable que en aquella època fossin més possibles en aquestes zones manipulacions del vot de caràcter caciquil. Els republicans denunciaren l'«ensacada» feta a la Bonanova pel conservador Josep Esteva.

De totes maneres, el poder també tenia a Palma recursos poc legals al seu abast. La Unió Republicana afirmava que els femeters de Palma havien tengut una reunió on el batle, Enric Sureda Morera, els havia dit a qui havien de votar, en concret a la candidatura del Pacte,

*«con el bien entendido, que de no hacerlo perderían el barrio donde vienen honradamente ganando el pan».*⁶²

Malgrat aquestes distorsions del vot, els resultats de Palma foren rebuts pels republicans com un gran èxit i segons ells Palma era «antiribotista» i no s'havia deixat influir per l'«amadrileñado» Antoni Maura.

El mateix vespre del dia de les eleccions hi va haver a Palma una manifestació contra la candidatura del Pacte, i en especial contra els gamacistes-mauristes. Aquesta fou la crònica publicada l'endemà per «La Unió Republicana»:

«No bastaba la protesta hecha por el pueblo de Palma en las urnas, contra los fusionistas (és a dir, gamacistes-mauristes), era necesario que la protesta se hiciese más pública, aún, y en efecto, así la hicieron más de dos mil personas, la que después de haber acudido a la estación de Ferrocarril para hacer solemne demostración de afecto á los señores que regresaban á Palma después de haber acudido en Comisión a varios pueblos de la isla para presenciar la votación, se dirigieron en manifestación de una manera pacífica, por las calles de San Miguel, Cereols, Colón, Plaza de Cort, Conquistador, Unión y Concepción, vitoreando á los candidatos de la coalición, al general Weyler i á D. Jerónimo Pou.

Luego que la manifestación se halló frente la Peña, prrumpieron todos los que la componían en mueras a Ribot, á la Peña, al Gamacismo Balear y á los estetas.

Era tan imponente la manifestación, que hay quine nos asegura que ante el temor de un conflicto, hubo muchos fusionistas que al apercibirse de ello, para escurrir el bulto, se escaparon de la Peña, saltando por las ventanas de la parte trasera que el Areópago fusionista tiene en la calle de Pelaires.

El desagrado que el pueblo palmesano demostró ayer á los fusionistas, nos indica que Ribot, con su política nefasta de ambiciones, odios y rivalidades ha fracasado por completo en Mallorca, lo que mucho celebramos y hacemos constar en honor y gloria de Mallorca honrada».

A la Part Forana, en conjunt, els resultats foren molt inferiors als de Palma capital. Aquesta tendència es mantengué en altres comicis generals i municipals d'aquest període.

Les diferències entre un municipi i altre, pel que fa als sufragis recollits pels republicans, foren més que notables.⁶³

Els resultats del candidat republicà foren bons a sa Pobra (on amb 541 vots fou el més votat), Esporles (158 vots, segon candidat més votat), Felanitx (563, tercer) i Andratx (273, tercer).

A diversos pobles, els resultats foren regulars, ja que si bé es recolliren xifres importants de vots, el candidat republicà restà en quart, cinquè o fins i tot sisè i setè lloc. És el cas de Sineu, on amb 433 vots fou el quart candidat més votat; de Manacor (791 vots), Pollença (524), Muro (222), Montuïri (214), Llubí (200), Binissalem (170), Costitx (83) i Deià (60), on fou el quint candidat amb més vots; de Sóller (331 vots), Porreres (315 vots) i Artà (291 vots), on ocupà el sisè lloc, i Lluçmajor, on malgrat treure 351 vots restà en el setè lloc.

En un grup important de municipis, Epifani Fàbregues no aconseguí recollir ni 200 vots i ocupà el cinquè, el sisè o el setè lloc entre els candidats més votats. Sovint, el candidat amb sufragi triplicava, quadruplicava o fins i tot sextuplicava el republicà. Així els resultats foren dolents a Alcúdia (124), Algaida (102), Búger (72), Campos (100), Capdepera (97), Estellencs (59), Fornalutx (48), Inca (132), Lloseta (104), Santanyí (155), Santa Margalida (120), Sant Llorenç (68) i Sencelles (136).

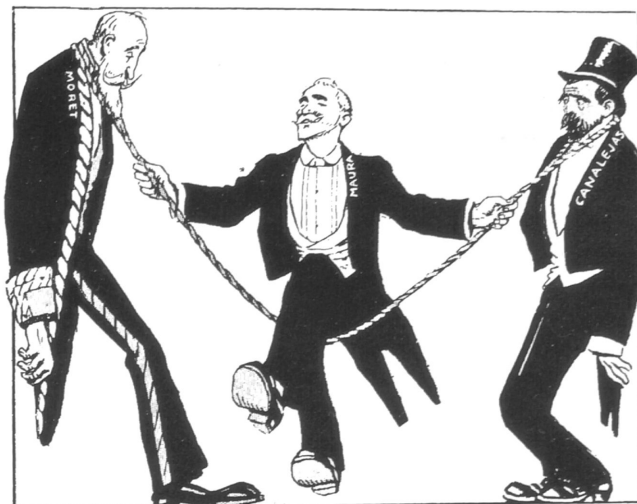
Però hi va haver municipis on els resultats foren encara pitjor. És el cas de Son Servera (54 vots), Santa Maria del Camí (49), Calvià (48), Maria de la Salut (46), Establiments —que aleshores era municipi— (29), Marratxí (24), Bunyola (22), Alaró (10), Puigpunyent (6) i Santa Eugènia (3). En els següents municipis, els republicans no reberen cap sufragi: Campanet, Escorca, Petra, Santa Eugènia, Sant Joan, Valldemossa i Vilafranca de Bonany.

Els republicans denunciaren que s'havia falsificat la voluntat dels electors a Alaró, Algaida, Inca i Sant Joan. En el cas d'Algaida detallaren que el secretari de l'Ajuntament de Palma, Guillem Roca, havia amenaçat els electors algaidins que no volien votar la candidatura del Pacte amb un augment en el repartiment de l'impost dels consums o amb l'alta en el padró de la contribució industrial. A més, a la Secció anomenada Escola de Nines, d'aquesta mateixa vila,

*«los sodomitas de Ribot insacularon el censo impidiendo que votaran los verdaderos electores».*⁶⁴

En canvi, consideraven que els electors havien demostrat la seva voluntat a Sineu, Pollença, Felanitx, Sencelles, Esporles, Valldemossa, Selva, Deià, Montuïri i Bunyola. S'ha de destacar que, com hem vist, en alguns d'aquests municipis (Bunyola, Valldemossa) els resultats assolits per Fàbregues foren desastrosos. ■

Antoni Marimon Riutort

Caricatura d'Antoni Maura amb Mora i Canalejas

NOTES

(*) Aquests article fa part d'un treball més ampli que ha estat possible gràcies a un ajut a la investigació de la Comissió de Cultura del Consell Insular de Mallorca (1993).

(1) Sobre el republicanisme del període 1879-81, vegeu GABRIEL, Pere (1975) *Entorn del moviment obrer a Mallorca el segle XIX (I)*, «Randa», Barcelona, núm 1, pàg. 114-118; i per el període 1890-95, la segona part d'aquest mateix article a «Randa», núm 2, 1976, pàg. 107-109.

(2) «La Unión Republicana», 27 de març de 1897.

(3) «La Última Hora», 12 de maig de 1895. Vegeu també GABRIEL, P. (1976): Op. Cit. nota 1, pàg. 108, que es basa en «La Almudaina», 13 de maig de 1895.

(4) «La Unión Republicana», 10 de maig de 1897.

(5) Aquest petit carrer, avui desaparegut, anava del carrer dels Caputxins (avui pare Atanasi) al de les Illes Balears (avui Josep Tous i Ferrer), i era paral·lel al carrer de Sanoguera.

(6) «La Unión Republicana», 11 i 14 de maig de 1897.

(7) En concret, es tractava del 7è i darrer govern presidit pel cap conservador Antonio Cánovas del Castillo (març de 1895-agost de 1897).

(8) «La Unión Republicana», 27 de març de 1897, 30 de març, 9 i 12 de maig; «La Última Hora», 9 i 10 de maig de 1897. Vegeu també GABRIEL, P. (1976): Op. Cit. nota 1, pàg. 109.

(9) Vegeu MIR, Gregori (1990): *El mallorquinisme polític 1840-1936. Del regionalisme al nacionalisme*, Mallorca, volum I, pàg. 128-133.

(10) Les línies bàsiques d'aquest grup polític es poden trobar en el manifest del Cercle Weylerista titulat *A los mallorquines*, Palma, 27 de juny de 1898.

(11) GABRIEL, P. (1973): *El moviment obrer a Mallorca*, Barcelona, pàg. 38.

(12) «La Unión Republicana», 12 de maig de 1899.

(13) Ibidem.

(14) PLA, Josep (1957): *Les Illes*.

(15) «La Última Hora», 14 de maig de 1899. Vegeu també GABRIEL, P.: Op. Cit. nota 11, pàg. 38-39.

(16) «La Unión Republicana», 15 de maig de 1899. Pasqual Ribot era un dels principals dirigents del Partit Liberal a Mallorca. En diverses ocasions fou batle de Palma, diputat a corts i governador civil a la Península. Era considerat un cacic i, efectivament, era casat amb una germana de Maura, Margalida.

(17) «La Última Hora» 15 de maig de 1899, «La Unión Republicana», 27 de maig de 1899, GABRIEL, P.: Op. Cit. nota 11, pàg. 39 i GABRIEL, Pere (1992): *Lluçmajor i les associacions populars i obreres, 1866-1916*, Lluçmajor, pàg. 17.

(18) «La Unión Republicana», 12 de novembre de 1901.

(19) Precisament des de novembre de 1901, a la causa de la mort de Gamazo, Maura encapçalava la dissidència fins aleshores anomenada

(19) Precisament des de novembre de 1901, a la causa de la mort de Gamazo, Maura encapçalava la dissidència fins aleshores anomenada gamacista, que disposava d'un grup de diputats a Madrid.

(20) «La Unión Republicana», 9 de novembre de 1901.

(21) Ibidem, 15 de novembre.

(22) Ibid. 7 de novembre.

(23) Ibid, 4 de novembre.

(24) Ibid, 8 de novembre.

(25) Ibid, 9 de novembre.

(26) Ibid, 8 de novembre.

(27) Ibid.

(28) Vegeu la seva biografia a la «Gran Enciclopèdia de Mallorca», tom 12, pàg.67-68, redactada per Miquel Alenyar i PONS FÀBREGUES, Benet (1906): *Juan Oliver (Maneu), Vicente Juan (Ribas). Memorias biográficas*, Palma.

(29) GABRIEL, P.: Op. Cit. nota 11, pàg 39 i «La Última Hora», 10 de novembre de 1901.

(30) «La Unión Republicana», 22 de novembre de 1901.

(31) Ibidem, 12 de novembre.

(32) «La Última Hora», 10 de novembre de 1901.

(33) Ibid, 11 de novembre.

(34) PONS FÀBREGUES, Benito (1902): *Guía de la administración municipal de Palma*, pàg. 63-66.

(35) «La Unión Republicana», 13 de novembre de 1901.

(36) Ibidem, 3 de desembre de 1901.

(37) «La Última Hora», 12 de novembre de 1901, si bé GABRIEL, P.: Op. Cit. nota 11, pàg. 39 indica que només n'obtingué dos.

(38) «La Unión Republicana», 29 de novembre de 1901. En canvi, «La Última Hora», 12 de novembre de 1901, només parla d'un regidor republicà a Santa Maria del Camí.

(39) La Unión Republicana», 15 de novembre de 1901.

(40) Ibidem, 26 de novembre, «La política republicana en los pueblos».

(41) Ibid.

(42) SÀEZ ISERN, Francesc (1989): *Ciudadanos de primera. El cuerpo electoral mallorquín en el siglo XIX (1837-1899)*. Tesi doctoral inèdita, pàg. 413 i 414; GABRIEL, P.: Op. Cit. nota 1, pàg. 109.

(43) «La Unión Republicana», 5 d'abril de 1899.

(44) Vegeu VIDAL ALCOVER, Jaume (1993): *Clases sociales i llenguatge*, «Estudis Baleàrics», núm. 47, Palma, pàg. 91-103.

(45) La Unión Republicana», 11 d'abril de 1899.

(46) Ibid., 12 d'abril de 1899, El Pacto.

(47) Ibid, 7 d'abril.

(48) Sobre aquest diari, dirigit per Llorenç Barceló, vegeu l'article *El Día* a la «Gran Enciclopèdia de Mallorca i COMPANYY MATAS, Arnau (1993): *Catàleg de 100 anys de premsa diària de les Balears*, Palma, pàg. 27.

(49) «La Unión Republicana», 13 d'abril de 1899.

(50) Ibid, 1 d'abril.

(51) Ibid, 12 d'abril.

(52) Ibid, 1 d'abril.

(53) Ibid, 12 d'abril.

(54) Ibid.

(55) Ibid, 11 d'abril.

(56) O sigui o bé en el període desembre de 1892-març de 1894, en què Maura fou ministre d'Ultramar; o en el període desembre de 1894-març de 1895, quan l'estadista mallorquí ocupà el càrrec de ministre de gràcia i justícia.

(57) De fet, Valerià Weyler va esser senador per Canàries i per Màlaga. Vegeu SANTANER MARÍ, Joan (1985): *General Weyler*, Palma, pàg. 40 i 42.

(58) «La Unión Republicana», 16 d'abril de 1897.

(59) Ibid, 10 i 15 d'abril de 1899.

(60) Ibid, 17 d'abril de 1899.

(61) Ibid, 16 d'abril de 1899.

(62) Ibid, 15 d'abril de 1899.

(63) Les dades dels resultats per municipis les agafam de SÀEZ, F.: Op. Cit. nota 70, pàg. 449-452.

(64) «La Unión Republicana», 17 d'abril de 1899.

Biblioteques Municipals

PALMA Carrer den Colom i Jaume II

CORT

Pça. Cort, 1
c.p. 07 001

SON RAPINYA

Catalina March, s/n.
C.P. 07013

SON XIMELIS

Cap Blanc, s/n.
C.P. 07011

RAFAL VELL

Pere Ripoll Palou, 9
C.P. 07008

GENOVA

Barranco, 2
C.P. 07015

ESTABLIMENTS

Pça Immaculada, 3
C.P. 07010

SANT JORDI

Bauçà, 31
C.P. 07199

ARENAL

Pça. Gaspar Rul.lan
Garcies, 5
C.P. 07600

COLL D'EN REBASSA

Albuera, s/n.
C.P. 07007

BLANQUERNA

San Joaquin, 9
C.P. 07003

SON GOTLEU

Regal, 105
C.P. 07008

SA INDIOTERIA

Gremi Tintorers, s/n.
C.P. 07009

POLIGON DE LLEVANT

Ciutat de Queretaro, 3
C.P. 07007

MOLINAR

Xadó, 7
C.P. 07008

SANTA CATALINA

Fàbrica, 34
C.P. 07013

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar,
parades 104b/105b
C.P. 07002

BIBLIOTECAS MUNICIPALS

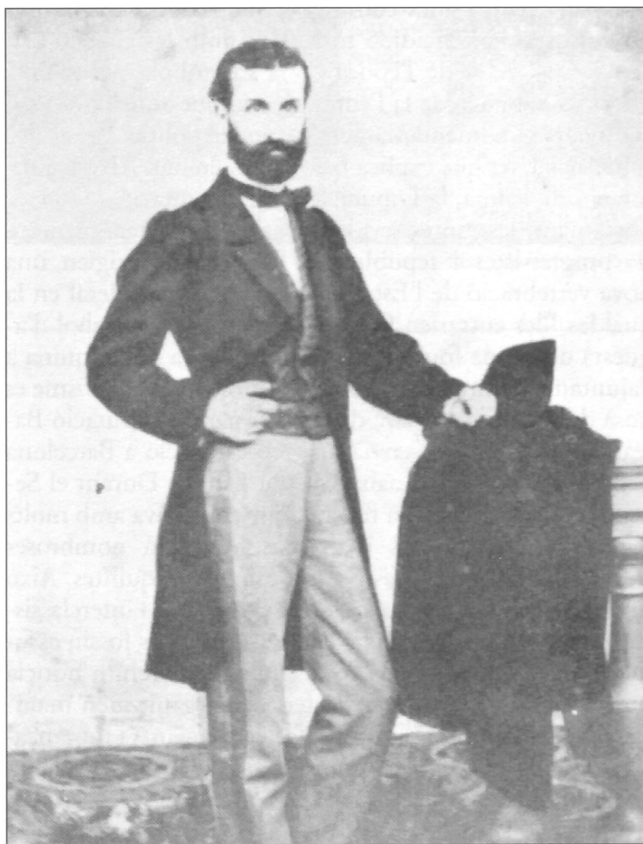
Ajuntament de Palma

■ ISABEL PEÑARRUBIA I MARQUÈS

DOSSIER:
EL REPUBLICANISME
MALLORQUÍ
1868-1923

L'ALTERNATIVA MODERNITZADORA DELS REPUBLICANS FEDERALS (1868-1900)

Ahores d'ara encara ens manca un estudi exhaustiu de l'extracció social del republicanisme illenc. Miquel dels Sants Oliver ens parla de com havia arrelat aquesta ideologia entre els industrials, menestrals i gent del comerç. Jo mateixa he comprovat a llistes electorals de diferents períodes la constant de candidats republicans procedents d'aquells sectors socials.¹ Sabem d'algun fabricant important, com Joan Oliver «Maneu» o algun gran comerciant com Gabriel Alzamora Ginard que també seguien aquell credo; a més a més, Pere Gabriel² ens explica com els socialistes de començaments del nostre segle titllaven de botiguers els republicans i s'enfrontaven a alguns fabricants republicans pel rebuig de les vagues. El mateix autor a un altre lloc³ aporta dades que ens corroboren que durant el darrer quart del vuitcents molts industrials i capitans d'empresa s'adheriren al republicanisme. Ja que foren iniciatives dels republicans la fundació de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat, del Banc Mallorquí, de la Cia. Curtidora i Industrial, entre d'altres. També el republicà afrancesat Joan Baptista Ensenyat, autor d'obra literària i lligat a l'Escola Mercantil, es dedicava a fabricar oli a Sóller.⁴ Molts pilots i naviliers que feien la ruta transoceànica durant gran part del segle XIX foren propers al republicanisme i a la maçoneria. Com ens explica Francesc Sanllorrente,⁵ fou molt corrent a la segona meitat del vuitcents que confluïssin en els mateixos individus l'obediència maçònica i la republicana. Aquest autor, després d'observar l'abundància de pilots maçons a la Mallorca d'aleshores, ho relaciona amb el fet que entraren en contacte amb l'organització quan recalaven en els ports americans. Un cas que pot ser paradigmàtic fou el de Ricard Roca Amorós, polifacètic empresari, industrial del paper, navilier, president el 1907 de la Cambra de Comerç, fou durant un temps pilot i arribà al grau de Gran Mestre de la Lògia mallorquina Caritat, de tendència catalanista i pertanyent a La Gran Lògia Simbòlica Catalano-Balear. D'ell no podem assegurar la

Joaquim Fiol

seva afiliació republicana, tot i que la lògia a què pertanyia així es definia, però tenim constància que son pare Francesc Roca Paretés, —fundador de la fàbrica de paper que duia el seu nom—, s'uní al republicanisme federal.

Tanmateix no pretenc ser exhaustiva en la citació de personatges republicans, ja que ací el que m'interessa és fer un seguiment del seu protagonisme modernitzador, fet que adquiriria una especial rellevància quan entrava en crisi el model de desenvolupament mallorquí, heretat del set-

cents. D'altra banda, el republicanisme federal també reaccionà contra els entrebancs que posava l'estat central al progrés de la indústria i comerç mallorquins i el més important és que sabé lligar-ho amb la demanda d'autonomia. Un període molt actiu en aquest sentit fou el Sexenni Revolucionari ja que suposà que aquells grups socials no hegemònics dins la Mallorca d'aleshores ocupassin les institucions polítiques. I eren subordinats perquè l'empresariat industrial, si bé constituïa un teixit estès per Ciutat i per segons quins pobles, abundava el petit taller amb pocs treballadors i escassament mecanitzat.⁶ Amb l'excepció d'una partida de fàbriques tèxtils i metal·lúrgiques que concentraven un nombre considerable de màquines i d'obrers. Per tant els industrials grossos i amb pes social eren pocs i no podien formar un grup de pressió dins l'illa i encara menys podien pretendre ser escoltats per les altes instàncies estatals. Tant ells com els comerciants s'havien de subordinar als propietaris agraris, els quals a la vegada posseïen accions a les companyies bancàries i tenien uns interessos que coincidien totalment amb les classes dirigents espanyoles de l'època. Una carambola política, la Gloriosa, vinguda de la Península, féu que aquell grup social ocupàs momentàniament el poder polític, no el domini social, fet que explica la seva efimereïtat. Així, l'ajuntament de Palma, la Diputació, la representació a Corts i, òbviament, les juntes revolucionàries estigueren en mans de progressistes i republicans. Els federals exigien una nova vertebració de l'Estat en una república federal en la qual les Illes entrarien formant l'Estat Balear, símbol d'aquesta demanda fou que onejàs la bandera mallorquina a l'ajuntament ciutadà. La irrenunciabilitat al federalisme es posà de manifest el març del 1873 quan la Diputació Balear, ara republicana, envià una representació a Barcelona per tal d'adherir-se al naixent Estat Català. Durant el Sexenni el partit republicà federal, que comptava amb molts seguidors entre obrers i artesans, desplegà nombroses campanyes contra l'excessiva imposició i les quintes. Això fou una constant tot al llarg del segle XIX i l'interclassisme del partit feia que aquelles reivindicacions fossin assolides tant pels obrers com pels empresaris. Tenim notícia que el 1870, per exemple, els federals organitzaren manifestacions, reunions d'industrials i comerciants i un tancament dels comerços de Ciutat per tal d'oposar-se a les tarifes industrials del ministre Figuerola. El periòdic republicà «El Iris del Pueblo» mostrava la seva solidaritat amb aquell grup social quan el 12-V-1870 publicava: «*Los que ejercitan las industrias en pequeña escala tendrán que abandonarla y cerrar sus tiendas (...). ¿Y se dirá todavía que se protege la industria y el trabajo?*». En aquest sentit cal també interpretar que el 1882 sorgís del republicanisme la iniciativa de fundar una Lliga de Contribuents per tal de defensar-se de l'excessiva imposició. Amb la Restauració els partits dinàstics arbitraren un sistema perquè els republicans no aconseguissin el diputat i mig que, almenys, els corresponia pel nombre de vots de Ciutat: aplicaren el conegut article 29 i feren de l'illa un districte únic. Aleshores

el partit republicà només es presentà a les municipals i es dedicà a fons a vehicular la dissidència mitjançant un ric teixit associatiu que anà dels orfeons, ateneus, casinos, l'Escola Mercantil, la Unió Obrera Balear, fins a la Lliga de Contribuents, etc... Organitzacions interclassistes, com el mateix republicanisme, que canalitzaven les necessitats de mutualisme i cooperació de les classes populars o simplement culturals i d'esbarjo. El 1881 neix com a iniciativa dels republicans la Unió Obrera Balear que combinava un discurs teòric d'emancipació obrera, mitjançant la participació dels obrers a l'empresa, amb una pràctica mutualista i de creació d'escoles per als treballadors. Dins del seu si convivien opcions més revolucionàries amb opcions més reformistes, com la dels sabaters,⁷ que parlaven de solucionar la crisi de la indústria i la consegüent emigració cooperant amb els seus empresaris, ja que no debades els republicans comptaven amb molts afiliats en aquell gremi. La premsa republicana d'aquells anys vuitanta també es feia ressò de la crisi de mercats de la sabata mallorquina i propugnava, en comptes de l'enfrontament amb el patró, «*la transformación del trabajador en asociado allá donde sea posible*»,⁸ junt amb la formació de cooperatives de producció, de consum, mutualitats, etc... L'any 1884 els republicans federals preocupats per la competència de la sabata ianki als mercats antillans intentaven salvar-los proposant una solució confederal al problema colonial.⁹ També Pere d'Alcàntara Peña, en aquells anys molt acostat al republicanisme, havia fundat el 1874 la societat «El Porvenir del Obrero», que compartia el mateix ideal republicà de l'emancipació per la instrucció, confiant en la col·laboració patronal. Peña proposava en una conferència que impartí a la dita societat l'any 1884,¹⁰ la creació d'una escola industrial que amb la col·laboració de capital i treball, fent als socis accionistes oferiria una solució a la crisi industrial. Partia de l'anàlisi que aquella crisi es devia a la manca de qualificació de la mà d'obra i al poc capital. Argumentava que una associació no podia ser només mútua i recreativa, sinó que calia instruir els infants obrers. Proposava que l'associació construís cases pels obrers i iniciàs empreses. I que cobrís totes les necessitats dels socis, des de guarderia, premsa, fins a coneixements de l'ofici. El model que intentava aplicar a la futura escola industrial era el de la republicana Escola Mercantil, a la qual lloava. Una iniciativa modernitzadora que Peña creia que ajudaria a recuperar l'antiga prosperitat i que, fent una al·lusió històrica, afirmava havia caracteritzat la Mallorca autònoma de l'època medieval.

L'any 1873 els federals propugnaven unes reformes, —l'enderrocament de les murades, el nou port i el ferrocarril—, que junt amb la constitució de l'Estat Balear havien de dur la prosperitat a les Illes. I, sorprenentment, comparaven el somiat autogovern amb el que tenia l'arxipèlag a mitjans del segle XIV, relacionant aquell auge del comerç amb l'autonomia i donant proves d'haver rescatat la memòria històrica pouada dels estudis de Quadrado, a qui citaven.¹¹ Peña també relacionà la necessitat

de recuperar l'autonomia, durant el Sexsenni, amb el retorn de la prosperitat medieval i ho feu en el discurs en commemoració dels agermanats, que precisament li havia comanat l'ajuntament republicà de Ciutat.¹² El cronista celebrava la recuperació de la bandera mallorquina que havien fet els republicans i que era la mateixa que enarboraren els agermanats. Tretze anys més tard tornaven a ser els republicans federals, ara mitjançant «La Autonomia» del 2-VII-1883, els que recolzant-se en la legitimitat històrica reclamaven l'autonomia, indispensable per tal de recuperar el desenrotllament econòmic.

Dins l'estratègia modernitzadora del republicanisme hem d'incloure la fundació el 1881 de l'Escola Mercantil engendrada en el si de l'Ateneu Balear i que fou rebuda amb gran entusiasme, especialment pels comerciants.¹³ Es proposava preparar els alumnes pel negoci mercantil, però també assolir el primer ensenyament en un règim mixt i seguint l'ensenyament racional i científic de «La Institución Libre de Enseñanza». El seu finançament es feia seguint la idea republicana de fer els usuaris socis accionistes i, tot i que el nombre d'alumnes arribà a ser important, no pogué sobreviure més de set anys. Rafel Ballester¹⁴ ens explica que la principal causa de la seva fallida fou el «*fariseísmo de ciertos elementos de mucho arraigo en la sociedad mallorquina de la época que presentaban a la Escuela como un peligro para la ortodoxia dado su carácter de escuela laica*». En resum, totes aquelles iniciatives que propugnaven els republicans i que haguessin suposat consolidar el comerç i la indústria mallorquines i en definitiva una economia diversificada i una modernització social foren engolides pel caciquisme de l'oligarquia terratinent, temorenc de perdre l'hegemonia social. ■

Isabel Peñarrubia i Marquès

NOTES

(1) B. Peñarrubia *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)*, Barcelona 1980, p. p. 53-56.

(2) P. Gabriel *El moviment obrer a Mallorca*, Barcelona 1973, p. 35.

(3) Idem «Mallorca contemporànea (s. XIX-XX)» dins *Historia de los Pueblos de España*, vol. II, Barcelona 1984, p. p. 185-6.

(4) P. de Montaner, «Lo que el siglo se llevó» p. 8, pròleg a M. Parera *Mallorca artística, arqueològica, monumental*, Palma 1991.

(5) F. Sanlloriente «La maçoneria a l'illa de Mallorca (1800-1900)» p. p. 7-31, dins *Randa 30*, Barcelona 1991.

(6) P. d'A. Peña *La Indústria Mallorquina*, Palma 1884.

(7) P. Gabriel «Entorn del moviment obrer a Mallorca el segle XIX» a *Randa 1*, 1975 p. 127.

(8) «El Comercio» 6-IX-1884 i «La Autonomia» 8-I-1884.

(9) «La Autonomia» 12-III-1884.

(10) P. d'A. Peña op. cit.

(11) «El Cantón Balear» 15-VI-1873.

(12) P. d'A. Peña *Consideraciones sobre el levantamiento de los Comeneros de Mallorca llamados Agermanats, que tuvo lugar en 7 de febrero del año 1521. Escritos de orden del M. I. Ayuntamiento de Palma, con motivo de la colocación del retrato de Juan Crespi, su iniciador, en el salón de sesiones de la Casa Consistorial, y de una lápida que conmemora este hecho; por el cronista general del Reino de Mallorca P. de A. Peña* Palma 1870.

(13) R. Ballester *Bosquejo histórico sobre la instrucción pública en Mallorca*. Palma 1904, p. 49.

(14) Idem p. 54-55.

Pere d'Alcàntara Peña

Carrer d'en Rubí, 5
Tel. (971) 71 38 21
07002 Palma (Mallorca)

DOS PROJECTES EDITORIALS AL SERVEI DE LA DIFUSIÓ DEL CONEIXEMENT HISTÒRIC

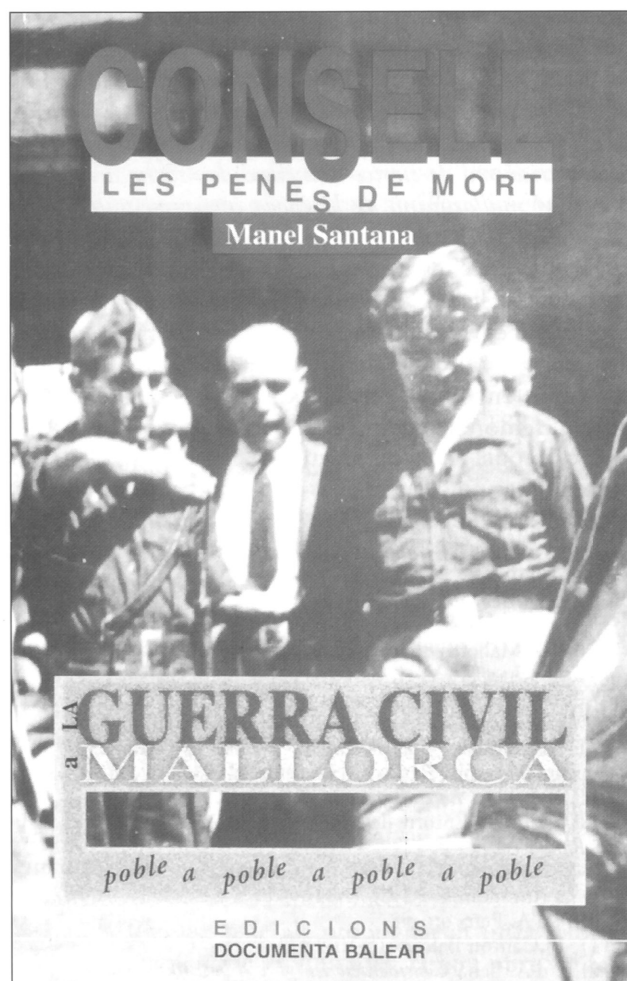
LA GUERRA DE TRES ANYS A LA VILA DE CONSELL

La Guerra Civil és un dels temes de la nostra història més recent que major expectació ha despertat i prova d'això és l'extraordinari seguiment i ressò que es feren els mitjans de comunicació davant la publicació el passat mes d'agost del llibre *Consell. Les penes de Mort*. Aquest llibre tal i com ja sabreu ha encetat una col·lecció, de la mà d'Edicions Documenta Balear, de treballs monogràfics titulada «La Guerra Civil Poble a Poble».

Una vegada més es va posar de manifest que els fets ocorreguts en la tragèdia del trenta-sis encara resten vius i fins i tot encara hi ha alguna persona que considera la Guerra Civil com un tema tabú del qual és millor no parlar-ne. Fins i tot algú em recriminà personalment el fet d'haver escrit un llibre tractant aquesta temàtica i em va acusar de provocador. Tot plegat féu que alguns dies abans de l'aparició del llibre —23 d'agost, amb motiu de les festes patronals de Consell en honor a Sant Bartomeu— hi hagués al poble alguna pujada de to fora de lloc i del tot innecessària. Prova d'això és que l'endemà d'haver-se presentat el llibre la major part dels rums-rums que circulaven amainaren amb la mateixa facilitat amb què s'havien iniciat dies abans.

És per tot això que el meu parlament en l'acte de presentació es va haver de centrar de manera gairebé exclusiva a parlar de la tasca de l'historiador i de llur funció. Vaig haver de fer alguna referència a la necessitat de conèixer el passat ens agradi o no, o tenguem més o manco simpaties a uns esdeveniments com els de la guerra. Vaig parlar de la necessitat de recollir els darrers testimonis orals que encara hi ha, tasca de la màxima urgència ja que de cada vegada són manco les persones que visqueren el conflicte bèl·lic i encara manco els de la Segona República.

M'ha cridat l'atenció la imatge o l'episodi que major interès ha despertat entre l'opinió pública de la Guerra Civil: la repressió. Efectivament, tant els mitjans de comunicació com la població de Consell quan parlàvem del llibre o em demanaven que els avancés el seu contingut, tothom feia alguna referència explícita a la repressió que

es va dur a terme al municipi. També he de reconèixer que el títol del llibre (*Consell. Les penes de Mort*) evidenciava que aquest aspecte tenia un pes important en el treball. Hi va haver, doncs, els dies previs a la presentació unes certes dosis sensacionalisme que si bé en alguns as-

Visita del feixista italià Arconovaldo Bonacorsi —comte Rossi—, a Consell el mes de setembre de 1936

pectes foren positius, ja que feren publicitat del llibre, també m'inquietaren donat que les persones afectades o que visqueren els fets del trenta-sis aquella setmana la visqueren de manera especial i fins i tot un poc preocupades per allò que diria o no diria el llibre.

Tal com he indicat abans la repressió és un dels capítols importants del treball. Fou una repressió exagerada, la que es va dur a terme a Consell, injustificada i aberrant. Les xifres parlen per elles mateixes: en un poble tan petit es dictaren devuit penes de mort, de les quals se'n dugueren a terme tres, hi va haver dos morts a les cunetes (fora de Consell) i vint-i-set consellers i conselleres foren empresonats.

Al meu veure el major encert de l'equip coordinador de la col·lecció, i molt especialment del seu cap, Arnau Company i Mates, és el fet d'encarregar la redacció dels llibres de la col·lecció als historiadors dels municipis. Això afavoreix que l'investigador que coneix de prop la realitat del seu poble, les persones i famílies implicades en els esdeveniments que s'investiguen, sàpiga fins on pot arribar, i tingui una especial cura i precaució a l'hora de citar noms i llinatges, sense que això hagi d'anar en detriment de l'objectivitat i del rigor històric ni de l'omissió de dades i fets de rellevància. En aquest sentit està clar que durant la investigació i recerca de fonts per escriure el llibre vaig trobar documents i testimonis força interessants, però també força comprometedors i delicats que em podien causar més d'un maldecap a mi mateix i a les persones implicades, d'un i d'altre bàndol. Per tant, fou necessari fer una tasca de selecció de documents i fets, sense que això vulgui dir obviar les dades i fets més transcendents. Sovint vaig optar per dir el «pecat» i deixar en l'anonimat el «pecador».

Ara bé, el treball vol abastar un ventall d'aspectes d'índole molt més diversa i que foren transcendents el trenta-sis. En primer lloc s'analitzen els aspectes d'índole socioeconòmica —agricultura, estructura de la propietat de la terra i indústria— com a elements importants i a tenir sempre en compte ja que determinen l'aparició de determinades classes socials, relacions de dependència o no

entre les persones (em referesc a les relacions patró/obrer, propietari/jornaler, per exemple). En segon lloc, el treball tracta d'abraçar cronològicament un període suficientment ampli per tal d'esbrinar els orígens socials i ideològics dels diferents personatges i organitzacions que tengueren rellevància el trenta-sis. Em referesc a l'actuació dels diferents col·lectius durant la Dictadura de Primo de Rivera i la Segona República. Els seus antecedents polítics i la seva participació en la vida social municipal anterior és un element d'anàlisi força suggestiu ja que aclareix moltes postures, actituds i actuacions en esclatar el Moviment. L'església, com a institució de vital importància també és objecte d'estudi rigorós, tant abans com després del trenta-sis. També es tracten aspectes quotidians però de gran transcendència com eren l'ensenyament (resulta molt interessant l'esforç educatiu realitzat durant la República i la tasca de depuració i control duita a terme per les autoritats franquistes en agafar aquestes el poder) i l'oci diari i quotidià, en especial el cinema, el teatre i els esports.

Cal destacar també, que una vegada que es va fer pública l'edició del llibre, tant a través dels mitjans de comunicació, com a través dels comentaris al carrer, freqüents i constants al poble els darrers dies, ens ha permès tenir accés a documents que restaven desapareguts o que ni tan sols sabíem que existien. En referesc a sentències dels tribunals militars, estatuts i llistats de socis d'associacions republicanes, fotografies, testimonis de persones que ens aporten nous arguments, dades i alguna «xafareria» o anècdota que no coneixíem. Ara bé, aquestes noves aportacions documentals que han aparegut no han pogut ser incloses en la present edició, però han quedat recollides i arxivades. Esdevenen un llegat de gran importància i seran tinguendes en compte en treballs i estudis posteriors. Tant és així, que avui en dia disposam d'un volum de fonts i d'informació de la Guerra que abans no teníem i podria ser perfectament un tema adequat per a la realització d'una tesina i fins i tot d'una tesi doctoral.

Manel Santana i Morro

UNA COL·LECCIÓ PER A DIVULGAR LA NOSTRA HISTÒRIA RECENT*

Bon vespre. Volia, en primer lloc, agrair-vos a tots la vostra presència avui en aquest acte de presentació de la col·lecció «Quaderns d'Història Contemporània de les Balears». Parlarà primerament el Sr. Miquel Alenyar, que és economista i cap de l'Obra Social i Cultural de «Sa Nostra», entitat que juntament amb Documenta Balear i el Consell Insular de Mallorca edita la col·lecció. Seguidament, intervindrà el Sr. Damià Pons i Pons, historiador de la literatura i president de la Comissió de Cultura del Consell Insular de Mallorca. En tercer lloc, farà ús de la paraula el Sr. Miquel Duran i Pastor, historiador especialitzat en la Guerra Civil a Mallorca, catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat de les Illes Balears i membre del Consell Assessor de «Quaderns d'Història Contemporània de les Balears». Intervindrà a continuació el Sr. Josep Benet i Morell, historiador, advocat, i director del Centre d'Història Contemporània de Catalunya. Finalment, tancarà l'acte el Sr. Josep Massot i Muntaner, historiador, director de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, membre del Consell Assessor de «Quaderns d'Història Contemporània de les Balears» i autor de *Mallorca durant la Guerra Civil*, que és el primer volum de la col·lecció que avui presentam.

Abans de passar la paraula a Miquel Alenyar, m'agradaria explicar els grans trets d'aquest projecte que avui donam a conèixer. En primer lloc, voldria destacar que aquesta és una col·lecció que pretén oferir al públic general de les Balears uns textos sobre els aspectes centrals del nostre passat recent situats dins el nivell de coneixements que habitualment hom coneix com a divulgació acadèmica o alta divulgació. Hem de pensar que a Mallorca la investigació històrica en temes contemporanis ha avançat molt en els darrers anys, i que —segons el criteri dels especialistes forans— la jove historiografia mallorquina comença ja a ocupar un espai prou digne dins la historiografia dels Països Catalans i del conjunt de l'Estat. Sovint, però, els resultats d'aquestes investigacions s'han canalitzat exclusivament mitjançant monografies o publicacions en revistes especialitzades. Això fa que, en una illa on el públic interessat en la història recent és amplíssim, aquests treballs arribin només a un reduïdíssim cercle d'especialistes, i que a nivell popular segueixin circu-

lant una sèrie de tòpics sobre el nostre passat que, de vegades, tenen ben poc a veure amb la realitat. Noltros pensam que aquesta separació entre investigació i divulgació és molt negativa; pensam que la divulgació, lluny de ser un gènere menor, és importantíssima i que cal, per tant, que sigui realitzada amb uns criteris rigorosos i científics. Per això, crec que és molt necessari que els treballs de divulgació els escriguin —a ser possible— les mateixes persones que prèviament han fet una llarga recerca sobre aquests temes, i que són els que els poden tractar amb més profunditat. «Quaderns d'Història Contemporània de les Balears» intentarà, doncs, afegir el seu gra d'arena a aquesta tasca, ja iniciada fa alguns anys amb prou èxit i professionalitat per altres obres col·lectives com la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, l'*Enciclopèdia de Menorca* o la *Gran Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*.¹

En segon lloc, volem oferir als professors d'història dels diversos nivells educatius —i, molt especialment, els del nou batxillerat LOGSE— uns materials que els ajudin a incorporar la història de les Balears a les seves classes. Hem de pensar que la nova reforma educativa potencia molt l'ensenyament de la història contemporània, així com l'aplicació dels programes generals a l'àmbit geogràfic concret de l'alumne. A les Balears, però, hi ha encara una mancança molt greu de materials didàctics adequats per dur a terme aquesta important tasca, fet que ha estat repetidament denunciat pels professionals de l'ensenyament.² Fins i tot, hi ha assignatures molt importants, com la nova Història Contemporània d'Espanya —que s'imparteix en totes les modalitats del nou 2n de Batxillerat, corresponent a l'antic COU— per a la qual no només no hi ha cap síntesi o llibre de text sobre les Balears, sinó que, a hores d'ara, ni tant sols tenim un llibre de text en català. I, sigui dit de pas, els pocs llibres sobre la Història Contemporània d'Espanya que hi ha en castellà adreçats a aquest nivell —apareguts en el mercat molt recentment—, presenten una visió marcadament jacobina de la història de l'Estat espanyol.³ El nostre desig, per tant, és que els «Quaderns d'Història Contemporània de les Balears» siguin una eina complementària útil per introduir els joves illencs en el coneixement de la nostra història, ja sigui com a material per a elaborar treballs es-

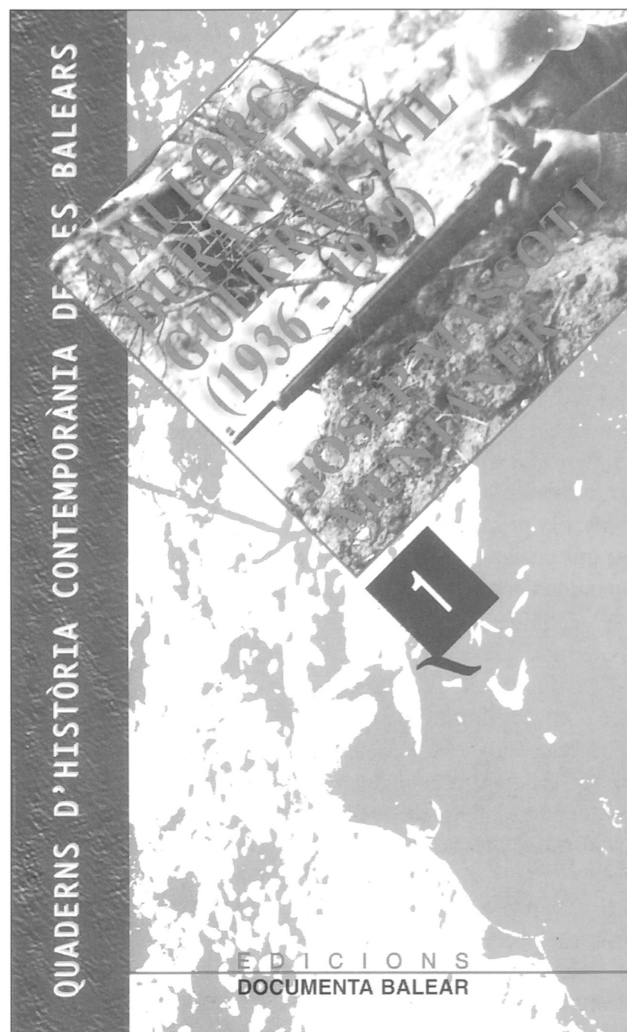
pecífics o com a llibres de lectura, ja sigui com a repertori bibliogràfic i de textos al servei del professorat.⁴

Un altre objectiu, finalment, és de contribuir a que l'estudi de la nostra història contemporània abasti el conjunt de les Balears. Els mallorquins moltes vegades ens queixam —i crec que amb raó— que, quan des de Barcelona es vol fer Història dels Països Catalans sovint se'ns oblida. No sé si som igualment conscients, però, que també nolsaltres tenim el costum de marginalar Menorca i Eivissa en les nostres investigacions, i que massa vegades practicam un centralisme mallorquí —o ciutadà— quan intentam fer història de les Balears. Per això, aquesta col·lecció intentarà, dins el possible, abastar el conjunt de les Illes i oferir, quan sigui necessari, estudis específics sobre cada una d'elles.

Quant al text que presentam avui —*Mallorca durant la Guerra Civil*—, vull dir que el fet que el primer llibre de la col·lecció sigui obra de Josep Massot i Muntaner no és cap casualitat. De tots és coneguda l'enorme tasca cultural que ha desenvolupat des de fa gairebé trenta anys Josep Massot i Muntaner com a investigador, com a editor, com a director de la revista *Randa*, i també —i tal vegada això no sigui tant conegut— com a impulsor dels treballs dels joves investigadors mallorquins. Per això voldríem, d'alguna manera, que l'edició d'aquest text servís com a reconeixement de la llarga tasca al servei de la recuperació del nostre passat que ha realitzat Josep Massot.

D'altra banda, jo pens que el llibre de Josep Massot que presentam avui, per la seva claredat, per la seva rigurositat i per constituir una magistral síntesi dels coneixements existents sobre el tema de la guerra civil a Mallorca, sens dubte serà un volum modèlic dins la nostra col·lecció. Hem de pensar que des que l'autor va publicar, el 1976, *La Guerra Civil a Mallorca*, ha elaborat un bon nombre de volums sobre aspectes concrets del tema i que, per tant, era molt necessari ara reelaborar una síntesi que incorporàs aquests nous coneixements i els donàs a conèixer al públic general.

El llibre de Josep Massot, certament, ens situa molt alt el llistó i serà sens dubte un gran repte per a tots els col·laboradors i responsables de la col·lecció mantenir aquesta línia de rigor i de feina ben feta. Ara mateix tenim en premsa tres treballs d'autors també prou prestigiosos, i que ben segur que seran seguits amb atenció: *El Moviment Obrer a les Balears*, de Pere Gabriel; *Mallorca durant el segle XIX*, de Pere Fullana; i *Els moviments literaris contemporanis a les Balears*, de Pere Rosselló Bover. Dins l'any 1997, estan prevists llibres sobre temes de Menorca i Eivissa, sobre la industrialització, sobre el nacionalisme, sobre l'oposició antifranquista, sobre la Restauració, sobre la dona i sobre l'emigració. Tenim ja, per tant, una llarga nòmina de col·laboradors que estan treballant en pròxims volums que abasten una gran pluralitat de temes. Vull recalcar, però, que el nostre és un projecte obert a tothom, i que aspira a reflectir els àmbits diversos de la nostra historiografia, sense excloure a

ningú. Estic segur, per tant, que a mesura que avancin les investigacions i que apareguin nous estudiosos de la història contemporània il·lenca, podrem anar ampliant, refent i millorant la nostra col·lecció. Moltes gràcies. ■

David Ginard i Feron

NOTES

* Text de la intervenció feta durant la presentació de la col·lecció «Quaderns d'Història Contemporània de les Balears» al Centre de Cultura «Sa Nostra», el 8 d'octubre de 1996.

(1) Cal tenir en compte, també, la presència il·lenca dins l'ambiciosa *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, d'Enciclopèdia Catalana, que dirigeix Borja de Riquer.

(2) De les aportacions existents en aquest sentit, crec que cal destacar l'excel·lent text de Jaume Alzina, Antoni Limongi i Antoni Vidal, *Mallorca: història i cultura*, Editorial Moll, Palma 1985, omnipresent en els instituts mallorquins absolutament imprescindible en els nivells d'Ensenyament Secundari Obligatori.

(3) Vegeu, per exemple, Estrella Cardiel Sanz - Maria Fernanda Garcia Siles - Fernando Palencia Sánchez, *Historia. 2º Bachillerato*, Editex, Madrid 1996.

(4) Per aquest motiu, els «Quaderns d'Història Contemporània de les Balears» consten de cinquanta-dues pàgines de text, cinc de documents complementaris, tres de cronologia, i una de bibliografia comentada.

PRESENTACIÓ

«QUADERNS D'HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA»

La presentació d'aquesta nova col·lecció de «Quaderns d'història contemporània de les Balears» és motiu d'una alegria molt gran per a mi. Vol dir que la historiografia de les nostres Illes, i especialment la de Mallorca, ha arribat a una maduresa insospitada no fa encara gaire temps, que hi ha unes persones emprenedores —sorgides en bona part de la Universitat de les Illes Balears— que ideen projectes i saben dur-los a la pràctica i que hi ha unes editorials i unes institucions que acullen iniciatives com aquesta o com la de la col·lecció paral·lela sobre la guerra civil poble a poble.

No voldria amagar que el llibret que avui tenim a les mans m'ha fet una il·lusió especial. Exactament vint anys després de publicar una primera síntesi sobre la guerra civil a Mallorca, iniciada encara durant el règim franquista i apareguda durant una primera transició ben poc tranquil·litzadora, m'ha estat possible de redactar una nova síntesi del mateix tema, molt més breu, però molt més precisa i molt més exacta. D'aleshores ençà, afortunadament, han passat moltes coses. Ha estat possible d'accedir a un bon nombre d'arxius —entre els quals cal destacar el particular de Garcia Ruiz i el particular de Mateu Nebot, en part en poder de Miquel Duran i en part en poder de Rafel Ferrer Massanet; el del bisbe Miralles, tant el que es conserva a l'arxiu diocesà com, pel que fa a Bernanos, a l'arxiu secret de la diòcesi; els riquíssims arxius feixistes italians, que encara ens donaran moltes sorpreses, i l'inexhaurible Public Record Office, de Kew, que conté una inacabable documentació referent a les Balears, en bona part generada pel consol britànic a Palma, Alan Hillgarth—. Entre tots hem trencat la por que tancava la boca de víctimes i de botxins i la memòria oral ha permès d'arribar allà on no arribaven els papers (en son exemples excel·lents el col·leccionable «Memòria civil», que tirà endavant el diari «Balears» el 1986 i el *Diccionari vermell* de Llorenç Capellà, punt de partida ineludible per a la quantificació de la repressió a Mallorca). I no ha deixat d'aparèixer una allau de publicacions —llibres, articles de revista, escrits als diaris i a la premsa forana— que contenen informació de primera mà i que ens ajuden a situar els fets i les persones.

Això no vol dir, ni de bon tros, que tot estigui dit. Jo mateix no m'he aturat d'ampliar les meves primeres recerques —que fet i fet varen començar a donar fruit el 1973— i he convertit el llibre primerenc *La guerra civil a Mallorca* en tot un conjunt de volums complementaris que en certa manera el «canibalitzen» (per fer servir una expressió de l'argot militar, que vol dir treure peces d'un avió o d'un tanc per posar-les en un altre avió o un altre tanc) i el completen. No es tracta d'una feina senzilla ni es pot dur a terme d'una manera precipitada. Per qualche cosa entre *La guerra civil a Mallorca* i *El desembar-*

cament de Bayo a Mallorca varen passar onze anys, aprofitats per estar al dia de la bibliografia, per resseguir tant com fos possible la premsa de l'època, per obtenir documentació inèdita i per aconseguir el testimoniatge de tantes persones importants o grises que podien aportar una visió renovadora o simplement que podien aclarir punts foscs o poc coneguts. I encara queden molts d'aspectes per tractar i fins i tot capítols sencers gairebé per encetar.

El llibret que presentam avui no té la pretensió de dir gaires coses de nou ni d'ensenyar pràcticament res a cap especialista. D'acord amb la tònica de la col·lecció, ofereix un cenyidíssim resum del que varen representar els anys 1936-1939 per a Mallorca en els seus diversos caires, acompanyat d'una excel·lent il·lustració —puc dir-ho amb totes les lletres perquè ha estat preparada des de Mallorca per David Ginard—, d'una selecció de textos massa reduïda per al meu gust —l'espai mana!—, d'una cronologia sumària i d'una condensada bibliografia.

Les conclusions a què hi arrib són essencialment les mateixes exposades al final de *La guerra civil a Mallorca*. La lluita fratricida va representar un trauma profund per a la nostra illa i hi va incidir molt més que no pensen alguns o que no voldrien altres. Durant un parell d'anys, els mallorquins estigueren sotmesos a una invasió vinguda de Barcelona i a un nombre considerable de bombardeigs d'aviació —un llibre que tenc en curs de redacció demostra que son més del doble dels que havien estat registrats habitualment—, i fins i tot a canoneigs de l'esquadra republicana, tot plegat amb destrosses i víctimes considerables, i a poc a poc Mallorca es va convertir en una base aeronaval formidable, de la qual sortiren constants atacs contra el tràfic mediterrani, contra Menorca i contra la península, i de més a més va contribuir a la guerra amb homes i amb material de tota casta. Com ja va explicar al seu moment Georges Bernanos, la repressió contra la gent d'esquerra desencadenada a l'illa va ésser brutal i indiscriminada, i no crec que sigui de persones assenyades reivindicar-la com una necessitat, ni justificar-la apel·lant a la que va tenir lloc contra les persones de dreta a Menorca i a les altres zones on no va triomfar el cop d'estat del juliol de 1936, que no feien servir el nom de Déu en va i on l'aixecament dels militars va provocar un descontrol absolut de la situació. Tot plegat, més aviat ens ha de fer empegueir i desitjar que mai més no es repeteixi una follia semblant.

Tornant a les meves paraules del començament, vull felicitar tots els qui han intervingut en aquesta iniciativa i desitjar que els «Quaderns d'història contemporània de les Balears» tenguin la continuïtat i l'èxit que es mereixen. ■

Josep Massot i Muntaner

■ BARTOMEU BENNÀSSAR

L'ESGLÉSIA
NOSTRA¿LITÚRGIA HUMANITÀRIA
O BAPTISME D'HUMANITAT?A NOTÍCIES (IN)CERTES,
COMENTARIS (IM)PERTINENTS

Un cop més la consciència mundial ha estat sotregada per una altra onada de milers i milers de persones a la recerca d'un lloc on viure, ca-seva, fugint de la mort violenta i de la misèria. Em referesc al drama gravíssim de la regió dels grans llacs (Zaire, Ruanda, Burundi,...) d'Àfrica, que hem «vist» un pic i un altre durant tants de dies.

Un cop més la resposta d'ajuda i de presència humanitària (i d'algunes absències excepcionals) ha pogut veure's més ràpida en les institucions eclesials i en les ONGs; lenta o inexistent per part dels Estats. L'ONU indecisa, ambigua, sí i no alhora, inservible?

Mentre s'han fet i refet plataformes d'ajut i s'ha discutit si Europa o l'ONU havien d'intervenir militarment, Ma Luisa Arriaga, missionera dels Sagrats Cors al Zaire, afirmava que «és preferible que morin cent soldats, que no que ho faci un milió de persones». («Balears» 20 novembre 1996, 42). Pau VI, i la moral tradicional, creia que amb certes condicions una intervenció militar pot ser justificada.

¿EMBARGAMENT HUMANITARI
I INGERÈNCIA HUMANITÀRIA?

Aquests darrers temps s'ha posat de moda el concepte d'«ingerència humanitària» ¿per cobrir o velar una intervenció militar?

A uns llocs (Iraq, Cuba...) s'empra l'embargament «humanitari», per les vies del comerç o del petroli, en el fons es tracta d'embargar aliments i medicines, per encerrar, per la fam i les malalties de milers i milers de ciutadans, a un Règim titllat de dictador. Embargament ben cert inhumà, encara que es pugui parlar d'un fi perseguible i positiu.

A altres indrets (Somàlia, Zaire,...) es parla d'ingerència «humanitària» que, juntament amb l'ajuda bàsica alimentà-

(Foto: EFE)

ria i sanitària, significa soldats i armes per imposar solucions foranes, per deixar les coses com abans de la intervenció o, tal volta, molt pitjor. Ingerència també inhumana.

Sembla que les mesures que prenim els humans a certes instàncies no siguin les adequades, és a dir, que duim les sabates girades de peu. On es vol imposar l'embargament-embargament que sigui d'armes però que a la vegada es multipliqui la ingerència d'aliments i medicines, etc. On s'aplica la ingerència humanitària de queviures que estigui acompanyada de l'embargament de soldats, d'armes i de solucions importades. La ingerència humanitària hauria de portar un fort impuls per a promoure solucions polítiques i econòmiques pròpies.

La forma de combatre la violència i els atropells de tot tipus, la fam i la misèria és l'acció política. Amb aquestes paraules no pretenim treure valor a les mil formes d'altruisme i d'humanitarisme. Però convé reconèixer les contradiccions i els límits de l'acció humanitària (a Bòsnia, Somàlia, Libèria...). La intervenció humanitària, estrictament assistencial, estimulada per la presència televisiva de les tragèdies, ha donat resultats «espectaculars» però frustrants. La litúrgia humanitària ha duit a defugir el deure d'humanitat, com diu R. Backman, periodista especialitzat en Tercer Món. L'acció humanitària no pot substituir la iniciativa política. ¿Desarmar? Díficil objectiu per aquells que han venut armes, en fabriquen i en comercien. ¿Redibuixar fronteres? ¿Els mateixos que ja les dibuixaren? Democratitzar. Reintegrar a l'economia mundial. Etc.

¿SÓN HUMANS ELS GRANS ORGANISMES INTERNACIONALS?

Ni l'embarcament ni la ingerència seran humanitàries ni humanitzadores ni justes...mentre el FMI i l'ONU no siguin «humanes». Aquí rau el nus de la qüestió i de moltes qüestions.

L'home avui pot fer més mal, perquè en sap i pot més, té més instruments a les seves mans i ha après a posar-se guants per actuar. A més, ¿l'home s'ha transformat en una màquina sense pensament ni sentiment propis. Estam en mans poderoses, úniques, universals. ¿On es declaren més sentències de mort? En el FMI.

Al llarg de la història, el món s'ha anat empentint. Les distàncies s'escurcen. Les fronteres es difuminen. Aquest món-macrociutat, tan complex i ric en matisos, ens canvia la vida de forma quasi brutal. El planeta ha esdevingut el llogaret global, fenomen que es reforça a un ritme accelerat i difícil de pair. ¿Què en resultarà finalment de tot plegat? Tots afectats i sacsejats. ¿La mundialització serà una benedicció o un maledicció?

Retornant a l'Àfrica, i des de la multiplicació de la informació respecte al mal i al sofriment, voldria aportar-hi unes reflexions. ¿Es contraproductiu tanta d'informació? ¿Com pair-la?

INFORMACIÓ: ¿SÍ O NO?

1. **No s'han d'amagar les experiències ni les notícies de sofriment ni de mal.** No fariem una societat més humana, sinó més narcotitzada, adormida, insensible, inconscient... necessitada cada vegada més d'analgèsics i de diversió, de TV., de futbol, d'alcohol i drogues. ¿No significa ja això el recurs abundós a solucions màgiques, supersticioses, miraculoses o la revifalla de moviments mil·lenaristes i/o espiritualistes amb fugides a intimitats, a benestars psico-terapèutics, amb visions i aparicions incloses?

2. Cal dir-nos que **la informació del mal**, per cru i molt que sigui, **no sempre ens toca el fons del cor**, d'on

neixen les decisions. ¿Tal volta es tracta d'un abús d'informació? Confessem que el canal que ens ofereix el missatge de la fam al món, posem per cas, a continuació ens convida a participar en un banquet o nosaltres mateixos ens el cercam mitjançant el zapping, el poder «inventar»-nos la realitat a la nostra mesura i gust.

3. Ara bé, val alertar-nos, puix **amb de mal «vist» i «sabut» ens han fet tornar porucs**, ens han debilitat la vista i l'oïda per albirar un horitzó millor i ens han fet malbé l'esperança. Algú —qui?— en treu profit d'aquest resultat. Podríem recordar la història dels informadors catastrofistes i dels informadors encoratjadors per entrar a la Terra Promesa. «Començaren a fer córrer entre els israelites rumors desfavorables sobre la terra que havien explorat. Els deien: El país que hem recorregut per explorar-lo és un país que devora els seus propis habitants. Tota la gent que hi hem vist és de gran estatura; fins i tot hi hem vist descendents de la raça dels anarquistes, una raça de gegants. Al seu costat semblàvem llagostes, i aquesta és també la impressió que ells tenien de nosaltres». (Nombres 13,32) «Els nostres exploradors ens han desmoralitzat, dient-nos: «És una gent molt forta; més robusta que nosaltres. Viuen en ciutats formidables, amb muralles que toquen al cel» (Deut 1,28). Però els altres repeteixen: «No us alarmeu! No tengueu por! No t'acordeixis!» (Nombres 14,9; Deut 1,21.29)

¿Optimisme o pessimisme? Diguem no a un optimisme ingenu sense esperança, que professen aquells qui ho tenen tot a mà; més bé professam un cert pessimisme esperançat, el dels empobrits que lluiten pel seu alliberament. ¿Una lluita utòpica? Per tant val dir: «Hi ha molt per fer!» No val afirmar: «Perquè hi ha massa per fer, no hi ha res a fer!». Val recordar-nos: «Que tot (molt) està per fer i tot és possible»: (M. Martí Pol). «En la lluita el fracàs és el fracàs de l'èxit, no el de l'home» (Blai Bonet).

¿FAM O NATALITAT?

Davant els drames de la fam en el món els governs hi han dit la seva a la FAO (13-17 novembre 1996). Promeses-paraules de part de les delegacions. ¿El Papa hi ha expressat un gir de la seva doctrina respecte del control de natalitat? ¿Després de la repetició del «no» sense cruïra a la regulació de la natalitat, excepte per mitjans naturals, ara iniciaria una obertura, encara que tímida, cap a posicions més raonables i en diàleg amb altres opinions?

Molts, des de ja fa molts anys, demanam un alè viu que fomenti horitzons realistes, per tal de no crear un abisme entre allò que predica la jerarquia i allò que viu el poble feel, entre la misèria patida i els esquemes teòrics dels quals ni l'individu ni la seva consciència a penes compten.

La involució real de l'Església i la recerca de l'ortodòxia queden subratllades pels mitjans de comunicació que ridiculitzen certes posicions oficials de la jerarquia catòlica. Molts sectors de la societat desconfien de l'aportació cristiana a la renovació global, tan necessària per aconse-

guir la transformació de la societat. L'aportació cristiana no té crèdit davant molts.

La revisió de la doctrina respecte de la regulació de natalitat, criticada per molts i poc aplicada en el si de la pròpia casa, ajudarà a fer avançar les solucions per a la misèria, la fam i la desnutrició de milions de persones. Entre tots. Cal recordar que regular naixements és ésser responsables. El com de la regulació és una qüestió tècnico-científico-educativa, que afecta a qualsevol mètode i que s'ha de posar a l'abast de tots. Educació, ciència i tècnica són béns a servir a la taula comuna. No hi ha dret que se n'apropriïn uns pocs, els ja més rics i poderosos de tantes altres possibilitats.

Ara bé, no oblidem que del pastís de la terra podem menjar-ne tots. Per això ens cal un canvi espiritual-moral i educatiu: la saviesa del desig compartit (quan tots desitjam tenir-ho tot), la renúncia assenyada (quan volem tenir dues i tres i més coses no necessàries) i la revisió de l'ansia cobdiciosa i de la rapinya que els països rics feim en el comerç mundial amb els països pobres. Sense aquest element reestructurador econòmic-espiritual no hi haurà canvi humanitzador possible. He ajuntat matèria i esperit perquè avui, també des dels escenaris més materials de l'economia, ens conviden a un canvi espiritual i ètic... per seguir guanyant. Però —entenguem-nos— sense distribució econòmica no pot viure ni l'esperit evangèlic ni cap ètica humana.

Segurament també caldrà posar sota judici el sistema de valors basat en la competitivitat, en la violència, en la corrupció i l'explotació, en la desigualtat i el poder masculista i patriarcal perquè surti a llum un altre sistema «femení»: tolerant, respectuós per la natura, sensible als sofriments, acollidor, generós, intel·ligent, pragmàtic-ràpid en la resposta-coratjós, gratuït... La feminització de la societat (aportada també per barons, no en mancaria d'altre), les mateixes ONGs alertades, previsoras, afectades (missioners/eres, voluntaris/ries,etc) i un rostre més femení de l'Església catòlica en les «altures» —és l'única institució internacional que refusa l'arribada de les dones a les seves instàncies dirigents— provocaran una societat nova, diferent, estimulant, gratificant, amb futur —encara que costós— de reconciliació, de pau i de vida. L'energia amagada al cor de les dones quan explosioni parirà una humanitat més humana.

¿EXÈRCIT HUMANITARI?

¿Avui? ¿Dones i homes com posar pau, quan sembam discòrdia, o anar a morir a trets d'armes nostres? Tot plegat un greu contrasentit. Almenys, fem arribar ajuda on es necessita. Si la necessitat és urgent per què ningú s'afanya? La resposta: els interessos nostres (petroli i altres) no són massa forts. Més, els exèrcits nostres saben improvisar accions violentes, però no accions humanitàries. ¿Per què ni l'ONU ni Europa no tenen a punt una colla de plans humanitaris d'emergència (com

de protecció civil davant catàstrofes) que es posin en marxa automàticament? Mentre no els tinguin no podran ajudar de debò ningú.

Els mateixos dies la plataforma cívica per a la no incorporació d'Espanya dins l'estructura militar de l'OTAN es manifestava en contra per què «és una greu passa enrere en el camí cap a una Europa vertebrada per la cooperació i no per la confrontació, per l'autonomia i no per la submissió a cap gran potència, per la solidaritat amb els desposseïts de la terra i no pel temor o la desconfiança: per la idea, en suma, que la pau i la justícia, més que la força i la riquesa brutes, són els únics pilars d'una Europa que sigui pàtria de ciutadans lliures».

CONTRA LA FAM, ¿DONATIU SIMBÒLIC?

I una vegada més ens hem topat amb l'Església... Quan els diaris i les TVs omplien planes i pantalla amb els problemes de la fam i de la infància desnutrida i malalta i amb les morts de nins i nines abusats i destrossats, com a persones i de per vida arreu del món, ha estat notícia que el Vaticà denegava la seva contribució de 250.000 pts. a l'UNICEF. Retirava el seu donatiu simbòlic. Preguntam novament: ¿Muntatge, litúrgia dèiem, o realitat? ¿Què ens (pre)ocupa?

Convé advertir —als monsenyors no cal— que el pa simbòlic no alimenta i que si es retira el pa de veres de la taula de la infància, el pa simbòlic de l'Eucaristia no pot celebrar-se. Es converteix en diabòlic, en sacrilegi. I tot perquè a la Santa Seu li preocupa que l'UNICEF hagi participat en una publicació de l'ONU que recomana anticonceptius postcoïtals per a refugiades en situacions d'emergència o que alguns treballadors de l'organisme hagin aconsellat el seu ús o, segons sembla, que s'hagi intentat alterar algunes legislacions relatives a l'avortament.

Ningú diu que l'UNICEF (i altres ONGs) no tinguin defectes per corregir... Però cal anar en compte perquè ens poden dir: «Hipòcrita, treu-te primer la biga del teu ull i llavors hi veuràs per poder treure la busca de l'ull del teu germà» (Mt 7,5). Si només eren 250.000 pts. anuals l'UNICEF mateixa hauria d'haver pres la iniciativa i denegar que el Vaticà figurés com a donant. No pagava ni la publicitat del seu nom a les llistes d'aquest organisme de l'ONU.

Ja sé que moltes iniciatives de caritat de l'església superen el 0'7 %. Però no totes. Segurament les més riques no ho fan. Sol passar també en el camp civil. Vergonya!

* * *

La mirada que hem dirigit avui cap a fora, podem dirigir-la en els trets principals també amb profit cap a l'interior del nostre món de pobresa i marginació. ¿Celebram amb les nostres ajudes, subvencions i actuacions una litúrgia humanitària o ens capbussam en un baptisme d'humanitat? ■

Bartomeu Bennàsar

La pesta groga

PER COMENÇAR

La temporada teatral ha començat. Els darrers esdeveniments fan pensar que aquest pot ser un any ple d'agradables sorpreses. És sols el començament.

MANACOR, CAPITAL TEATRAL

El cap de setmana del 18 al 20 d'octubre, Manacor va acollir la primera edició del que vol ser una mostra teatral anual, un autèntic punt de trobada de companyies, programadors i públic des d'on projectar cap a l'exterior una feina que necessita precisament d'iniciatives com aquesta per créixer i augmentar la seva qualitat. La veritat és que aquesta ciutat del Llevant mallorquí s'ha convertit, des de fa ja alguns anys, en un autèntic banc de proves teatral a causa, sobretot, d'un esdeveniment que funciona com un catalitzador cultural de primer ordre: la mostra de teatre escolar. Enlloc més a Mallorca, inclosa Palma, pot veure's la imatge d'estudiants de dotze anys en amunt anant al teatre de forma habitual un divendres o dissabte vespre. La feina impulsada per Tomeu Amengual ha aconseguit crear un públic jove, entès i crític que va ser el que va omplir cada funció les tres sales (tres sales en un mateix teatre, no és cap error) on es programaren els muntatges més representatius del teatre que es fa ara mateix a les Balears. L'èxit de públic i l'ambient d'interès teatral que es respirava no és, emperò,

el fet més sorprenent d'aquesta 1a. Fira de Teatre de Manacor. Allò que marca una fita en la història recent del teatre mallorquí és la presència de programadors catalans i valencians que, ens consta, se'n dugueren una bona impressió. Un fet aquest (el contacte programadors-companyies) tan reclamat com imprescindible per aconseguir la projecció exterior dels espectacles produïts a l'illa. El teatre municipal de Manacor ha demostrat que, pel que fa a fidelitat del seu públic i visió de futur, va una passa en avant dels seus possibles homòlegs ciutadans.

PEYRÓ EN EL DESERT

Després d'un començament de temporada (Colombaioni i *Torna-la a tocar*, *Sam*, tot substituint la fallida *Senet Todd*, que es despenjà a darrera hora) estrany, atípic, incoherent i —com va poder comprovar-se— equivocat per a la programació d'un teatre públic, arribà, de la mà de Josep Pere Peyró, la primera producció pròpia —en aquest cas, coproducció— del Teatre Principal. Val a dir que la rebuda d'aquesta obra ens desperta tota una sèrie d'incògnites. En primer lloc, com és possible que un autor que ja té una certa anomenada a Barcelona i una obra presentada ja amb èxit al festival internacional de Sitges no atreguin més públic. La segona qüestió fa referència als estranys

i desmesurats afalacs que rebé el muntatge per part de cert crític local amant de la sarsuela i ben poc amic, per cert, de les modernors escèniques.

Deserts, de la qual Peyró n'és autor i director, és una peça simple, despullada i, com és característic del seu autor, situada en un context temporal i físic reduït, des d'on els personatges —movent-se entre el realisme i la seva paròdia— van mostrant-nos les misèries que els uneixen. Aquesta vegada, el to de Peyró és potser més volgutament còmic i potser aquest element és el que fa que pugui tronollar una funció amb poc públic.

Amb tot, i al marge de la visió marcada per les xifres de taquilla, cal qualificar de molt positiva la voluntat d'establir un pont —i les coproduccions poden ser una bona eina per a això— entre els creadors mallorquins que treballen a fora i el públic de l'illa. La llàstima és que Pollença sigui, pel que es veu, més a prop de Sitges i Barcelona que de Palma.

LA DIDA: MIRALL O MIRATGE

Ben segur que no som la persona més indicada per intentar parlar de *La dida* d'una forma objectiva i imparcial. Tanmateix, hi ha algunes reflexions, més enllà de la valoració artística del muntatge, que crec que són necessàries per tal de percebre el significat d'aquesta estrena.

Per començar, és molt d'agrair que la resposta del públic faci innecessàries les sempre incòmodes explicacions sobre l'oportunitat d'una iniciativa que, com qualsevol projecte cultural d'interès públic, pot semblar cara a aquells que creuen que la cultura pròpia i la dignificació de la professió teatral tenen poc valor. Un capítol apart mereix el poc entusiasme d'alguns crítics de la premsa de Ciutat, que coincidiren a mirar amb la boca torta un muntatge que veren, en general, com a innecessari. Tanta sort que, una setmana després, varen poder refer-se de la decepció amb *La Verbena de la Paloma*, aquest sí, un autèntic clàssic. Vet ací que miop i província poden ser sinònims.

La producció de *La dida* ha aconseguit crear precedents en molts d'aspectes. Des de la participació d'actors de diferents companyies en un mateix projecte, el retorn a Palma de creadors de la categoria de Rafel Duran, Maria Antònia Oliver i Rafel Lladó o la confirmació de les possibilitats de representació que tenen els autors clàssics de la literatura feta a Mallorca són aspectes que haurien de servir per eliminar qualsevol complex referit al potencial d'un possible teatre públic a les Balears.

I deim possible perquè hem de veure també els perills que suposa voler veure més enllà del que hi ha. La gent del teatre mallorquí, està demostrant que pot respondre davant les exigències d'un projecte responsable i ben conduït. Però, alerta que *La dida* no sigui un miratge. Ja n'hem vistes d'altres com aquesta. Després de la tan anomenada *Mort de dama*, les institucions varen tancar la porta als següents projectes que volien seguir en el mateix camí. Són necessaris moltes temporades farcides de muntatges així per aconseguir treure de la memòria del públic la imatge del Principal identificada amb el teatre ranci i ple de pols. L'ombra de Xesc Forteza arribarà encara ben aviat a la cartellera per recordar-nos-ho. Les

Pilar Calatayud i Joan Gomila a *La Dida* (Teatre Principal, novembre 1996)

produccions del Principal neden, en aquest sentit, encara a contracorrent. Els resultats reals del que suposa *La dida* no es veuran fins que sigui una realitat indiscutible el fet que el Teatre Principal mantengui una programació coherent, moderna i artística-

ment solvent any rere any, al marge de l'etèria consistència de Pactes de Progrés i pressupostos vacil·lants. El que veim ara és tan sols el començament. Tan de bo que tothom ho entengués així. ■

Josep Ramon Cerdà i Mas

Subscribiu-vos a la Revista LLUC

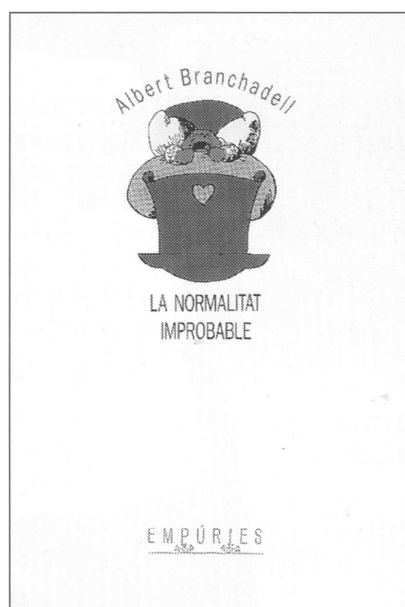

A la Ciutat dels Llibres

ELS OBSTACLES DE LA NORMALITAT

Ja s'ha dit repetides vegades que les circumstàncies del conflicte lingüístic català és bastant peculiar. Per una banda, per les condicions del conflicte i, per l'altra, per la particularitat de la política de normalització que s'hi aplica. Si l'haguéssim de qualificar ho hauríem de fer amb adjectius del tipus *feble, blana, ambigua, inútil*, etc.: es pretén assolir la normalització mantenint l'oficialitat de la llengua imposada en el procés de substitució. És més, des de sectors que superen els límits dels cercles polítics, s'evita evidenciar que la normalització del català ha de suposar necessàriament el retrocés del castellà. En un conflicte lingüístic, l'avanç d'una llengua sempre es fa amb detriment de l'altra. Com que això, si el procés de normalització avança, s'arriba a posar en evidència, cal afrontar-ho des del principi, descriure les servituds de l'objectiu i no recolzar-se en una hipotètica situació d'equilibri de les dues llengües en el mateix territori.

En una societat en què durant un llarg període de temps s'ha imposat un procés de substitució de la llengua pròpia, arriba un moment que els mateixos membres d'aquesta societat poden considerar *normal* la situació en què viuen, perquè és l'única que coneixen. En aquest cas qualsevol proposta de canvi d'aquesta situació pot interpretar-se com a subversió de l'ordre lògic, com una desviació perillosa. En tals circumstàncies, les polítiques que pretenen transformar en text legal l'opi-

nió comuna, no fan més que accelerar els processos iniciats; en aquest cas, la substitució.

A les Illes, immerses en un creixent procés de descomposició de tots els elements cohesius (culturals, lingüístics, econòmics, urbanístics, etc.), l'única política possible per restablir la situació anterior, és la que s'ha denominat *voluntarista*: descriu una situació ideal i planifica per acostar-s'hi i perquè la societat arribi a veure en aquesta situació la *normalitat*. Una societat pot restar tranquil·lament ignorant dels perills que corre fins que ja és massa tard. Els dirigents polítics tenen l'obligació de preveure el desenvolupament d'un procés i avançar-se

en les seves decisions per evitar el que a la llarga pot esdevenir un perjudici per a tota la societat. En les condicions restrictives que pateix la llengua catalana, qualsevol objectiu d'avanç necessita de grans esforços i de la coincidència de molts de factors que apunten en el mateix sentit: un marc legal que li atorgui preferència, l'aplicació de les disposicions d'aquest marc, l'impuls institucional decidit i coherent, i l'adhesió d'amplis sectors del teixit social.

Aquest disseny de situació ideal no és unívoc, ja que, segons qui l'apunta, la normalització s'entén de maneres diverses i mai prou explícites. En aquest sentit, és recomanable la lectura de *La normalitat improbable* d'Albert Branchadell (Empúries, 1996). L'autor classifica la diversitat d'objectius de normalització esbossats en el debat sobre aquest tema en tres grups: objectiu mínim, objectiu feble i objectiu fort. La normalització d'objectiu mínim seria la que pretén que *qui vulgui pugui viure en català*; la d'objectiu feble, la que, a més de l'objectiu mínim, suposa que totes les institucions tinguin el català com a llengua pròpia; la d'objectiu fort, la que pretén que *tothom visqui en català*.¹

Encara que l'autor s'alinea al costat dels que creuen que l'única garantia de continuïtat de la comunitat lingüística catalana és l'aplicació d'una normalització d'objectiu fort, la *normalitat improbable* a què es refereix no és aquesta. El que pretén demostrar amb aquesta obra és que, en les condicions actuals, fins i tot no es podrà assolir ni el que ha definit com a objectiu mínim.

Per defensar la seva tesi fa un acurat repàs de documents legals, de resultats d'estudis empírics i d'opinions contrastades de diversos autors.

Els principals obstacles que hi veu són la situació jurídica (que es desprèn de l'estatut d'autonomia i la llei de la normalització lingüística, de la legislació estatal espanyola i de la legislació europea), que impossibilita qualsevol ciutadà de viure en català sempre, la manca de voluntat política del govern de la Generalitat (tot i que a les nostres contrades molts firmarien de poder comptar amb part d'aquesta voluntat política) i la manca de suport popular.

Ho argumenta amb un recull de legislació general i concreta que mostra les traves que es posen a l'ús de la llengua catalana o els pocs recursos que destina la Generalitat a la NL o a l'assoliment d'un marc legal eficaç (pressuposts, grau de preferència del tracte de temes de NL, incompliment de la pròpia legislació, etc.).

L'obstacle de la manca de suport popular al procés de NL, es manifesta a través d'observacions objectives i referències a enquestes que mostren que, encara que la majoria de la població es manifesta partidària de la conservació de l'ús de la llengua catalana i de la seva promoció, quan es tracta de mesures concretes l'adhe-

sió disminueix. Sens dubte, hi ha un paral·lelisme entre aquest comportament, que també podem trobar en altres autors, i altres de tipus ideològic (racisme, ecologia, tercer món, etc.): a pesar de la conformitat abstracte amb la teoria igualitària, conservacionista, etc., se'n discrepa en les actuacions quotidianes. Això mostra que la ideologia no és l'única cosa que influeix en les actuacions dels individus, sinó que també el context, el medi, fa que els principis ideològics es vegin matisats i reduïts en el terreny pràctic.

Tot i que el centre d'atenció declarat de l'autor és la societat principatina, gran part del contingut del lli-

bre afecta tot el domini lingüístic i la resta, amb un mínim coneixement de la realitat illenca, s'hi pot adaptar.

Joan Melià

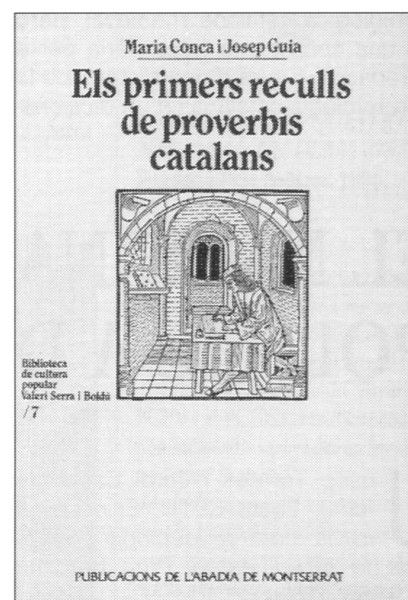
NOTA

(1) Sens dubte encara podríem fer referència a altres concepcions relatives a la normalització lingüística que de bon segur no poder resultar-nos gaire estranyes. N'hi hauria una d'inferior a la d'objectiu mínim, formulada quasi sempre de fora de l'àrea catalana, que entén que el català assoleix la normalitat si és present en alguns usos de tipus emblemàtic, en manifestacions de cultura popular, etc., encara que en les altres àrees ha de continuar el castellà essent llengua d'ús exclusiu (o quasi exclusiu).

ELS PRIMERS RECVLLS DE PROVERBIS CATALANS DE MARIA CONCA I JOSEP GUIA*

És encoratjador, veure com a pesar de «la bota castellana» (Joan Brossa) i de la multitud de connivents, la llengua de la nostra nació catalana ha conservat tota l'expressivitat de fa mil anys. No només han arribat fins a nosaltres, talment, tantes expressions i tants refranys («Qui té diners vola; i qui no en té, redola», per exemple), sovint presos de la literatura «culta», sinó que aquesta literatura i el poble en continuen creant. De les obres de Blai Bonet, posem per cas, en sortiria un aplec ben ric; com a mostra: «Tenir o ésser: vet aquí la qüestió», «La veritat està en la dignitat», «M'estim mes plorar de dret que riure d'agenollat»; i no en parlem ja de Joan Fuster amb els seus proverbis insolències: «No ens hem d'enganyar: l'honradesa és un luxe caríssim», «La violència engendra violència. Però —no ho oblidem— també la tolerància engendra violència, el desesper engendra violència, i —sobretot— la veritat engendra violència».

En la introducció es destaca la tasca de creació i de codificació de proverbis duita a terme per Ramon Llull. A continuació, els autors presenten proverbis d'Anselm Turmeda, com «lo poc parlar és saviesa», en els seus antecedents des de l'antiguitat clàssica (Pindar, proverbis llatins i àrabs, etc.). Mostren també el ressò de proverbis del *Llibre de bons amonestaments* de, al *Llibre de tres* (atribuït al mateix autor): «Tres coses deshonren hom: malparlar, esquinçat anar e vent detràs gitar». Turmeda «fou capaç de codificar proverbis —tant si provenien del llatí bíblic, de l'italià de la Dottrina, com de l'ús popular— amb una tal precisió i concisió que encara avui els diem de la mateixa manera», a la qual cosa contribuï l'enorme divulgació «fins i tot en circumstàncies adverses» (la «santa» Inquisició s'hi va ficar el 1582) del *Franselm*, que fou llibre de lectura de més de dotze generacions de catalans, principalment a pagès.

En un repàs al *Liber elegantiarum*, als *Refranys rimats*, als reculls de Vallès i Núñez, i, sobretot, als *Refranys glossats* es van citar refranys i se'ls atribueix procedència o influència posterior: «Més val morir que viure en servitud», «Qui no té vergonya, tot lo món es seu», «Ni amor ni tos no.s pot celar», «Mal de molts, conhort de tots», «Més sap el foll a sa casa que'l savi a casa d'altri», «A mal amo, mal mosso», «A gos vell no li diguis cus cus». I també expressions que enriqueixen el llenguatge, que en són la sal, com «Trobà sabata de son peu». I aques-

ta expressivitat continua en els bons parlants i en els bons escriptors: «des del Puig de Randa, on Ramon Llull, on en Damià Huguet, com jo mateix i encara amb més magror, només és el que voldria esser, «estar se-mec-boca de sòl-lera» té el significat municipal d'estar enamorat; «tenir sempre ous o colomins» vol dir anar malaltís; esser inútil es diu «no servir per fotre ni per fer llum»; lluny és «son fotre i fuig»; l'adolescència és «sentir ja olor de sabatot», «sentir ja olor de sopes amb grell»; anar en segona intenció és «anar, de tres, qui n'agafa quatre» [...] i tenir mala anomenada és «fer mala olor» (Blai Bonet).

He exagerat les cites actuals per ressaltar la intenció final dels autors expressada a la introducció: «aquest llibre no pot cobrir tota la riquesa paremiològica catalana medieval, però és una contribució necessària per a la redacció futura d'una història de la paremiologia catalana i d'un *dicciona-*

ri general dels proverbis catalans, alhora que, amb ell, el lector d'avui pot retrobar una tradició i una informació paremiològica útils per a la seva competència lingüística».

Maria Conca no és cap novella en el tema dels refranys: la tesi doctoral i diversos articles i llibres fan que en el treball que hem comentat hagi pogut destil·lar el seu saber sobre el tema. Destaquem, per la seva serietat i utilitat *Els refranys catalans* (València: Tres i quatre, 1988. Col·lecció L'Estel), sense cap dubte el més recomanable recull de refranys; també per la completa recollida de proverbis, però sobretot per la classificació: «La classificació temàtica presentada abraça la quasi totalitat de coneixements que el nostre poble té del món i de la pròpia vida». I encara per l'encertat estudi introductor, on llegim: «El procés mitjançant el qual un refrany s'inclou en la competència del parlant d'una llengua natural pot ser descrit de la se-

güent manera: el text parèmic condensa tant com pot la informació semàntica, per tal de poder-la processar en la memòria a llarg termini, però, de més a més, ho fa utilitzant el joc poètic i l'adequació pragmàtica, de tal manera que aquest text podrà ser evocat oportunament en una altra situació discursiva, gairebé sense que l'emissor s'ho proposi».

I parlant de refranys, acabem amb un «poema civil» de Joan Brossa:

*«Callar és sac d'errades.
Més val perdu en mà que dues en l'aire.
Escollaràs, miraràs i si res veus ho callaràs.
Qui no s'arrisca no passa el mar.*

Home, com quedem?».

Antoni Artigues

(*) (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

EL NACIONALISME POLÍTIC A DEBAT

Josep Termes i Jordi Casassas (dirs). Equip CETC, *El nacionalisme com a ideologia. Materials de treball i estudi*, Proa, Barcelona 1995, 267 pàg.

El nacionalisme com a ideologia és el títol d'un llibre coordinat per Josep Termes i Jordi Casassas que ha estat publicat recentment per Edicions Proa, de Barcelona. Situat a mig camí entre la ciència política i la història contemporània, reuneix quinze treballs que analitzen el paper del nacionalisme en la Catalunya actual, elaborats principalment per historiadors professionals vinculats al Centre d'Estudis de Temes Contemporanis. Malgrat que, com és inevitable, es tracta d'un volum heterogeni amb aportacions desiguals, destaca l'objectivitat amb què son tractats alguns dels problemes crucials d'aquesta ideologia. Un fet

sens dubte remarcable, atès el partidisme que sol caracteritzar la majoria dels treballs sobre la transició democràtica al nostre país.

La primera part del llibre inclou articles de Vicent Partal i Josep M. Esquirol sobre el context europeu dels nacionalismes. A continuació, Jordi Casassas analitza la història del terme «nacionalisme» en la Catalunya contemporània. El tercer bloc d'estudis és una aproximació —feta en alguns casos des de la simpatia o el rebuig declarats— a les posicions que sobre la qüestió nacional han adoptat els partits parlamentaris catalans en els darrers anys, a càrrec d'Andreu Mayayo, Joan Lluís Pérez Francesch, Jordi Font, Francesc-Marc Álvaro, Josep Faull, Carles Santacana. La quarta part reuneix treballs de Miquel Caminal, Eduard Company i Agustí Colomines sobre

les relacions entre Catalunya i l'Estat espanyol. Finalment, Josep M. Figueres, Josep M. Ainaud de Lasarte i Santiago Cucurella tracten sobre el debat nacionalista en els àmbits periodístic, polític i cultural.

La intensificació del debat sobre la qüestió nacional que s'ha conegut en els darrers anys als Països Catalans requereix, sens dubte, de molta reflexió serena i documentada sobre la nostra realitat i el nostre futur com a poble. Volums com aquest hi contribueixen de manera important. És d'esperar que a Mallorca —on el debat polític i cultural és d'un nivell força inferior al de Catalunya— hi apareguin iniciatives semblants, indispensables en un moment en que s'obrin noves perspectives en el camí cap a l'autogovern. ■

David Ginard i Féron.

M o s t r a d o r

Antoni Ordinas, Gabriel Ordinas i Antoni Reynés: *TORRENT DE PAREIS*. Dibuixos d'Antoni Rebassa. Ajuntament d'Escorca, 1995, 88 ps.

Un llibre del tot apropiat per a poder acostar-nos a un dels indrets naturals més espectaculars de la nostra illa. Els autors l'han volgut estudiar en la seva globalitat d'aspectes: la naturalesa geològica, la flora i la fauna, la toponímia, la presència humana... El volum duu una gran quantitat de magnífiques fotografies —cadascuna d'elles posa en evidència que l'indret és una terra de meravelles—, molts de dibuixos i una bona sèrie de plànols de detall.

Antoni Vidal Ferrando: *EL BATEC DE LES PEDRES*. Barcelona, Edicions 62 («Els Llibres de l'Escorpí/Poesia», 180), 1996, 48 ps.

L'home és bèstia de símbols, escriu el poeta, i certament el seu poemari n'és ple. D'uns símbols que conviden els lectors a capficar-se dins un territori de continguts densos, enigmàtics, fets de retalls de memòria personal i de recreacions de móns literaris diversos. Amb aquest recull, guanyador del darrer Premi Ciutat de Palma de Poesia, i que inclou un magnífic conjunt de poemes en prosa, Vidal Ferrando dona una altra passa en la realització d'una obra que sempre és feta amb molt de rigor i amb una admirable perfecció estilística i mètrica. Ben igual que en els seus llibres anteriors,

el poeta bliga els lectors a esforçar-se, fent ús de la intuïció i la intel·ligència, per a trobar els sentits més profunds que s'amaguen sota els sons i les grafies de les paraules.

Macià Tomàs i Salvà: *EL FOC DE SANT ANTONIA MALLORCA. MEDICINA, HISTÒRIA I SOCIETAT*. Pròleg de Francesc Bujosa Homar. Palma, El Tall Editorial («El Tall del temps», 23), 1996, 169 ps.

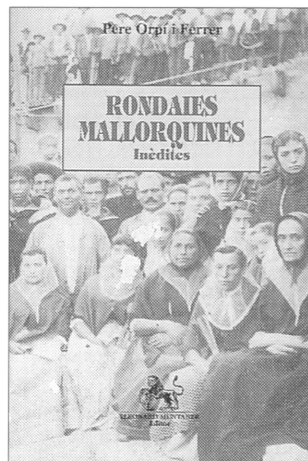
Treball de recerca sobre l'ergotisme gangrenós, malaltia que era coneguda popularment amb el nom de mal o foc de Sant Antoni. L'obra consta de dues parts: d'una banda, l'autor explica la malaltia des del punt de vista mèdic, assenyalant-ne les causes i els símptomes, així com també els efectes que va produir a la nostra illa en el període comprès entre els anys 1752 i 1851; de l'altra, fa la història de l'orde dels frares antonians, establerta a Mallorca l'any 1230, que durant més de cinc segles va atendre els malats nafrats de foc a l'hospital de Sant Antoniet de Palma.

NOVENES JORNADES. *PROJECTE NACIONAL, IDENTITAT I CONVIVÈNCIA: EL PAÍS VALENCIÀ*. Elx, Ajuntament d'Elx, 1996, 202 ps.

Aplec de les ponències que es varen presentar a les Novenes Jornades El Nacionalisme català a la fi del segle XX, que es feren a Elx el març de l'any passat. Una característica del contingut del

volum és que la immensa majoria dels textos fan referència al País Valencià, abastant els aspectes territorials i econòmics, els polítics i els lingüístics. S'insisteix en diverses ponències sobre una qüestió que encara no està gens resolta: la vertebració interna del País. Per això, la reflexió *Sobre un país potser inexistent* de Joan F. Mira té malauradament molt de sentit. El president de l'Obra Cultura Balear, Antoni Mir, va fer una aportació a les Jornades titulada *Llengua i país a les Balears*.

Pere Orpí i Ferrer: *RONDAIES MALLORQUINES INÈDITES*. Palma, Leonard Muntaner Editor («Llibres de la Nostra Terra», 25), 1996, 206 ps.

És una bona manera de commemorar el centenari de l'edició del primer volum de les *Rondaies Mallorquines* d'En Jordi des Recó la que ha triat el poeta Pere Orpí (Capdepera 1936). Fent ús de la memòria i d'una habilitat recreadora de notable eficàcia, l'autor ha traslladat a la lletra impresa «una

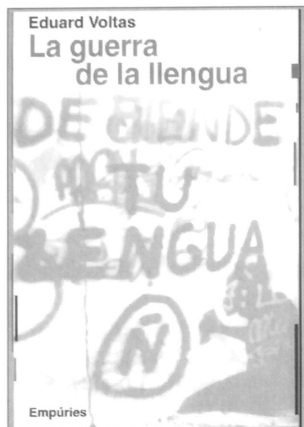
sèrie de rondalles i coverbos» que havia sentit contar durant la seva infantesa als seus familiars i veïnats. D'aquesta manera, el **corpus** rondallístic mallorquí ha estat enriquit amb quaranta-sis títols nous, quasi la meitat dels quals estan ambientats al poble de Capdepera.

Diversos autors: *LA QÜESTIÓ NACIONAL: UN DEBAT OBERT*. Fundació Pere Ardiaca, 1996, 317 ps.

El volum és un aplec de les ponències presentades a les Primeres Jornades sobre la qüestió nacional que foren organitzades el passat mes de gener per tres partits comunistes dels Països Catalans (el PCIB, el PCPV i el PCCC). Les diferents ponències són agrupades en les sèries següents: *Formació i desenvolupament del nacionalisme burgès; Europa: la redefinició dels estats i les nacions; Immigració, multiculturalitat; Nació: ètnica o política; Model d'Estat; La llengua catalana i la seva normalització i La qüestió dels Països Catalans*. D'entre tots els col·laboradors destacariem els intel·lectuals Josep Fontana, Joan-Lluís Marfany, Lluís López del Castillo i Francesc Vallverdú. Així mateix, cal fer esment de l'aportació mallorquina. Josep Valero hi contribueix amb la ponència *Les Illes i els Països Catalans*. La seva reflexió acaba amb l'exposició d'algunes propostes que permetrien que les organitzacions comunistes dels PPCC poguessin tenir un marc de treball en comú. Val a dir que moltes de les propostes són perfectament compatibles per un ventall ideològic molt més ampli.

Eduard Voltas: *LA GUERRA DE LA LENGUA*. Barcelona, Editorial Empúries («Col·lecció Història immediata»), 1996, 254 ps.

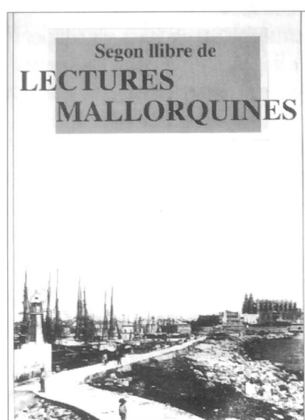
Ens trobam davant una mostra magnífica de l'anomenat periodisme d'investigació. És la crònica de la campanya político-mediàtica promoguda contra la normalització de l'ús del català que es va desenvolupar sobretot a Catalunya entre les darreries de 1993 i el passat mes de març, data de les eleccions a les Corts Generals. Voltas identifica els grups, les persones i els mitjans de comunicació que donaren impuls i cobertura a la campanya i, així mateix, assenyalava els objectius que perseguïen i el discurs ideològic mitjançant el qual justificaven les seves accions. Un dels aspectes més interessants del llibre és el de les connexions que s'hi estableixen entre aquestes entitats castellanistes i els partits polítics que són més susceptibles a ser sensibles a les seves pressions (el PP i el PSC-PSOE). La lectura de l'obra de Voltas és del tot recomanable a tots aquells que treballen per assolir la normalitat lingüística.

Bernat Joan i Mari: *LES NORMALITZACIONS REEIXIDES. APROXIMACIÓ A L'ESTUDI DE LA CONSTRUCCIÓ DE LENGÜES NACIONALS A L'EUROPA DEL SEGLE XX*. Barcelona, Oikos-tau («la Busca», 2), 224 ps.

El sociolingüista eivissenc en aquesta ocasió analitza les relacions entre normalització lingüística i

poder polític, i la relació entre ús social i model de llengua nacional. També estudia el procés que han seguit tota una sèrie de comunitats lingüístiques per normalitzar llurs respectives llengües, en el context històric-social de l'Europa del segle XX, i que han assolit un estatus de normalitat social dins llurs respectius territoris. Aquest ha estat el cas del finès i l'islandès, el noruec i l'hebreu, i l'hongarès, el txec i el polonès. L'autor proposa aquestes comunitats lingüístiques i nacionals com l'exemple a seguir pels catalans.

Diversos autors: *SEGON LLIBRE DE LECTURES MALLORQUINES*. Coordinació de Joan Francesc March. Mallorca, Editorial Moll («Col·lecció Sol alt»), 1996, 184 ps.

El volum és una miscel·lània de treballs que tenen en comú el tractament com a temàtica de diferents aspectes de Mallorca, i sempre amb una intencionalitat divulgativa. Els articles, breus i rigorosos, van signats per personalitats rellevants de la nostra cultura, essent cadascun d'ells un especialista de primer ordre en la matèria de la qual parla. D'entre tots els noms volem destacar el de Joan Mascaró i Fornés. La seva *Introducció* és magnífica i una demostració inconfusible dels lligams intensos que sempre va mantenir amb la llengua, la cultura i la realitat física de Mallorca. Amb la lectura d'aquest llibre es poden adquirir una bona part d'aquell conjunt de coneixements bàsics que hauríem de tenir assimilats tots els mallorquins. Encara que l'excés retard en la seva aparició faci que alguns temes siguin tractats sense

tenir en compte les novetats aportades per les més recents investigacions, la lectura del volum és atractiva i útil.

Francesc Amengual: *HOMENATGE EN BLANC I NEGRE. MEMÒRIA FOTOGRÀFICA DELS ESCRITORS DE LES ILLES*. Pròleg de Josep Rosselló. Binissaleem, Di7, Grup d'Edició, 1996, 127 ps.

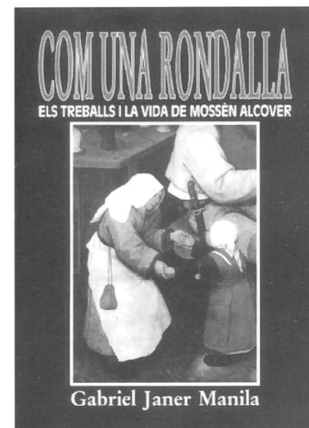
Un llibre magnífic: fotografies d'escriptors presents en els actes literaris més diversos que s'han celebrat a Mallorca els darrers anys. Les imatges han estat possibles gràcies a la tossuderia d'un fotògraf vocacional que ha volgut deixar constància de la semblança i les fetes dels lletraferits balears. A més a més, i enriquint la part visual, el llibre reproduceix un manuscrit de cadascun dels escriptors, els quals així mateix també han escrit comentaris en els marges de les fotografies. Cinc pintors, dels millors, hi han afegit els seus dibuixos. El llibre és un document de gran importància, que ben segur encara augmentarà el seu valor a mesura que vagi passant el temps.

Josep M. Quadrado: *ASSAIGS LITERARIS*. Introducció d'Antònia Tayadella. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Universitat de les Illes Balears («Biblioteca Marian Aguiló», 21), 1996, 253 ps.

Al llarg de l'any del centenari de la mort d'aquest personatge clau del segle dinovè mallorquí s'han fet tot un seguit d'actes destinats a revisar-ne la seva vida i obra. L'edició d'aquest volum haurà estat una de les iniciatives més aprofitables. De la mà de la doctora Tayadella, una gran coneixedora del segle denou, podem accedir a una nombrosa selecció dels assaigs literaris de l'autor ciutadellenc, la lectura dels quals demostra de sobres la coneixença de primera mà que tenia de la literatura romàntica europea, així com també la important tasca

que va dur a terme per a iniciar la redescoberta dels nostres clàssics (Llull i March) i per fer possible la consolidació dels poetes mallorquins de la Renaixença. Amb la lectura del llibre se'ns apareix un Quadrado de molt de relleu intel·lectual, fins al punt de semblar-nos que va ser el pal de paler més sòlid de la cultura literària mallorquina del segle passat.

Gabriel Janer Manila: *COM UNA RONDALLA. ELS TREBALLS I LA VIDA DE MOSSÈN ALCOVER*. Palma, Universitat de les Illes Balears, 1996, 155 ps. [També n'hi ha una edició de butxaca feta per l'Editorial Moll].

Coincidint amb el centenari de l'edició del primer volum de l'*Aplec de les Rondalles Mallorquines* l'escriptor i pedagog Gabriel Janer Manila ha volgut fer una reconstrucció literària i didàctica de la vida de l'home que en va ser responsable, del naixement de l'*Aplec*. El llibre, d'altra banda, és una joia bibliogràfica en tots els seus detalls: paper, disseny, il·lustracions... L'aportació de nova documentació que ha fet Janer Manila sobretot es refereix al període de la formació d'Alcover, en un Seminari profundament integrista, i als seus primers anys d'exercici de la seva condició de capellà influent, i en gran part procedeix del seu epistolari, extens i interessantíssim, i del seu *Dietari*. Acostar-se a mossèn Alcover de la mà de Janer Manila s'acaba convertint en una mena de viatge al fons de la personalitat d'un home, singular i complex, que va tenir durant moltes dècades un paper decisiu en la vida cultural i religiosa mallorquina.

FUNDACIÓ
«SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura
estam al vostre servei

Demanau informació a:
Carrer del Mar, 6 - 3er • 07012 PALMA

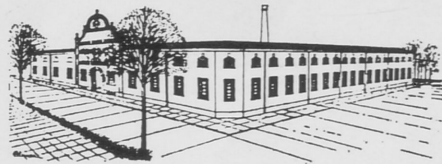

Restaurant
SA FONDA

ESPECIALITATS
CABRIT DE MUNTANYA
PORCELLA
ARRÒS BRUT - PAELLA

Tel. 51 70 22

LLUC

FÁBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón

Telèfon 50 19 00

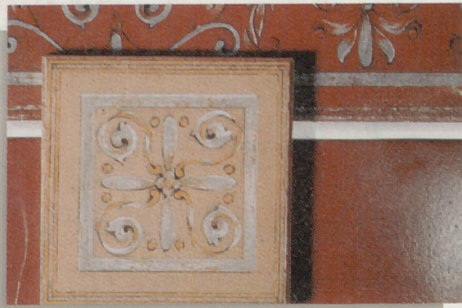
INCA

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella

Roca

 MASSANELLA S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 75 03 45 - Palma

Sales • Urtes